

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

PAPAGO KADINI

Ruth M. Underhill

PAPAGO KADINI

Arizona ölllerinde
Bir Kızılderili

Ruth M. Underhill

TOPLUMLAR & İNSANLAR

epsilon

TOPLUMLAR VE İNSANLAR DİZİSİ – 13

PAPAGO KADINI

Orijinal Adı: Papago Woman
Yazan: Ruth. M. Underhill
Yayın Yönetmeni: Şemsa YeğİN
Çevİrt: Çİğdem Girgiç Çalap
Düzeltili: Nursel Calap
Düzenleme: Nergis Şannan
Kapak Tasarımı: Pınar Kazma
Film-Grafik: Ebru Grafik
Baskı: Şahinkaya Matbaası
Cİlt: Güven Mücellit

1. Baskı: Kasım 2003, İstanbul

ISBN: 975 331 498-1

© 1979 by Holt, Rinehartand and Winston
Türkçe Yayım Hakkı: Akçalı Ajans aracılığıyla
© Epsilon Yayıncılık Hizmetleri Tic. San. Ltd. Şti.

Yayımlayan:

Epsilon Yayıncılık Hizmetleri Tic. San. Ltd. Şti.
Osmanlı Sk. 24/4 80090 Taksim/İstanbul
Tel: 0212 252 38 21 pbx Faks: 252 47 29
İnternet adresi: www.epsilonyayinevi.com
e-mail: epsilon@epsilonyayinevi.com

Genel Dağıtım:

Yeni Çizgi Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
Gürsel Mah. Alaybey Sk. No: 7
Kağıthane/İstanbul
Tel: 0212 220 57 70 pbx Faks: 222 61 55
İnternet adresi ve on-line alışveriş: www.yenisayfa.com

Ruth M. Underhill

PAPAGO KADINI

Çeviri

Çigdem Girgiç Çalap

©psilon'

İÇİNDEKİLER

Yazar Hakkında	7
Kitap Hakkında	9
Bir Papago Kadınının Otobiyografisi'ne Önsöz.....	11
Önsöz.....	13
Teşekkürler	19

Birinci Bölüm

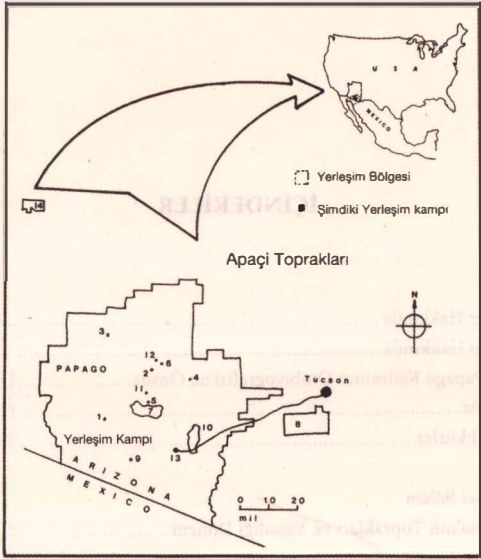
Chona'nın Toprakları ve Yaşadığı Dönem	21
--	----

İkinci Bölüm

Bir Papago Kadını, Chona'nın Otobiyografisi	73
---	----

Üçüncü Bölüm

Çocuk Yetiştirmek, Kadınlar, Aşk ve Günümüz	187
Çocuk Yetiştirmek.....	189
Kadınlar	193
Aşk.....	196
Günümüz.....	199

Haritadaki Adlar ve Anlamları

1. Buffalo Kafası	Psinimo
2. Yanık Tohumlar	Santa Rosa
3. Temiz Toprak	Kaka
4. Çitlembik Gölü	Comocabi
5. Fasulye Kökü	
6. Dar Yer	Aatci
7. Quijotoa Dağı	Küfe Dağı
8. Pınar	San Xavier Bölgesi
9. Baykuşların Ötüşü Yeri	Tecolote
10. Kayaların Ayaga Kalktığı Yeri	Baboquiviri Tepesi
11. Suyun Girdap Yaptığı Yeri	
12. Söğütlerin Bittigi Yeri	Anegam
13. Satılanlar	
14. Gila Bend Bölgesi	

Hazırlayan: David Irving
Denver Doğa Tarihi Müzesi Antropoloji Bölümü

Yazar Hakkında

Elinizdeki dizide yer alan kitapların editörü olan Dr. Underhill kitaba kısa ve biyografi nitelikli bir öndeyiş ekledi. Underhill'in daha kişisel bir tutum takındığını düşündüğümüz öndeyişini özellikle bir örnek olay incelemesiyle birlikte sunmaktan mutluluk duyuyoruz. Antropoloji biliminin bir öğretisi olarak tanınmaya başladığı bir dönemde, Papago yerlileriyle kurduğu ilişkileri kavrayabilmemize olanak tanıdığı ve yaşadıklarını antropolojik bağlamda bize aktardığı için, okuyacağınız çalışmaya bu tür bir öndeyişin eklenmiş olması bizce büyük önem taşımaktadır. O dönemden bugüne değin hem Papago yerlileri, hem yazar, hem de antropoloji adına çok uzun zaman geçti. Ancak uzun ve şöhret dolu bir kariyer sahibi olan Ruth Murray Underhill, hâlâ etkin bir şekilde çalışmalarını ve antropoloji ile ilgili eserler vermeyi sürdürmektedir.

Kendi yazdığı biyografi nitelikli öndeyişte de göreceğiniz gibi eylemci bir kişiliğe sahiptir. Okuldan mezun olur olmaz kamu yararına çalışmaya başlayan Underhill, bu sırada insanoğlu ve sorunları hakkında daha fazla bilgi edinmesi gerektiğini fark etti. Böylece Columbia Üniversitesi Antropoloji

İkölümü'ne yazılarak Franz Boas ve Ruth Benedict danışmanlığında eğitim almayı sürdürdü. 1937 yılında da doktorasını tamamladı.

Columbia himayesinde ilk önce Papago yerlileriyle elinizdeki kitapta bulunan alan çalışmasını gerçekleştirdi, sonra Mohave halkıyla çalıştı. Daha sonra, yıllar boyunca ABD'nin Kızılderili Hizmet Dairesi bünyesinde Kızılderili çocuklara eğitim veren ve onlarla yakın ilişkiler kuran beyaz öğretmenlere dersler verdi. Kızılderili çocukların eğitim aldıkları okullarda dağıtılmak üzere, belli bazı kabilelerin gelenekleri ve elde ettikleri başarıları anlatan bir dizi kitapçık hazırladı.

Yönetim değişikliği sonucu bu proje sona erdi. Dr. Underhill son yıllarda çalışmalarını Denver Üniversitesi'nde Antropoloji Profesörü olarak sürdürmektedir.

Amerikalı Kızılderili halk kültürleri hakkında bir televizyon dizisi hazırlayarak bu projeye kültürler arası ilişkileri teşvik etme dalında bir ödül aldı. 1962 yılında Denver Üniversitesi Underhill'e hukuk dalında Onursal Doktorluk unvanını layık gördü, 1965 yılında ise Boulder'daki Colorado Üniversitesi'nden Onursal Doktor unvanı aldı.

Emekli olduktan sonra tüm zamanını yazmaya ayırdı. Underhill hem mesleki anlamda, hem de halk için pek çok kitap ve makale yayımladı. En son eseri 1971 yılından yayımlanan *O Kadar Çok Navaho Halkı Var ki! (So Many Kinds of Navahos)* oldu.

Kitap Hakkında

Bir Papago Kadının Otobiyografisi adlı kitap ilk kez 1936'da, Amerikan Antropoloji Enstitüsü tarafından 46 numaralı rapor olarak yayımlandı. O günden beri Kuzey Amerika'da yaşayan yerli halklarının geleneksel kültürleri hakkında yayımlanmış otobiyografik eserler arasında bir klasik olarak anılmaktadır. Baskısı pek az sayıda ve sadece üniversite kütüphanelerinde ve bazı özel koleksiyonlarda bulunan bir rapor olan bu eser sık sık Amerikan Kızılderili kültürleri hakkında verilen derslerde ve antropolojiye giriş derslerinde ders kitabı olarak okutulmaktadır. Raporda yer alan örnek olay incelemesinin temelini oluşturan otobiyografinin basılmasıyla, esere ulaşım olanağı da artmıştır. Ayrıca olumlu bir gelişme daha yaşanmış, Ruth Underhill bu örnek olay incelemesinde I. ve III. Kısım olarak yer alan tanımlama ve yorumlama ile ilgili önemli bölümleri ekleme fırsatı bulmuştur. Eklenen bölümlerle, öğrencilerin söz konusu Papago kadını Chona'nın otobiyografisini yani etnograf aracılığıyla kendisi hakkında söylediklerini okuyarak daha canlı bir okuma yapabilmeleri sağlanmıştır. Bugün doksan yaşlarında olan Chona,

gençliğinden ilk yılları olarak söz ettiğine göre büyük olasılıkla 1840'ların ortasında doğmuş olmalıdır. I. Kısım'da etnografinin 1931-1933 yılları arasında Papago kültürüyle ilgili edindiği deneyimler, hassas bir betimleme ile sunulmaktadır. Kırk beş yıl önce yazılmış olmasına rağmen okuyacağınız bu eser, o günkü duruma insanlar ve etnografinin deneyimleri üzerinden keskin ve canlı bir ışık tutmaktadır. II. Kısım otobiyografinin kendisidir, kırk iki yıl önce basılan metinde hiç bir değişiklik yapılmamıştır. Otobiyografi ilk basıldığında yer alan özgün giriş bölümü de korunmuştur. III. Kısım ise ilgimizi otobiyografide de bahsi geçen Papago yaşamının özelliklerine çekerek Papago yerlilerini daha iyi tanımamıza yardımcı olmaktadır.

Ayrıca Ruth Benedict'in 1933 yılında yazdığı ama daha önce hiç basılmamış önsöz de bu baskıya alınmıştır.

GEORGE VE LOUISE SPINDLER

1979

Bir Papago Kadınının Otobiyografisi'ne Önsöz

Bir etnolog çalışırken yabancı toplumlardaki eylemleri, yabancı düşünme biçimlerini ve farklı halkların geleneksel miraslarını inceler, onlarla haşır neşir olur. Etnologun işi önündeki mirası elinden geldiğince, en iyi şekilde ortaya koymaktır ve bu görevin ne kadar zor olduğunu ondan daha iyi kimse bilemez. Genellikle karşısına çıkan yabancı kültürlerin sadece biçimsel, resmî dış hatlarını, tarımla uğraşma ve avlanma yöntemlerini, evlilik şekillerini, akrabalık görevlerini, nasıl büyü yapıldığını ve doğaüstü güçlerin nasıl elde edildiğini kaydeder. Bu sistemli çalışma sırasında, genellikle asıl konu dışında her şey aktarılır; anlatılmayan tek husus bu kadınların, erkeklerin tavırlarıdır, nasıl yaşadıkları, nasıl öldükleri ve seçtikleri hedeflere ulaşmak için neler yaptıkları anlatılmaz.

Etnolojik bir çalışma hazırlamak üzere Papago yerlileriyle üç yıl boyunca yaşayan Doktor Ruth Underhill, Amerika'nın güneybatısında yaşayan bu çöl halkının kültürü hakkında sadece biçimsel ve resmî bir rapor hazırlamakla yetinmemiş, dostu ve sırdaşı oluverdiği yaşlı bir kadının ağzından, onun yaşamöyküsünü kâğıda dökmüştür. Okuyacağınız bu

yaşamöyküsü, bizim varlığımızın katı standartlarıyla uzaktan yakından ilişkisi olmayan bir yaşamöyküsüdür. Başından sonuna dek bambaşka bir akış içinde gelişmiş, başarılarla, kendi halkıyla yaşarken tanık olduğu yaşam savaşı sırasında doğan mutluluk ve hüznü anlarla örülmüştür. Hiç görmediği bir adama evlenmek üzere verilmesini ya da babasının düşmanlarından birinin kafa derisini yüzüp eve getirişini, köyde yapılan törenleri anlattığı bu yaşamöyküsü, bir etnologun tuttuğu resmî kayıtların ciddiyetinden yoksun değildir. Aksine, bir etnologun zorla elde edebileceği bir duyguyu, yaşamın soğukluğunu esere eklemektedir.

Doktor Underhill, Arizona çöllerinde yaşamış bu yaşlı kadının güven duyup sayısız kez içini döktüğü anları, çocukluktan yaşlılığa dek sıralı bir düzenle aktarmaktadır. Bir etnologun başka çalışmalarda kendisinden uzakta kalan, kullanmadığı pek çok ayrıntı, bilgi ve yöntemin var olduğu bu otobiyografiden öğreneceği çok şey vardır; en azından bir etnolog haberci gazeteci yaklaşımının vereceği sapmalardan çekinmemelidir. Doğru ve yanlış, umut ve korkulara ilişkin farklı kural ve anlayışlarla yaklaşarak yaşayan bu insanlara ilgi duyan okuyucu, eseri okudugunda karşısında basılı pek az örneği bulunan, ilkel bir toplumda yaşayan bir kadının yaşamını anlatan gerçek bir öykü bulacaktır.

RUTH BENEDICT
1933

Önsöz

Lise çağına gelinceye dek yaşamımı New York'a kırk sekiz kilometre uzaklıktaki Ossining-on-Hudson'da geçirdim. Tarihi önemli değil. Aslında Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Birleşik Amerika'nın yükseliş döneminden, İkinci Dünya Savaşı'ndan, televizyondan ve Vietnam'dan önce diyebiliriz. O dönem aklımda henüz savaşın çıkmadığı, barış ve huzurun hüküm sürdüğü bir dönem olarak kalmış. Iç Savaş biteli çok olmuştu. Dünyadaki en iyi ülke olan Amerika'da yaşayan bizim gibi insanların yaşamında dolar kuru sabitti, fiyatlar ılımlıydı, istendiğinde birini kiralamak çok kolaydı.

Genç kızlar ayak bileklerine dek uzanan uzun etekler giyerlerdi. Okula ve kiliseye yürüyerek giderler, bazıları da mидillilerin çektiğı arabalarla gezerdi. Arada bir Avrupa'ya gezmeye gittikleri de olurdu ama asla hayal edildiğı gibi pahalı oteller arasında mekik dokunmazdı. Buharlı vapurla yolculuk etmeyi ve pansiyonlarda kalmayı kabul ettiğiniz takdirde Avrupa yolculuğunuz, New York-Grand Canyon yolculuğundan daha ucuza gelirdi. Böylece Amerikalıların dışında başka insanları görme fırsatını da yakalayabilirdiniz.

Önce bir kız okulunda, sonra da edebiyat ve dil konusunda özel eğitim aldığım Vassar Koleji'nde okudum. Mezun olduktan sonra ya evlenecek, ya da öğretmenlik yapacaktım. İkisi de sıkıcı seçeneklerdi. İtalyanlarla birlikte Massachusetts Çocuk Suçlarını Önleme Derneği'nde temsilci olarak çalışma şansını bulunca hemen atladım. Kulağa her ne kadar saygıdeğer bir iş gibi gelse de, büyük ve harap apartmanlara, küçük yaşta çocukların çalıştırıldığı atelyelere, Çocuk Mahkemesi'ne girip çıkmak zorunda kaldım. İnsanları tanımak için elime gerçek bir şans geçmişti.

Art arda yaşanan olaylar beni yardım toplantılarına katıldığım, hararetli Marksistler ve psikoanalistler gibi daha pek çok insanla kaynaşma olanağı bulduğum New York'a götürdü. Sonra araya İtalya, Almanya ve İngiltere'de dağlara çıkıp dolaştığım, gezdiğim bir dinlenme dönemi girdi. Tatilim Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle sona erdi.

Anne ve babamın tüm itirazlarına rağmen bir sivil toplum örgütü olan Kızıl Haç'ta bir iş edinmeyi başardım. İtalya'nın kuzeyinde, ölen İtalyan askerlerin çocuklarına bakan bir birimde çalıştım. Savaş oraya kadar ulaşmamıştı ancak köyde de trajediler yaşanıyordu, keçi peyniri, kestane ve şarap dışında yiyecek kıtlı.

Ucuz yiyecek ve ucuz hizmet almanın artık mümkün olmadığı ülkeme geri döndüm. Sosyal hizmet alanında peş peşe iş değiştirince, insanlarla ilgili sorunlar gözlerimin önünde daha da belirginleşmeye başladı. Biraz yazıp yazdıklarımı yayınlatsam da bu yeterli olmadı, yaptığım evlilik de işe yaramadı. En sonunda karar verdim: "*İnsanları* daha iyi tanımalıyım," dedim.

Columbia Üniversitesi yakındaydı, sonbahar ders dönemi de başlamak üzereydi. Zaman içinde yıpranmış koridorlarda koşturup bir bölümden diğerine gidip aynı soruyu sordum.

“İnsan davranışlarını daha iyi anlayabilmem için hangi dersleri almalıyım?”

Aldığım yanıtların çoğu, varolan gerçeğin bildirisi gibiydi ancak hepsi de birbirine benziyordu ve sanki kitaptan çıkmış gibiydi. Antropoloji ve kısa süre önce kaybettiğimiz Ruth Benedict’le tanışınca düşüncelerim değişti. Benedict, bilgili ve kültürlü olmasının yanı sıra iyi kalpli ve güzel bir kadındı. Bana “Buraya gel,” dedi. Böylece sorun çözülmüş oldu.

Ruth Benedict ve Franz Boas’ın yanında Columbia’da geçirdiğim üç yıl, keşifler ve başarılarla dolup taşan bir dönemdir. Sonra sıra antropoloji yolunda ilerlemeye kararlı olduğumu belirtenlerin girdiği sınava geldi. Herkes araştırma yapmak üzere bir gruba dahil oldu. Kısa süre sonra sınıfın daha genç ve çoğu da erkek olan üyelerine görevler dağıtıldı.

Doktor Boas ise uzmanlık alanı dil ve edebiyat olan ve diğer öğrencilerine göre olgun denecek yaştaki bir kadına ne görev vereceği konusunda şüphelere sahipti ama yine de kadınların tutkularına sempati duyan ilk insanlardan biriydi. Bana “Araban var mı?” diye sordu.

“Var. Ama biraz eski model.”

“Ashında bütçemiz dar ama Arizona’da küçük bir Kızılderili kabilesi var. Belki de arabanla oraya gidebilirsin.”

“Elbette.” Bahsettiği kabilenin adını bile sormadım, bana Avrupa’dan bile daha yabancı gelen batıya doğru yola çıkmak üzere hazırlanmaya başladım. Böylece çalışkan ve şairane Papagolarla tanıştım; âşık olduğum bu insanları daima seveceğim.

Papagolar ile bir ömür boyu yaşayabilirdim ama o zamanlar şimdi olduğu gibi öğrencilere ödenek kolay çıkmıyordu. Sonunda Columbia’nın isteği üzerine Mohave’ye taşındım. Sonra da Kızılderili Hizmet Dairesi bana bakmaya başladı. Âdetleri, gelenek ve görenekleri, gereksinimleriyle birbirin-

den farklı olan çeşitli kabilelerle ilgili çalışmalar yapmak üzere tam on üç yıl boyunca Kızılderililer için ayrılmış olan arazileri dolaştım. Yaz aylarında da, edindiğim tüm bilgileri öğrenmek isteyen ama zamanı olmayan 'Anglo' öğretmenlere ders verdim. En sonunda da çeşitli kabileleri anlatan, hem Kızılderililerin, hem de Kızılderili olmayan çocukların eğitim aldıkları okullarda okutulacağını umut ettiğim bir dizi kitapçık hazırladım.

Öğretmenlik kariyerim Denver Üniversitesi'nde, beş yıl boyunca Antropoloji Profesörü olarak çalıştıktan sonra sona erdi. Öğretmenlikle ilgili her şey bittiğinde Viyana'da düzenlenen Antropoloji Konferansı'ndan çıkıp doğruca İsrail, Hindistan, Avustralya ve Yeni Zelanda'yı, yani dünyayı dolaşmak üzere çıktığım yolculuğun ilk adımını atmak üzere bir uçağa atladım. Özel izin almadan hiçbir ülkede üç aydan daha fazla kalmama izin vermediler. Ben de tüm bunların üstüne bir bardak soğuk su içtim. Denver'a geri döndüm ve yeniden yazmaya başladım.

Bu çalışma, yazdığım en son çalışmalardan biri olabilir. Aşağıda okuyacağınız satırlar bir önsöz niteliğindedir.

Papago halkını 1931 ile 1933 yılları arasında ziyaret etmiştim. Bu örnek olay incelemesindeki I. Kısım olarak belirtilen bölüm 1978 yılında, aklımda kalanlar üzerinden yazılmıştır ve Chona ile yaptığım sohbetlerden daha farklı bir içeriğe sahiptir. Chona ile sohbetlerimiz doğrudan onun ağzından çıkan kelimelerle kayda geçirilmiştir. Onun sözcüklerini, kendisinin ve Papago, İspanyolca ve İngilizce konuşan dostlarının da yardımıyla elimden geldigince en iyi şekilde çevirmeye çalıştım. O günden beri bir tek kelimesine dokunmadığım gibi, aynı dönemde kâğıda döktüğüm törenlerle ilgili bölümleri de bir daha elden geçirmedim.

Giriş bölümü biraz farklı. Şimdi bunları kırk beş yıl sonra aklımda kaldığı kadıyla yazıyorum. Yaşadıklarımı ve içerdikleri anlamları asla unutmayacağım. Ama peki ya tarihler ve yerler ne olacak? Bazılarını yanlış hatırlayıp kimilerini gücendirebilirim. Bir de oradaki insanlar var. Chona dışındaki herkesin adını değiştirdim. Giriş kısmının tamamı, onun yaşadığı ortamı gösterip aktarmayı amaçlamakta ve benim hafızamda kaldığı haliyle, özündeki tüm gerçekliğiyle sunulmaktadır.

RUTH M. UNDERHILL

Denver, Colorado

Temmuz 1978

Teşekkürler

Bu çalışmanın üretimi sırasında yardımcı olanlara teşekkür etmeden çalışma tamamlanmış sayılmaz.

Denver Üniversitesi'nde Psikoloji Profesörü olan Dr. Bernard Spilka, Chona'yı yayımcıların dikkatine sunmak adına çok katkıda bulunmuştur. Arizona Devlet Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nde çalışmalarını sürdüren Dr. Donald Bahr, günümüzde Papago okullarının durumu hakkında bilgiler derlemede, fotoğrafların çekiminde ve haritada yerleşimlerin adlarını belirtmede yardımlarını esirgemedi. Denver Doğa Tarihi Müzesi Antropoloji Kûratörü olan Bayan Joyce Herold, büyük bir samimiyetle yazar tarafından çekilen fotoğrafların bazılarını bastırma işini üstlendi. Denver Doğa Tarihi Müzesi Antropoloji Bölümü'nden David Irving haritayı hazırladı, resimlerin seçiminde ve hazırlanmasında yardımcı oldu. Hep-sinden önce de araştırmaları, dizgi ve bu tür bir yayımda çıkabilecek tüm eksiklikleri tamamladığı için Denver'dan Bayan Mary Coen'e teşekkürlerimi belirtmek isterim.

1219 University Avenue Southeast, Minneapolis, Minnesota 55414 adresindeki Aile İlişkileri Milli Konseyi'ne de, Dr.

Underhill'in 'Kızılderili Kabilelerinde Çocuk Eğitimi' (*Child Training in an Indian Tribe*) başlıklı Cilt IV, Sayı 4, 1942 yılı baskısı eserindeki Evlilik ve Aile Yaşamı (*Marriage and Family Living*) adlı çalışmayı kullanmak üzere izin verdikleri için teşekkür etmek isteriz.

Ayrıca yazarın *Şarkı Söyleyerek Güç Kazanmak* (*Singing For Power*) adlı kitabından alıntılar yapılmasına izin verdikleri için Kaliforniya Üniversitesi Yayınları'na, yazarın *Kızılderili Adamın Dini* (*Red Man's Religion*) adlı eserininin 245. sayfasındaki bir bölümün yeniden basılmasına izin verdikleri için Chicago Üniversitesi Yayınları'na teşekkür ederiz. Yayın hakları 1965 yılında Chicago Üniversitesi'ne aittir. Tüm hakları mahfuzdur.

R.M.U.

Birinci Bölüm

**Chona'nın Toprakları ve
Yaşadığı Dönem**

I

Chona saygılı bir şekilde göğüs geçirerek “Ben orada doğdum,” dedi, “o Topraklar’da.”

Keşke Chona’nın kullandığı, Kızılderili dilindeki o sözcüğe karşılık gelebilecek sihirli, hatta neredeyse kutsal nitelikli bir sözcük bulabilseydim. Benim için toprak, üstünde hak iddia edilen, çiftçiler, inşaatçılar, sömürgecilerin —evet sömürgecilerin— ve vatanseverlerin uğruna savaştıkları bir mülktü. Oysa daha sonra öğreneceğim gibi, bu yaşlı Papago kadını ve onun halkı, toprağın insanları sahiplendiğini düşünüyorlardı. Toprağın etkisiyle, geçen zaman içinde bedenleri, dilleri, hatta biraz da olsa dinleri de biçim kazanmıştı.

Gönüllü çevirmenimiz yumuşak sesiyle “Kızılderililer için ayrılan arazileri kastediyor,” dedi.

Çevirmenimiz tek odalı evin zeminine oturmuş, sigara içiyordu. Aslına bakarsanız, hepimiz yerde oturuyorduk. Papagoların kendi ürettikleri pamuktan, eskiden dokumuş oldukları kaba ve eski bir şilteyi Chona ile paylaşıyordum.

New York'ta olsaydık, dehşet verici bir yoksullukla karşı karşıya olduğumu düşünürdüm. Çünkü içinde oturduğumuz oda mobilyasız bir kiler görünümündeydi. Oysa New York'ta değil, Arizona'da, Tucson'daydık ve burada en önemli mobilya gün ışığıydı. Toprak zeminde parlayan gün ışığı, yerde duran bir tür yemek pişirme aletine dönüştürülebilecek metal parçalarıyla birkaç tencerenin üstüne düşerek onları parlattırıyor, penceresiz duvardaki kancalara asılmış bazı pamuklu giysilerin rengini kıpı kıpır kılıyordu. Chona'nın yüzünü aydınlatan gün ışığı kırışıklıkların arasında bronza yakın bir renge bürünüyordu.

Chona sepet örüyordu. Kızılderili kadınlarının her zaman yaptıkları gibi yere oturmuş, bacaklarını yana bükmişti, erkekler gibi ayırıp da oturmamıştı. Tam önünde bir yığın söğüt dalı ve dalları ıslatmak için su dolu bir kap duruyordu. Dişlerini kullanarak bir dalı parçalıyor, sonra da hâlâ dallarla kaplı üstünde bir ağaç gövdesi kadar sert ve koyu kahverengi elleriyle dalları ikiye ayırıyordu.

Chona "Toplaklar," diye küçümseyerek söylendi. (Papagoların 'r' harfini Uzakdoğulular gibi söyleyemediklerini, onun yerine 'l' harfini kullandıklarını sonradan fark edecektim.)

"Toplaklar. Vasindon böyle derdi. Ama bizim Toplaklarımızı Vasindon mu yarattı? Hayır! Toplaklarımızı Dünyayı Yapan yarattı. Başlangıç'ta yarattı. Bizim için yarattı. Papagolar, Çöl Halkı için! Fasulye Halkı için!"

Chona sepet örüyor. Fotoğrafi yazar çekti. Denver Doğal Tarih Müzesi Antropoloji Bölümü'nün katkılarıyla.

Bu tiradın çevirisi bana daha sonra aktarılacaktı ama 'Washington' ve 'Papagolar' gibi önemli kelimeleri yakalamayı başarmıştım. Heyecandan yerimde duramıyordum. Kızılderililerin yaşadıkları bu özel araziye ve bu arazide yaşayan bir Kızılderili kabilesi olan Papagoları görüp tanımak üzere üniversitem beni Arizona'ya göndermişti. Fazla zaman geçirmeden kimliğimi gösterip kendimi tanıtmalı ve gerçekleri bulmak üzere araştırma işine başlamalıydım. Başlangıçta kişisel bir takım bağlantılar bulabileceğimi umut etmiştim ancak alışkanlıkları ve düşünceleri benimkinden çok farklı olan bu insanlarla aramda zayıf da olsa başlangıç için yeterli bir arkadaşlık bağı kurabilmeyi de istiyordum.

Papagolar hakkında yazılı kaynaklar vardı. İspanyollar ülkenin bu kesimine de uğramış, en azından buradan geçmişler-

di. Kroeber ve Dolores sınıra yakın köyler hakkında yazılar yazmışlardı. Ama ben neredeyse hiçbirinde okul ya da kilisenin bulunmadığı kuzeydeki kuş uçmaz, kervan geçmez köylere gitmeyi kafama koymuştum. Bu köylerde Papago dilinin eski lehçeleri, ağızları hâlâ kullanılıyordu. Oralarda geçmişin hâlâ canlı kalan bazı parçalarını bulmayı umuyordum.

Uçakla Tucson'a indim. Eski İspanyol sınır bölgesi olan Tucson, artık modern oteller ve dükkânlarla dolup taşıyordu. Orada yaşayan dostlarım İspanyol yönetimi altında yaşayan Kızılderililerin yapmış oldukları eski San Xavier Kilisesi'nin ne kadar güzel olduğunu anlata anlata bitiremiyorlardı. Kilise binası İspanyolca ve biraz da İngilizce konuşan insanların yaşadığı, Tucson yakınlarındaki küçük Kızılderili yerleşimindeydi. Burada yaşayan halk sık sık kasabaya geliyordu, dostlarım da onlarla düzenli olarak görüşüyorlardı. Hatta onları ziyaret etmeye gittikleri bile oluyordu. Peki ama çöldeki, Kızılderili yerleşimine ayrılan büyük arazi nasıl bir yerdi?

"Aslına bakarsan pek gelişmiş bir yer sayılmaz. Ama huzurlu, iyi insanlardır. Az da olsa İngilizce konuşanlar arada sırada buraya gelip iş arar."

(Anlatılanlar 1930'lu yıllardaki durumu betimlemektedir. O zamanlar henüz halkın ilgisi şimdi olduğu gibi Kızılderililere yönelmiş değildi. Kızılderililere ayrılan yerleşim arazisi de Tucson dışındaydı.)

"Neye benziyorlar?"

"İriyarı, esmer bir halk. Erkekleri bile, kelimelerin arasından sanki nefes almış gibi, yumuşak bir ses tonuyla konuşuyor." (Papagoların nefes alma tekniklerini kavrayabilmek için, daha sonra ne kadar uğraşacağımı henüz bilmiyordum!)

Artık bir amacım vardı. "İngilizce bilenler arasından tanıdığınız kimse var mı?" diye sordum.

"Aslında arada bir tuttuğumuz bir bahçıvan var. Akraba-

ları da İngilizce biliyor. Galiba hep birlikte oturuyorlar.” Böylece laf arasında da olsa, Papagolar arasındaki uzun süreli bir bağ olan akrabalık ilişkisinden, Halk'ın her şeyden-daha-önemli-bir-ömür-boyu-süren-akrabalık bağlarından bahsedildiğini ilk kez duyuyordum.

Bahçıvanla tanıştım. Sayesinde, evlerde çalışan hizmet-kârlar, ayak işlerine bakanlar, kanal, hendek kazıcıları gibi pek çok kişiyle tanıştım. Sonunda Chona'nın bir akrabasına denk geldim.

Adamın adı, Papago dilinde Rafael'e karşılık gelen Lapai idi. (Anlaşıldığı üzere Halk 'f' harfini, 'r' de olduğu gibi söyle-yemediği için değiştirmişti.) Azıcık İspanyolca ve İngilizce bilen Lapai, Meksika'dan yeni dönmüştü. Papagocası ise günlük gereksinimlerini karşılamasına yetecek kadardı, eksiklerini de insana neredeyse kendisinin uydurduğunu düşündüren bir canlılığa sahip açık saçık laflarla dolduruyordu. Anne ve babası, Meksika'nın Kızılderililer ile yaptıkları savaflara tanık olmuşlardı –henüz tek bir kelime etmemiş olsa bile bütün destanın tamamen aklında yazılı olduğundan eminim. Ama o anda ona bunu sormayı düşünemedim.

Cesaretimi toplayıp sorumu yönelttim “Chona,” dedim. “Sen gerçekten Kızılderililere ayrılan özel arazide mi yaşadın? Bu doğru mu Lapai?”

Aralarında konuşular ve bana dönüp “Evet,” dediler. “Son kocası ölünceye kadar.”

Duyduğum bu ifade, Lapai'nin ağzından çıkan ya da Halk'tan birinden duyduğum, bir cümleye en yakın ilk ifa-deydi. Papagolar yerli dilinde kullanılmayan ve gerekli de olmayan fiil çekimleri ve zamirlerle dolu İngilizce dilinin bataklığına adım atarken çekiniyorlardı. Uzak köylerin çoğunda birkaç nesil öncesine dek İngilizce konuşulduğunu hiç duymamış insanlar vardı. Halk'ın Amerikan Hüküme-

ti'ni tanımlamak için kullandığı deyimle 'Vasindon', artık Topraklar'ın başına geçmişti, onu temsil edenler de sadece İngilizce konuşuyordu.

Küçük çocukların gittiği okullar hariç bu bölgede henüz başka bir okul ya da eğitim merkezi yoktu. Ticaretle uğraşan yetişkinler bu dili kulaktan dolma öğrenmek zorundaydı. Papago dilini öğrenmeye çalışınca anladım ki, bir iki kelime bilmeniz, derdinizi anlatmak için yeterliydi. Hatta sonradan bir vücut hareketi, bir gülümseme ve güzelim dostluk havası içinde gerçekleştirilen bu hızlı, kısa iletişim anlarından büyük bir zevk almaya bile başladım.

Cesaretimi toplayıp hevesle yönelttiğim bir sonraki sorum, dostluklarla ilgiliydi. "Orada hiç dostu ya da akrabaları var mı?"

Yeniden aralarında konuştular, Lapai yanıtı aktardı. "Kızı var. Kız evli, uzağa gitmiş. Çocukları almış."

"Başka akrabası yok mu?"

"Var, bir oğlan. Büyücü Hekim. Öldü."

"Üzüldüm. Adı neydi?" (Büyücülerin kendilerine taktıkları garip, sihirli adlar beni çoktan etkisi altına almayı başarmıştı. Ama sorduğum soru odada buz gibi bir hava estirdi, herkes sustu. Bu soruyu sorduğumda Papagoların ölen insanların adlarını anmadıklarını henüz öğrenmemiştim.)

"Öbür oğlan, bazen Meksika'da."

"O zaman Kızılderili yerleşiminde yaşayan akrabası yok."

Lapai, Chona ile uzun süre konuşup tartıştıktan sonra, bana döndü. "Bir adam bir kere kız kardeşiyle evlenmiş. Kardeş öldü. O adam evli. Başka çocukları var. Çiftliği uzağa götürdü. Belki oraya gidebiliriz."

"Öyle mi? Yani en azından bir eniştesi var."

"Enişte mi?" Lapai anlamakta zorlanıyordu. "Bizde bu kelime yok."

“Enişte kelimesini bilmiyor musunuz? Peki ama siz ona ne diyorsunuz?”

Yine aralarında konuşmalar geçti ve Lapai büyük bir dikkatle bana “Kız-kardeşimin-kocası,” dedi.

“Öyle mi?” dedim.

“Ama adı var. Kendisi –Lillat. Gerçekten güzel isim. Bu ad ölüyü çağırılmaz. Bir şişe viski eder.”

Sonradan öğrendiğime göre bu isim ölüleri çağırmadan söylenebilecek değerli bir lakaptı. Kullandıkları kelime bana Asya kökenli gibi gelmişti. Daha sonra lakabın Little Hat yani Küçük Şapka tanımının kısaltılmışı olduğunu çıkarttım. Dükkanlarda satılan, alışlageldik kovboyların kullandığı geniş kenarlı şapka değil de, kumaştan yapılmış bir şapkayı kastediyorlardı. Bu adı almak sahibine bir şişe viskiye mal olmuştu.

Derdimi nazik bir şekilde anlatmak için uygun bir yol düşünürken Lapai “Çiftlik var. Kızılderili yerleşiminde. Çok uzak.”

“Hükümet merkezine yakın değil mi? Ben de tam oraya git-” Düşüncelerimi doğrudan yüzlerine söyleyip kabalık etmemek için lafı toparlamaya çalıştım. Lillat’a ulaşmamı sağlayacak daha saygılı, nazik bir yöntem olmalıydı. Chona ve Lapai yeniden kafa kafaya verdiler. Küstahça davrandığımı düşünmeye başlamıştım ki, birden sustular.

Onlar birkaç dakika daha sessiz kaldılar. Ben de orada oturup, başka insanların örflerini, âdetlerini yanlış anladığım için kendimi haşlayıp durdum. Sonra Lapai “Araba var mı?” diye sordu.

“Araba mı? Araba mı?” Birden çenem düşmüştü. “Neden, var tabii... Sen de gördün.”

Elbette, hepsi arabamı görmüştü. Tıpkı hayvanların izlerini santimi santimine tarif ettikleri gibi şimdiye dek kapının

önünde duran arabamın her santimini tarif edecek kadar ezberlediklerinden emindim.

“Benzin almayı bilirsin?” dedi Lapai, kentte yaşamıştı.

“Evet, elbette. Sence...?”

Chona üzerine basa basa bir şeyler söyledi, çevirisi şuydu; “Yarın olmaz. Sepeti bitirip satması gerek. Sonra gideriz.”

O kadar rahatlamıştım ki, rahatlayıp aldığım derin nefes Chona'nın yerde duran mutfak malzemelerini havada sürükleyebiliirdi. Açıkça ortadaydı, ne bu mutfak malzemeleri, ne de bu geçici ev onlar için pek önem taşımıyordu. Zaten Chona da, Lapai de acaba Kızılderili yerleşim alanına gitmenin bir yolunu arıyor olabilirler miydi? Chona'ya baktım. Başını salladı. Sonunda anlaşıştık.

Arabamla Lapai'yi evine bırakmak üzere yola çıktım. Yolda giderken bir yandan da yavaş yavaş bilgi edinmeye uğraşıyordum. Lillat'ın arazisi, kullanıma yeni açılan topraklardan kısa süre önce aldığı fazladan bir araziydi. Ayrıca Lillat eskiden başköy olan Yanık Tohumlar'da, Santa Rosa'da yaşama hakkına da sahipti.

“Orayı şimdi erkek kardeşler kullanıyor ama gerçek sene başlayınca hepsi geri döner.”

“Erkek kardeşi çok mu?”

Bu soruyu yanıtlamak güçtü, çünkü kendi yaşıtı olan erkek kuzenlerin hepsi erkek kardeş sayılıyordu.

“Öyleyse hepsine erkek kardeş ya da kız kardeş diyorsunuz, öyle mi?” Sorum bir kez daha yanıtsız kalmıştı. Sonunda Lapai bana durumu açıklamayı becerdi. Kuzenlerin anne ve babasının yaşı, anne ve babanızın yaşıyla kıyaslanıyordu. Eğer kuzenlerinizin anne ve babası sizin anne babanızdan büyükse kardeşiniz sizden ‘daha büyük’, anne babanızdan gençse kardeşiniz ‘daha küçük’ oluyordu. Papago yerlilerinin arasına karışmaya karar verdiğimde öğrenmem gereken görgü kuralları-

nın ne kadar çok olduğunu düşünüp kendi kendime hayıflandım.

“Orası uzak mı?” diye sordum. “Gece kalacak yer var mı?”

Lapai dik dik baktı. “Köyde mi? Hayır. Çöl orası. Ev var.”

“O zaman kamp gereçlerimi alayım.”

Eşyalarımı toparlayıp arabayı şöyle bir gözden geçirdikten sonra, biraz daha hazırlık yapmam gerektiğine karar verdim. Papago Kızılderilisi ev sahibime hangi armağanı götürmem daha uygun olurdu? Evde yaptığı işleri tahmin ederek, bir parça kızarmış ette karar kıldım. (O zamanlar etin fiyatı daha uygundu.) Yanında patates de iyi giderdi, öğünün tamamlanması için bir çuval da fasulye götürecektim.

Tüm bu malzemeleri güzelce arabama yerleştirdim ve birkaç gün sonra Chona'nın kapısını çaldım. Chona'nın Papago ve Meksikalı komşuları toplanıp eşyalarını arabama yüklemesine yardım ettiler. Önce ortaya kocaman pamuklu bir örtü çıktı. Bir zamanlar giysi olarak kullanılan pamuklu örtü, artık yere serip üstüne oturmak ve yatmak için kullanılıyordu. Anladığım kadarıyla genç insanlar bunu küçümsüyordu, ancak yaşlı Papagoların hepsinde bundan bir tane vardı. Ardından sepet örmek için gerekli malzeme ve bir ağaç dalından ibaret olan baston arabaya yerleştirildi. En son olarak da arabaya kocca bir küp dolusu su kondu. Henüz Arizona'da arabaya su almadan yola çıkmamak gerektiğini öğrenmemiştim.

Lapai yüklerin üstüne tırmandı, anlaşılan oydu ki o da bizimle birlikte geliyordu. En son Chona geldi, sayısız kez soğuk suda yıkandığı belli olan pamuklu bir elbise giymişti. Toplanan komşuları, yanımdaki koltuğa oturmasına yardım ettiler. Chona uzun tırnaklı, nasırlı, güçlü ve rengi kararmış ayaklarıyla yeri kavradı. Ben de arabayı çalıştırdım. O anda Lapai'nin yumuşak sesini duydum. “Gitmek istiyorlar.”

Sokakta oturan bütün komşu kadınlar ve çocuklar büyük bir beklentiyle gözlerini dikmiş, bana bakıyorlardı. Arabada yer olmadığı ortadaydı, onlara amortisörlerin kırılacağını söylemenin bir yararı olur muydu?

Lapai "Ama," diye açıklamaya girişti. "Yük arabaları girdince hepsi gider."

"İyi ama yaylar- "

Arabanın teknik ayrıntılarını anlatmanın bir yararı yoktu. Başlarını sallayarak gülümseyen insanların önünde küçülümüştim. Anlamasalar da beni affetmişlerdi. Arkamda havalandıran çakıl taşları ve tozdan bir bulut bırakarak arabayı ters yöne çevirdim, onlar da gülümseyerek bizi yolcu ettiler. Papagolar kaçınılmaz olana gülümsemeyi uzun zaman önce öğrenmişlerdi.

II

Kızılderili topraklarındaki anayollar henüz asfaltlanmamıştı. Tucson kent sınırını sarsılarak terk ettiğimiz sırada, Lapai eşyaların üstüne diz çöküp oturdu ve Chona ile birbirlerine hatırladıkları yerleri göstermeye başladılar. Yaşlı sepet ustası soğuk tavrını unutmuş gibiydi. Aylardır insanlardan uzak kalan yaşlı kadın, bir tanıdık bulur bulmaz tıpkı bül-bül gibi şakımaya başlamıştı.

"İşte orada! Gördün mü?" Yanından geçmekte olduğumuz iki tepeyi gösterdi. Tepelerin dibi yeşillikle kaplıydı ama yukarılarda sadece taşlar vardı.

"Kara Dipli! Bizim halkımız burada kamp yaptıklarında, bu dağlara Kara Dipli adını verdiler." Lapai bana böyle dedi, kullandığı kelime de sanki Tucson kelimesini andırıyor gibiydi.

Sonra itiraf etti “Ama sizin halkınız bu adı doğru düzgün söyleyemiyor. Nasıl söyleyebilirler ki? İ'toi size adları öğretmek için elinizden tutup ülkeyi gezdirmedi!”

Söyledikleri en azından benim dilimde bu anlama geliyordu. Okuyucunun da, daha kitabın başında, benim yaptığım gibi üç dil arasında engelli koşu benzeri koşturup zorlanmasına hiç gerek yok. Her söyleneni pek çok kez yinelemek zorunda kalıyorduk, sonra İngilizce ve İspanyolca kelimeler ayıklanıyordu, bir de ‘f’ ve ‘r’leri yerlerine yerleştirmek gerekiyordu. Bir kelimeyi doğru düzgün söylediğimde Kızılderililer yüksek sesle gülüyorlardı. Sonradan öğrendiğime göre, bunu beni aşağılamak için değil onayladıklarını göstermek için yapıyorlardı.

“Sizin halkınız burada mı yaşadı?” diye sordum.

Chona başını salladı. “Önce biz. Sonra İspanyollar. Sonra da Milgahn.”

“Sizi buradan çıkarttılar mı?”

Chona hiç öfkelenmeden yanıt verdi. “Biz taşındık. Yalnız kalmak için.”

Okuduğu kitaplarda, Papagoların beyazlarla hiç savaşmadığı yazılıydı. Belki de davetsiz konukları bu bölgeden uzak tutan asıl şey, bu toprakların çöl gibi sıcak oluşuydu. Belki de, Papagoların gerçekten gerekmedikçe savaştan hep uzak durmalarının nedeni, sakın bir yaşamı tercih edip kabullenmiş olmalarıydı.

Chona yine bir yeri gösteriyordu. “O beyaz noktayı gördün mü? Dağda var ya?” Beyaz renkli bir kayayı gösteriyordu.

“O aslında bir eteklik. Apaçiler tarafından kaçırılan bizim kadınlarımızdan biri pamuklu etekliğini orada bırakmış.”

“Apaçiler mi?”

Chona hâlâ gülümsüyordu. “Evet. Düşmanlarımız. Her

sonbaharda, mısırlar olgunlaştığı zaman gelirlerdi. Mısır ve kadın çalmak için. Şu dağın hemen arkasından çıkıp gelirlerdi, erkeklerimiz de toplanıp onlarla savaşmaya gider ve kadınlarımızı kurtarırlardı. Çoğunlukla kadınları kurtaramazlardı. O zaman da kadınlarımız Apaçilerin esiri olurdu.”

“Ne kadar korkunç!”

Chona ise huzur içinde başını sallıyordu, Lapai onu destekledi. “Apaçiler onlarla evlendi. Karıları olsa bile bizim kadınlarımızla evlenirlerdi.”

Chona anlatmaya devam etti. “Esir düşen Papago kadınları, ‘Ops’lara bizim gibi sepet örmeyi öğretti.”

“Demek o yüzden bazı Apaçiler çok güzel sepet örebiliyor!”

Kızılderili el sanatları hakkında vardığım sonuçları anlatmayı sürdürürken aniden direksiyona sarılıp önüme çıkan tehlikeden korunmak için toparlanmam gerekti. Araba neredeyse yarım metre derinliğinde geniş bir çukura düşmüştü. Kızılderililer güldüler.

“Çukur.”

“Çukur mu?”

Lapai bir açıklama yaptı. “Yolda delik var. Yağmur geldiğinde, yolu alıp gider.”

“İyi ama üstüne bir köprü yapamazlar mı?” Söylediklerim Lapai’nın çok hoşuna gitmişti.

“Belki Milgahnlar bir gün yapar. Ama köprüler yeni. Eskiden biz yürürdük. Yağmur zamanında çölü geçmeye kalkışmazdık. Kurak, gölgelik zamanda. Daha iyi uyunur.”

Çölle ilk tanışmamdı; karıncalar ve kumlu bir yatak, boynuzlu kurbağalar ve kim bilir başka neler bana o zaman hiç çekici gelmemiş olsa da, zaman geçtikçe çöl gözümde büyük bir cazibe kazanacaktı.

Önümüzdeki çukura bakınca, bir zamanlar dağlardan

inen epeyce güçlü bir akıntının insanların yaptığı yolu silip süpürmüş olduğunu gördüm. Çukurun kenarlarına birkaç bodur ağaç tutunmuş, yeniden canlanmayı bekliyordu. Biraz ileride, toprak altındaki suyun gerçekten de az olduğu belli olan bir noktada, dikenlerle kaplı çalılar birbirlerine dolanmış, sanki dikenli telden kocaman bir yumak gibi, bir kenarda duruyorlardı. Ancak bu dikenli dallar nasıl olduysa, küçük yeşil yapraklarla kaplıydı; dallarda üzüme benzeyen ama dikenli tomurcuklardan başka bir şey olmayan taneler vardı. Chona yemek yiyormuş gibi bir hareket yaptı.

Yemişleri gösterip “Cholla, (kaktüs)” dedi. “Kıtlık zamanında yenir. Şimdi.”

“Şimdi kıtlık zamanı mı? Haziran ayında mı?”

Benim ne kadar cahil olduğumu düşünüp bana acıdılar. Yağmur yağmayınca bitkiler nasıl büyüyebilirdi? Kendi yaşadığım eyaleti düşündüm. Tarlalar çoktan gür çimenlerle, otlarla, parlak renkli papatyalar, düğün çiçekleriyle kaplanmış olmalıydı. Mısır koçanları çoktan boy atmış olmalıydı. Benim yaşadığım eyaletteki evlerin bahçelerinde marul, kırmızı turp, çilek yetiştirilirdi. Ama bu Topraklar'da bunların yetişmesi asla olası değildi.

Chona daha sonra bana kendi yaşamöyküsünü anlattığında, arada bir bu tekrarlanan kıtlıklardan bahsetmişti. Papagolar bu döneme de ayak uydurmuş, ‘Nehir İnsanları’ yani Pimalar için çalışmaya ya da işçilik yapmak, yaptıkları çanak çömleği satmak için uzun bir yolculuğa çıkıp Meksika'ya gitmeye başlamışlardı.

Chona çevresindeki manzaraya bakarken endişeli görünüyordu. “Bütün bunlar bana yabancı. Ben genç kızken, burada hiç yol yoktu. Biz kızlar Topraklar'da çıplak ayakla koşardık.”

“Koşar mıydınız? Nereye?”

Önümüzde uzanıp giden boş arazide görünürde ne bir ağaç, ne de bir ev vardı. Beyaz renkli dümdüz çakıllı arazi, masmavi göğün altında insanın gözünü kamaştırarak parlıyordu. Sellerin açtığı yataklar ağızlarını açmış, mavi gölgeleri yutuyordu, hemen yan tarafta bulunan birkaç boğum boğum olmuş ağaçsa canlı gibi değildi ve kabloya benziyordu. Manzara tıpkı mikroskop altında sergilenen bir mineral parçası kadar göz alıcı ve ölüydü. Chona benim körlüğüm karşısında başını sallamakla yetindi.

“Bildigimiz yerler vardı. Suyun olduğu, yukka ağaçlarının, köklerin, kaktüsün olduğu yerlere giderdik.”

Etrafıma baktım. Yavaş yavaş, geçtiğimiz her adımda Topraklar’ı görmeye başladım.

Ispanyolca’da ‘kokulu çalılık’ anlamına gelen yağlı gür çalılıkların ekildiği bir araziden geçtik. Ekili arazi dedim, çünkü bazıları 1 metre boyuna ulaşan çalılar araziye tıpkı bir dama tahtasındaki kareler gibi düzenli olarak yerleştirilmişti. Bunun nedenini daha sonra öğrenecektim. Amaç çalı köklerinin yerin çok altında, derinlerde bulunan suya rahatlıkla ulaşip eşit şekilde beslenebilmesini sağlamaktı. Bir bebek tırnağının neredeyse yarısı büyüklüğünde olan yapraklar, ‘kurak dönemin’ güneşinden korunabilmeleri için kaplanan cila yüzünden pırıl pırıl parlıyorlardı. Chona’nın gözünde hepsi yakın birer akraba gibiydi.

“İşte burada Çakal hayat buldu. Kokulu çalılığın altında.”

“İnsanlar’dan önce mi?”

“Elbette. Çakal dünya düzeninin kurulmasına yardım etti. Ama bunu yaparken hataları da oldu.” Tıpkı bir anne gibi gülümsedi.

“Bana biraz Çakal’dan, bir de l’itoi’den bahseder misin?”

Chona aniden sessizliğe büründü. Bir süre sonra şöyle dedi. “Sana bunlardan bahsetmemeliydim. Başlangıç hakkında

anlattıklarım kutsaldır. Sıcak olduğunda, yılanlar gezerken bunlar anlatılmaz. Yılanlar sırlarımıza göz kulak olur. Yasak olan konulardan bahsederek bizi sokarlar.”

İşte buradaydık, sevgili Topraklar'da; bu Topraklar İnsanlar'ın sahibiydi, 'Başlangıç'tan beri de, İnsanlar bu Topraklar'a aitti. Öyküler bundan ötesini anlatmıyordu. Kendi kendime, Toprak Ana çocuklarına pek şefkatli davranmıyor, diye düşündüm. Yaz ortasına dek hiç yağmur yağmıyordu. Yiyecek ve su için çok emek harcamak gerekiyordu. Yine de bu güçlü ve uzun boylu, sabır dolu, her şeye rağmen gülümsemeyi bilen insanları doyurmaya yetecek kadar su ve yiyecek vardı. Çok sonra Milgahların yaşadıkları lüksleri anlattığım öykülerimi dinlerken büyük bir hoşgörüyle gülümseyeceklerdi. Anlattıklarımın ancak yarısına inanıyorlar ve aslında pek de ilgilenmiyorlardı. Rahat, mutluluk, sevgi, görev gibi kavramlara ilişkin düşüncelerse ancak bu insanların sahip olduğu kıt bilgilerin çevresinde oluşabiliyordu. Beni de ilginç bir tür olarak görüyorlardı; ilginç ama hiç de gerçek gibi değildim; çünkü ben bu Topraklar'a ait değildim.

Arabayla saatler boyunca gittik ve pek çok kez yolumuzu kaybettik. Önümüzde sadece mavi gökyüzüne doğru uzanan tozlu bir yol vardı o kadar. Sonsuz düzlüğü arada bir çölden gökyüzüne doğru yükselen sivri uçlu küçük tepeler yani 'yağmur toplayanlar' bölüyordu. Bu çıkıntıların obez bedeni ta Alaska'ya dek uzanan Rocky Dağları'nın gözden çıkarılan kalıntıları olduklarını düşünmüştüm.

“Artık eve yaklaşmış olmalıyız, öyle değil mi?” diye endişeyle sordum.

“Evet” dedi Lapai. “Evi geçtik.”

“Peki bana neden söylemedin?”

“Belki de biliyorsun ve bizim yorum yapmamızı istemezsin diye düşünmüştük.”

Arabayı geldiğimiz yöne çevirdim. Yarım mil kadar sonra önce küçük bir tepecik, hemen arkasından da küçük kerpiç bir ev görüldü.

III

Lillat'ın evi kerpiç tuğlalardan yapılmış bir evdi. Yani Arizona toprağından yapılmış kil toprakları suyla karıştırılmış, hazırlanan tuğlalar güneş altında pişmeye bırakılmış, aralarına hiç bir harç malzemesi eklenmeden sıra sıra dizilerek bir eve dönüştürülmüştü. Mısır'da yaşayan İsrail Çocukları'nın emek harcadıkları o ilk dönemlerden bugüne dek, bu tür yapılar dünyanın her yerinde çöl insanların yuvası olmuştu. Lapai'ye bundan bahsettiğimde pek ilgisini çekmedi.

Lapai Chona'yı kastederek evi gösterdi. "Buna 'yeni moda' diyor. Onun halkı, evleri kaktüs dallarıyla yapardı. Evler yuvarlak olurdu, kare değil." Chona söylenenleri onaylamak için başını salladı, ben de eski evlerle ilgili araştırmamı daha sonraya bırakmaya karar verdim.

Tüm bunlar olup biterken biz hâlâ arabanın içinde otuyorduk. Motoru kapattım ve dışarıya çıkmaya hazırlandım ama Chona bizi karşılayacak birilerini beklememiz gerektiğini söyledi. Gerçekten de, bir süre sonra bizi karşıladılar. Aile bireyleri evin içinden, dışından çıkıp gelmeye başladılar. Yan yana dizildiler. Kahverengi saçlı ve küçük bir bıyığı olan Chona'nın eniştesi ortalarında duruyordu, yanında biri küçük, biri de yaşça ondan daha büyük iki oğlan vardı. Adamın diğer yanında siyah elbisesi ve şalıyla, selvi boylu İspanyol karısı, karısının yanında ise ilkokula giden Amerikalı çocukların giydikleri pamuklu önlüklerden giymiş iki kız çocuğu yan yana duruyordu.

Tüm bunları görebildim çünkü aile hiç kıpırdamadan, tek bir kelime bile etmeden, nazikçe gülümseyerek öylece duruyordu. Chona ve Lapai ile birlikte arabadan indik ve gülümseyerek aileye karşılık verdik. Chona bana daha sonra anlattı, Papagolar böyle selamlaşıyorlardı. İnsan karşısındaki diğer insanların nasıl hissettiğini, mutlu mu yoksa mutsuz mu olduğunu, nasıl haberler taşıdığını, son görüşmeden bu yana değişip değişmediğini ancak bu şekilde anlayabilirdi. Bu yüzden, biz de öylece durup birbirimize gülümsedik ve birbirimizin kişiliğini kavramaya çalıştık. Aslında insanlar birbirini selamlamak için hiçbir sözcük kullanmıyordu. Sonunda Chona öne doğru birkaç adım atıp önce siyahlar içindeki kadını, sonra çocukları, en son da eniştesini kucakladı. Lapai ve beni tanıştıran olmadı; bize gülümsemekle yetindiler.

Belki de armağanlarımı sunmanın zamanı geldi diye düşündüm. Chona ve Lapai koyu bir sohbete dalmışlardı, ben de armağanları almak için arabaya dönmeye karar verdim. Elimde rostoyla geri döndüm ve eti siyahlar içindeki kadına, Lulita'ya verdim. Lulita armağanımı gülümseyerek aldı, teşekkür ettiğini belirten bir şey söylemedi, sonra da etle birlikte eve girerek gözden kayboldu. Ardından fasulye ve patatesleri getirip ona verdim, yine teşekkür etmediler. Çok sonra öğrendim ki, Papagolar benim uygarlığımın üstüne kurulu olduğu o nazik kelimelerin hiçbirini kullanmıyordu. "Afedersiniz", "Teşekkür ederim", "Çok özür dilerim" ya da "İyi eğlenceler" gibi şeyler söylemeye gereksinim duymuyorlardı. Bu tür sözcüklerin söylendiği durumlarda insanın nasıl hissettiği zaten ortadaydı. Teşekkür ettiğini yüksek sesle karşıdaki kişiye söylemek, yakınlık duyduğunu belirtmenin çok ucuz bir yolu olarak görülüyordu. Verilen armağanlarla ödeşmek için kuru birkaç kelime söylemekten kaçınılıyor, onun yerine armağan veriliyordu. Bu yüzden yanlarında kaldığım süre boyunca aile

bana armağanlarımın karşılığını bol bol ödedi. Ne zaman oraya gidip birilerini ziyaret etmek istesem ya da bana bilgi verebilecek birini aramaya kalkışsam, tek yapmam gereken aileden birine bunu anlatmak oluyordu. Aldığım yanıt ise daima “Ne zaman gidelim?” oluyordu.

Kaldığımız yerin ailenin yaşadığı asıl çiftlik olmadığını daha sonra anladım. Burası sadece yaz aylarında, az da olsa dağdan gelen suyun da bulunduğu ikinci bir evdi. Bu yüzden de biraz ekip biçmek için zaman harcamak gerekiyordu. Evin içinde hiç eşya yoktu. Daha şimdiden insanların çıplak zeminde nasıl yatıp uyuduklarını ya da oturabildiklerini kavramaya başlamıştım. Duvarlara çeşitli kumaşlar ve uyumak için kullanılan tek gerekli eşya olan pamuklu çarşaf lar asılıyordu. Odanın her köşesinde bir yığın alet edevat yığılıydı, odanın ortasındaki çukura ise kömürle dolu granitten yapılmış geniş bir kap yerleştirilmişti.

Papago ailesi, kerpiçle sıvanmış direklerden yapılmış evlerinin önünde. Fotoğraf yazara aittir.

Enişte yani Lillat kömürleri üfleyerek yaktı. Hepimiz kendimize birer yer seçip oturduk. Enişte, büyük oğlunu bir yanına alarak yere oturdu. Chona, ben, eniştenin iki kızı ve küçük erkek oğlan çocuğu da eniştenin diğer yanına yerleştik. Alçak sesle karşılıklı sohbet etmeye başladık. Bana öyle geliyor ki Papagoların en iriyarı erkekleri bile alçak sesle konuşmayı tercih ediyor. Batı'da yaşayan kovboyların bir keresinde çöldeki boşluğun yüksek sesle bağırması gerektirdiğini söylediklerini hatırlıyorum. Oysa Papagolar çölün konuşmasına izin vermeye niyetliydiler. Yüksek sesle konuşmaya gerek duymuyorlardı.

Biz oturmuş konuşurken, yavaş yavaş akşam karanlığı indi ve granit kabın içindeki alevler gittikçe daha çok parlamaya başladı. O gece yıldızlar pırl pırlıdı ve evin kocaman ağır kapısı açıktı. Kapıya daha dikkatli baktığımda orada bir erkeğin durduğunu fark ettim. Ev sahibi ve konuk birbirlerini tanımaya çalışırken kimse konuşmadı. Lillat yumuşak bir sesle "Senin için de yer var," dedi.

Söylenenler, konunun eve girmesi ve evin erkeğinin yanına oturması için izin verildiğini belirtiyordu. Sessizce oturup bir süre sonra o da sohbete katıldı. Papagoların bölgesinde attığım her adımın herkes tarafından olumlu karşılandığını anlamıştım. Lapai'nin attığı adımlar da, giydiklerimiz ve kullandıklarımız da olumlu karşılanmıştı. Birkaç dakika sonra kapıda bir başka gölge daha belirdi. Bir başkası daha gelip bize katıldı, sonra başkaları da gelmeye devam etti. Burası küçük bir köydü, ancak köye konukların geldiği ve yiyecek getirdikleri haberi çabucak yayılmıştı. Köydeki her ev sahibi erkek bizimle birlikteydi. Sonunda hepsi bir grup halinde, köyün kadınları da geldi, Chona'yla benim yanıma oturdular.

Lulita ortalarda görünmüyordu. Sonradan öğrendim; dışarıda, çevresi dikenli kaktüslerle korunmuş bir başka topra-

ğa gömülü kabın içinde yaktığı kamp ateşinin başındaydı. Sonunda o da geldi. Getirdiğim etin tamamını bir tavaya yerleştirmişti. Tek bir kelime etmeden Lillat'ın yakınında bir yere bıraktı. Lillat bıçağını çıkarınca diğer erkekler de çıkarttılar. Ben onları seyrederken rosto kesildi, herkes etten bir parça aldı. Tabaklar ve çatallar geldi ve herkese dağıtıldı.

Ben getirdiğim etin bir hafta idare edeceğini ve davetsiz de olsa konuk edilmemin karşılığını ödeyeceğini düşünmüştüm ama Papago gelenekleri böyle demiyordu. Köylülerin hepsi, yakından ya da uzaktan birbiriyle akrabaydı ve birinde yiyecek olduğunda yiyeceği herkesle paylaşıyordu. Teneke tencerenin içindeki patatesleri ve fasulyeyi de sofraya getirdiler. Gelen yiyeceğin son lokması da tüketilinceye dek kimse tek bir kelime bile etmedi.

Artık ortalık iyice kararmıştı. Kapının dar aralığından gökyüzünde kocaman bir yıldızın parladığını görebiliyordum. Hava da soğumuştur. Evdeki insanlar evin içine doğru açılmış olan, el yapımı kocaman kapıya bakıyordu. Lillat'ın en fazla beş yaşındaki küçük oğlu kapıya en yakın oturan kişiydi. Çocuğun karşısında oturan genç komşu adam çocuğa dönüp şefkatle dolu yumuşak bir sesle "Kapıyı kapat," dedi.

Çocuk sendeleyerek üç kocaman kaba keresteden oluşan kapıya doğru ilerledi. Gücü yetmediği için kapıyı kapatma denemesi başarısızlıkla sonuçlandı. Annesinin ya da en azından bir başka kadının küçük çocuğun yardımına koşmasını bekledim ama kimse yerinden kıpırdamadı.

Genç adam "Kapıyı kapat," diye sözlerini yineledi. Çocuğun en uzak akrabası olduğunu sonradan öğrenecektim. "Kapıyı kapat. Kapıyı kapat."

Biraz zaman aldı ama sonunda ağır kapı büyük bir gürültüyle kapandı. Bir sağa, bir sola doğru sendeleyerek yürüyen küçük çocuk, yüzünde meraklı bir ifadeyle büyüklerin yanına

döndü. O anda annesinin ya da anneannesinin çocuğun yanına koşup “Ah, bakın benim küçük yavrum neler de yapabiliyormuş! Güzelim, aferin sana!” benzeri ya da Papago dilinde bu anlama gelecek bir şeyler, sevgi dolu sözcükler söylemesini bekledim. Hiçbir şey olmadı. Kapıyı örten ufaklık, üstünde basit pamuklu bir gömlekle orada durdu, yetişkin üstlerine bakıp yeni emirler bekledi. Tek emir en uzak akrabasından, kendisine ilk emri veren kişiden geldi. Çocuğa bakıp gülümseyen genç adam onu yanına çağırdı, “Gel. Otur.” Adam hemen yanındaki yeri göstermişti.

Daha sonra, yıllar boyunca çocuk eğitiminin pek çok farklı şekilde yapıldığını gözlemledim, hiçbir yöntem azarlamak ya da dayak atma içermiyordu. Çocuklara ne yapmaları gerektiği söyleniyordu, ortak akrabalık bağının ağır yükü sayesinde çocuk söylenen her şeyi yapıyordu. Çocuk tam olarak öğrenmeye başlamadan önce bazı uygunsuz durumlar yaşansa da, eninde sonunda öğrenmesi gerekeni öğreniyordu.

Yemek bitmişti. Gülümseyen komşular ayaklandılar, sonradan çok alışıcağım elvedaları duymaya başladım.

Konuklardan biri gülümseyerek “Şimdi gidiyorum,” dedi. Ev sahibi de aynı yumuşak gülümsemeyle yanıt verdi; “Git öyleyse.” Söylenenler “Allah yolunu açık etsin,” ya da “Yolun açık olsun,” gibi dileklerin tüm şefkat ve sıcaklığını taşıyan sözcüklerdi. Evde yeniden yiyecek olduğunda konukların yeniden gelmesi hoş karşılanacaktı.

Bir Papago evinde ilk kez o gece uyudum. Çölde ya da dağlarda kamp yapmaya alışkındım, bu yüzden toprak zemin benim için sorun değildi. Ailenin evin bir tarafına yataklarını hazırladıklarını gördüm. Anne ile baba, duvarın ortasına gelen yerde, kız çocukları en küçüğü anneye daha yakın olacak şekilde annenin yanında, erkek çocuklar da babanın yanında yatıyordu.

Grubun bir yanında da ufak tefek, yaşlı bir adam daha vardı. Ona 'Kahvedeki Tuz' diyorlardı. Herkes bu adı andığında gülümsemeyi ihmal etmiyordu. Galiba Tuz, kahveyi ilk gördüğünde yeterince kaynadığını düşünüp tuz eklemişti. Milgahn alışkanlıklarına sahip olmadığından başı hep derde giriyordu.

O gece pek uyuyamadım. Anlaşılmıştı; büyük bir olasılıkla dünyanın başka bir yerinde, hatta başka bir gezegende yaşayan bir gruba aittim. Aile üyeleri pamuklu çarşallarını sererlerken ben de alçakgönüllülükle bekledim. Onlar rahata kavuşur kavuşmaz hemen uykuya daldılar. Zaten yaşamları boyunca her sabah gün doğmadan kalkmış olmalıydılar.

Chona ile birlikte yataklarımızı karşı duvarın dibine yaydık. O uyudu, benim de uyumam gerekirdi. Ancak uyuyamadım ve yattığım yerde damın ortasındaki küçük açıklıktan, baca deliğinden görünen çivit renkli gökyüzünü seyrettim. Berak gökyüzünün ortasında parlayan yıldız öylesine büyüktü ki, evin damına bağlanmış kadar yakında gibiydi. Yıldızın gökyüzündeki hareketini izledim, bu arada başka yıldızlar da çıktı. Daha önce söz etmişlerdi, bu Papago saatiydi ve bizim astronomi kitaplarımızda bu ışıkların adları geçmiyordu.

Arada bir Kahvedeki Tuz'un kalkıp odanın ortasındaki taş kabın içinde yanan ateşi canlandırmak için karıştırdığını görüyordum. Küçük kahverengi gözleriyle bana bakıp duruyordu. Daha biz yola çıkmadan sahip olduğum her şeyi Chona'dan öğrendiğini biliyordum. Aslında köylülerin bu tür bilgiler edinmeleri şarttı. Kendileriyle yaşamaya karar veren uzak bir akrabaları hakkında araştırma bile yaptıklarını daha önceden bana anlatmışlardı.

"Yaşadığı yere gittiniz mi?" diye sormuştum, "Onunla ilgili sorular mı sordunuz?" Yanıt olarak bana dik dik bakmakla yetinmişlerdi.

"Hayır. Sadece kendisiyle konuştuk. Onu seyrettik. Onu dinledik. Bir insanın nasıl biri olduğu böyle anlaşılır."

Bizim politikacılarımıza da aynı yöntemi uygulayabileceğimizi söylemeyi isterdim. Bana gelince, ben de görücüye çıkacaktım, belki de kaldığım tüm süre boyunca izlenecektim. Gözlerine girmenin, yağcılık yapmanın bir yolu var mıydı acaba? Aslında bunu hiç denemesem daha iyi olurdu. Burada, daha önce hiç başıma gelmediği halde sahip olduğum karakter nasılsa, ona göre değerlendirilecektim.

Odanın diğer tarafında bir hareketlenme olduğunu duydum. Lillat ve karısı birlikte hareket ediyorlardı. Karanlıkta daha fazlasını göremedim, bir daha da o yöne bakmadım ama anladım ki, birlikte yaşayan bu grupta herkes insan yaşamının her anında neler olduğunu biliyordu. Çocuklar nasıl doğduklarını merak etmiyorlardı. Elbette tüm olup biteni kendileri görüyorlardı. Anne ve babaların yaşadıkları tartışmalar gizli saklı yapılmıyordu. Olan biteni öğrenenler sadece aile üeleriyle sınırlı değildi, bütün köy bunu öğreniyordu. Papagoların kurdukları ilişkilerin nasıl bir bütünlüğe sahip olduğunu az da olsa kavramaya başlıyordum. 'En uzak kuzenlere' kadar herkes herkesi tanıyordu. Grup dağılıp da insanlar birbirlerine destek olmayı bıraktıklarında birey nasıl yaşayabilirdi ki?

Belki de I'toi insanları basit ve her şeyi kabullenecek şekilde yaratmıştı. Kendi gençliğimi, gece olduğunda anne ve babamın yattıkları odanın önünden nasıl parmak uçlarıma basarak geçtiğimi, alçak da olsa sesler duyduğumu hatırladım. Bizden, kendi çocuklarından söz ediyorlardı, belki de yaptığımız hataları ve bu konuyla ilgili ne yapılması gerektiğini tartışıyorlardı. Belki de babam mali durumumuzu tartışıyordu. Bize asla anlatılmayan bir şeyler oluyordu. Sonuç olarak, içimizde merak ve başkaldırı duygularıyla ateşlenen kızgın bir ateş yanmaya başlıyordu. Benim halkım kendi çıkarlarıyla il-

gili konuları çocuklarıyla paylaşamayacak kadar karmaşık insanlardan mı oluşuyordu?

IV

Alçak sesle söyleşen birilerinin sesiyle uyandı-
gımda baca deliğinden tanyerinin ilk ışıklarını gördüm. Gü-
neş doğmadan önce gökyüzünü aydınlatan ilk ışıklar, kentte
sabahın yedi olduğunu gösteriyordu. İnsanlar artık kalkmalı
ve harekete geçmeliydi. Çünkü sabahın ilerleyen saatlerinde
güneş gerçekten insanı çok etkiliyordu. Papagolar güneşle
nasıl başa çıkacaklarını öğrenmişlerdi, ondan ne nefret edi-
yorlardı, ne de korkuyorlardı. Şafak vaktini kaçırıp uyuyaka-
lanlar ise umutsuz asalaklar olarak görölüyordu.

Lillat'ın ailesi geç saatlere dek uyumuyordu. Gökyüzün-
deki gri ışıklar daha inci beyazına dönmeden kalkıp işe koyu-
luyorlardı. Ağır kapı ardına dek açıldı, dışarıda Lulita'nın
mutfağını çevreleyen kaktüsü görebiliyordum. Yemek yeme-
den önce elimizi yüzümüzü yıkayacağımız bir tulumba ya da
dere arandım. Henüz Papago yaşamının ritmini kavramayı ba-
şaramamıştım.

Dışarıdan bir gürültü duyuldu, bana anlatılanlardan Lil-
lat'ın arabasıyla su almaya gittiğini çıkartabildim.

"İki mil ötede, devlet kuyusu," dediler. "Haftada iki kez
depoyu doldurmaya gider. Bunların hepsi yeni, birkaç yıl ön-
cesine dek bunların hiçbiri yoktu."

Chona yeni âdeti küçümsüyordu: "Su almak için at ve
araba kullanmak ha! Eskiden biz kızlar yürüyerek her gün su
taşırdık. Topraklar'ın uzak, çok uzak yerlerine giderdik. Kü-
çücük bir kap su almak için." Çevredeki gençlerin Chona'ya,
benim yaşadığım yerde tıpkı trene binmek yerine ata binilme-

si gerektiğini söyleyen birine bakarcasına baktıklarını düşündüm. Ama kimse ağzını açıp tek bir kelime bile etmedi. Aslında aile bireyleri evi temizlemekle meşguldü.

Evin dışındaki mutfak toprağa saplanmış, bir buçuk metre boyundaki çalılarla çevrili, daire şekilli bir alandan ibaretti. Çalıların bu mevsimde yaprağı kalmamıştı ama dallardaki dikenli parçalar yere dökülmüş ve mutfağın zeminini oluşturan temiz kumu kirletmişlerdi. Kızlardan biri el yapımı bir süpürge yardımıyla yeri süpürüyordu. Bir başka kız ise dalları düzeltip kırık olanları topluyordu. Anneleri de elindeki sert otlar ve kumla, odanın ortasında yemek pişirmek için kullanılan ateşin yakıldığı taş kabı temizliyordu. Kahvedeki Tuz çölden topladığı bir kucak dolusu çalı çırpıyı getirmişti. Doğrudan o noktaya yöneldiği için ocak olduğunu düşündüğüm bir yere götürüp bıraktı.

Çok güzel bir manzara, diye düşündüm. Gri renkli kumlar ve mavi gökyüzünün yanında birkaç berrak çizgiyle çizilen bu manzara gerçekten ilkeldi. Aslında bu kadar mavi renkli bir gökyüzünü daha önce hiç görmemiştim. Hiç bulut da yoktu. Gerçekten bulutsuz bir gökyüzünü daha önce hiç görmemiş miydim? Belki de son gördüğümden beri çok uzun zaman geçmişti. Ama bu mavilik Arizona'ya geldiğimden beri hiç değişmeyen bir mavilikti. Hiç yağmur yağmamış mıydı? Peki ya sonra?

Araba geri dönmüştü. Lillat arabayı mutfak çevreleyen çalıların hemen yanına çekti. Arabanın arkasında, altında bir musluk takılı, kocaman bir fıçı vardı. Ev sahibimiz gururla fıçının yanında, musluğu açmaya ve devlet suyunu dağıtmaya hazır bekliyordu. Devletin olsun ya da olmasın, gelen suyun dağıtımında yaşça büyük olanların öncelik sahibi olduğu anlaşıyordu. Ev sahibimizin eşi önce geniş ağızlı, kocaman kilden bir sūrahi getirdi. Sūrahiyi yavaş yavaş damlayarak akan

musluğa dayayıp doldurdu, sonra da evi destekleyen direklerden dışarıya sarkan dalların gölgesine bıraktı. Sûrahinin hemen yanında uzun saplı, yarım sukabağından yapılmış bir kepçe asılıydı. Daha sonra o evde otururken gördüm ki, bir konuk geldiğinde ilk yaptığı şey bu kepçeyle su içmek oluyordu. Bu davranış ev sahibine duyulan güveni ve samimiyeti yansıtıyordu.

Hepimiz sukabağından yapılmış kepçeyle su içtik. Sonra da geniş ağızlı tencerelere su dolduruldu. Son olarak da ev sahibimizin eşi musluğun altına emaye bir leğen getirip yerleştirdi, güneşin altında ısınan suyla doldurdu ve bana uzattı. Sabun kullanmadan çabucak yıkanıp temizlenmeye çalıştım çünkü sabunun nasıl bir tepki göreceğinden tam olarak emin değildim. İşimi bitirdim, tam suyu dökmek üzereyken bir sürü el beni durdurmak için uzandı. Su böyle ziyan edilemezdi, ailenin her üyesi aynı leğeni kullanarak, içinde su kalmayınca dek yıkanıp temizlendi.

Üstünde su deposu bulunan araba. Fotoğraf yazara aittir.

Sıra kahvaltıya gelmişti. Bu durumun benim yararına olduğunu sezinledim. Çünkü normalde aile günün bu serin saatlerini çalışmak için harcıyor olmalıydı. Etin bittğini gördüğünden yemek konusunda endişeliydim. Oysa endişelenmem yersizdi. Lulita evin altındaki depo niyetine kullanılan çukurdan rulo halinde kurutulmuş kabak kabukları çıkarttı. Kabak kabuklarının tadı suya basılıp kaynatıldığında bir harika oluyordu. Artık çalışma zamanı gelmişti. Kahvaltı ettiğimiz tabaklar kumla ovalanarak temizlendi. Uzak ülkelerde yaşayan bu insanlar değerli suyun bulaşıkları yıkamada kullanılabileceğini bilmiyor gibiydiler. Lillat ve büyük oğlu bahçeye çıktılar. Lapai evden ayrıldı. Hala bir iş arıyordu ve komşulardan biri onu istediği yere götürmeyi önermişti. Chona ve ben ise görünüşe bakılırsa evde kalacaktık. Chona birkaç eski sepetle döşegi onaracaktı, elbette ben de ona katılacaktım.

Evin kadınları olarak tentenin altına yerleştik. Tente dediğim yer, evin kuzeyine eklenmiş, alçak damlı, çarpık fasulye sırtıklarıyla ayakta duran bir odacıktı. Çatısı da başka çalı çırpılarla yapılmış olmalıydı. Çatıdaki dallar o kadar sıkı ki, güneş ışınları delip geçemiyordu, böylece biz de sanki bir mağaranın içindeymişiz gibi serin serin oturuyorduk. Temiz kuma serilmiş geniş yastıkların üstünde oturan herkes bir işle meşguldü.

Chona eski bir sepeti tamir ediyordu. Lulita bir sonraki yemek için kurutulmuş kabak kabukları kesiyor, hazırlık yapıyordu. Yumuşak kabukların tıpkı 'tavşanın derisini soyar gibi' uzun şeritler halinde nasıl dikkatle kabaktan soyularak ayrıldığını bana gösterdi (Kim bilir, belki bir gün tavşan derisi yüzmeme de gerekebilir). Kahvedeki Tuz uzun bir süredir odanın bir köşesine oturmuş, bir at koşumunu tamir etmeye uğraşıyordu. Ufak tefek, kamburu çıkmış bir adam olan Tuz bir zamanlar avcıydı. Ancak sakatlanınca avcılık yapmayı bırakmıştı. Lillat'ın akrabasıydı ve bir zamanlar ailenin en yaşlı ve

onurlu üyesiydi. Chona'nın çıkıp gelmesiyle bu sıfatı kaybetmişti. Zaman geçtikçe öncelik edinmek için aralarında bir tür rekabete tutuştuklarını fark ettim. Daima nazik, alçak sesle söylenen sözcüklerle kendilerini savunuyorlardı.

Tente. Fotoğraf yazara aittir.

Bu sabah Chona formundaydı. En sadık ve kendisine en çok saygı gösteren dinleyicisi bendim. Ev sahibinin eşi ve kızları bile Chona'nın geçmiş zamanlara ilişkin anılarını parıltıyan gözlerle dinliyorlardı. Konuşurken sesi alçak ve mırılda-nırcasına çıkıyordu, düşüncelerini toparlayıp bana aktaran üç tane de çevirmenim vardı. Onlar konuşurlarken aradan birkaç kelime de olsa kapmayı umut ediyordum. Ev sahibimizin eşi İspanyolca konuşuyordu, Tuz da yıllar içinde kendine özgü bir İngilizce geliştirmişti.

Neyse ki başkaları da yardıma koştu. Birkaç dakika içinde komşu hanımlar koşa koşa yanımıza geldiler, her birinin elinde 'minderi' ve yapacak işi vardı. Beni gerçekten umutlan-

dıran on üç yaşındaki küçük bir kız oldu. Kısa pamuklu bir elbise giymişti, ayağında da spor ayakkabılar vardı. Milgahn ile temas kurduğunu göstermeye yetecek kadar ipucu elde etmiştim. Bana kim olduğunu söylemediler ama yavaş yavaş biraz uzakta yaşayan geniş bir aileden olduğunu öğrenebildim. Anneanesi burada yaşıyordu ve Vela'yı (yoksa Vera mı?) onun yanına göndermişlerdi çünkü 'yaşlı insanlara bakmaları gerekiyordu. Her şey onların istediği şekilde yapılmalıydı.'

Yeni gelen küçük kız Lillat'ın çocuklarıyla konuşurken kulak kabarttım ve İngilizce "Merhaba," dediğini duyar gibi oldum. Gerçekten heyecan içinde ve bir umutla ona döndüm.

"Okula gittin mi? İngilizce biliyor musun?"

Yumuşak ve neredeyse fısıldayan bir sesle bana "Üç yıldır. Okuldaki adım Vera. Evdeki adım Vela," dedi.

"Tanrıya şükür Vela. Takıldığım yerde çeviriye yardımcı olabilirsin." Konuştuğum İngilizce çoktan Vela'nın aklını karıştırmaya yetmişti ama cesaretle gülümsedi. "Denerim."

(Vela'nın okulda bir lider olduğunu daha sonra öğrendim. Aradan yıllar geçtikten, ben emekli olduktan sonra, kamu hizmeti konusunda tüm köyü onun yönettiğini öğrendim, buna inanırım. Verdiği hizmeti de davul zurnayla, herkese duyurarak yapmadığından da eminim. Gördüklerimizden yapması gereken her şeyi yumuşak sesi ve gülümsemesi sayesinde yapabileceği o zaman bile anlaşıyordu.)

Cesaret edip bir defter çıkartmak için uğraştım, bir yandan da alçakgönüllü bir açıklama yapmaya uğraşarak biz Milgahnların bir şeyi yazmadan hatırlayamayacağımızı söyledim. Böylece mısır, fasulye ve kabağın kış ayları için evlerdeki çukurlarda nasıl saklandığına ilişkin gerekli tarifleri alabildim. Anlaşılan yağmur öncesindeki dönemde aç kalanlar sadece tembeller oluyordu.

"Yaz ortasına dek hiç yağmur yağmaz mı?"

Bunu bilmiyor olmama şaşır kalmışlardı çünkü bu durum dünyanın kurulduğu ilk zamanlarda l'itot tarafından ayarlanmış bir durumdu. Aslına bakarsanız, bunu bilmem gerekirdi. Milli Meteoroloji Müdürlüğü'ne yazdığım mektubun yanıtında da bana aynı bilgi verilmişti. Aile benim cahilligimi mazur gördü ama bana yaptıkları açıklamalarda bazen bir çeşit üstünlük hissettiklerini anlayabiliyordum. Bu olay bana annemin bizim evde hizmetçilik yapan ve Ellis Adası'ndan gelen bir hizmetçi hakkında konuşurken kullandığı ses tonunu hatırlatmıştı. "Cahil bir göçmen o kadar, ama iyi niyetli ve istekli biri." Tabii bunlar 1900'lü yıllarda oluyordu. (1931 yılının yazını yaşadığımız bu günlerde ise eve yurtdışından hizmetçi getirme âdeti çoktan ortadan kalkmıştı.)

Evdeki işlerini sabah güneşi daha yükselmeden bitirdiklerini anlatan bir grup ev kadını dinliyordum.

Onları kıskanarak "Şimdi boş zamanınız var, öyle mi?" diye sordum. Kendi kendime bunu bir gün banliyöde yaşayan şaşkınlık içindeki insanlara anlattığımı hayal ettim.

Vela konuşulanları çevirmekte zorlanıyordu.

"Boşuz," diye kekeledi. "Biz her zaman boşuz, özgürüz. Ama şimdi yağmur yapmak için gitmeleri gerekiyor."

"Yağmur mu? İyi ama bu bulutların işi değil mi?" Sordugum sorularla Chona'yı rezil etmek üzereydim ama Chona cecur birinin ifadesini takındı. Birkaç hata daha, sonra da...

Vela söylenenleri çevirdi. "Bulutlar gelir çünkü biz onları çağırırız." Tam soru sormak üzereyken beni durdurdu ve aceleyle konuşmaya devam etti. "Onları içerek çağırırız."

"İçme-?" Devam edemedim.

"Şarap içerek." Bu arada birkaç kişi aynı anda konuştuğu için ne dendiğini tam olarak anlayamadım. "Şarap içeriz," Vela doğru kelimeyi bulmak için durakladı. "Sahuaro yani kak-tüs bitkisinden yapılan şarap içeriz."

“Kaktüsten şarap mı yapıyorsunuz?”

“Yaşlı erkekler yapıyor. Bilenler yapar. Ama meyveleri biz topluyoruz. Biz kadınlar yani. Bulutları da çağırıyoruz.” Ünlü törenden söz edildiğini duymuştum ama böyle yapıldığını bilmiyordum.

“Bulutları siz mi getiriyorsunuz? Siz, kadınlar mı?”

Lillat'nın tentesinin altında oturan altı yaşlı kadının dudaklarında gördüğüm o sessiz sedasız güç kadar etkileyici bir gücü başka hiçbir yerde görmedim.

Chona diğerleri adına olayı özetledi. “Evet. Erkekler şarabı yapar. Erkekler içer. Ama biz de bulutları çağırmaya başlamak için *bahidayı* toplarız.”

V

Devletten aldığım belgelerimi köydekilere gösterdim. Hepsi de çok iyi birer insan olan dürüst ve vicdan sahibi, çalışkan devlet yetkililerini, okul idarecisi kadınları ziyarete gittim. Papago halkını nazik ve idaresi kolay insanlar olarak tanımladılar. Ev yaşantıları hakkında pek bilgi sahibi değillerdi çünkü gerçekten kimsenin buna ayıracak zamanı yoktu. Görevli olan herkesin yazılacak, basılacak belgeleri ve ertelenmesi olanaksız pek çok görevi, yetiştirilmesi gereken işleri vardı. Bir aylık tatil zamanı geldiğinde ise ahşap evlerini, karaağaçları, memleketlerindeki köy sokaklarını görmek ne kadar da güzel oluyordu. Papagoların nasıl uygarlığa doğru ilerlediği hakkında gerekli raporları gittikleri yerde verebilirlerdi. “Daha öğrenecek çok şeyleri var, zavallı insanlar. Yine de ellerinden geleni yapıyorlar.”

Sıcagın ortalığı kavurduğu bir başka gün devlet dairelerinden birinden tam çıkmak üzereyken Vela'nın beni dışarıda

beklediğini fark ettim. O gün ayağına çorap, düzgün bir çift ayakkabı ve çok temiz bir elbise giymişti.

Sessizce birbirimize gülümseyerek karşılıklı selamlaştıktan sonra bana "Ama şimdi okula gitmeyeceğim," dedi. "Önce, yağmur gelmeli."

"Elbette, ben de yağmurun gelmesini çok arzuluyorum. Bu sığağa nasıl dayanıyorsun?"

Vela'nın beni anladığını sanmıyordum ama bana tatlı tatlı gülümsedi. "Güneş şimdi şarap yapıyor. Neredeyse hazır olur."

Sonra asıl meseleyi yumuşak, neredeyse fısıltıyla konuşurcasına alçak bir sesle anlatmaya başladı. Söylediği kelimeleri ayıklayıp anlamak için uğraştım. Uzaktaki ağaçlık alanlarda bulunan kaktüs meyvesi artık toplanmaya hazırdı. Her aile kendisine ayrılan yere gidecekti. Chona ve ben de Lillat'ın yanında yer alacaktık. Vela da bizimle gelecekti. İki gün içinde toplama işine başlanacaktı, hepimiz Lillat'ın arabasına binecektik. Lillat benim arabamın bozuk yola dayanamayacağını düşünmüştü. "Tamam Vela, ben hazır olurum."

Yüzümde parlayan heyecanı görmüş olmalı, ancak Vela için yapılacak yolculuk tıpkı Noel'de çıkılan bir tatil gibi sıradan bir olaydı.

Şafak söktüğünde hepimiz hazır bekliyorduk. Bütün kadınlar at arabasının içinde, aletlerle birlikte yere serilen çadır bezinin üstüne oturduk. Lillat ve Kahvedeki Tuz ön tarafta oturmuş, alçak sesle erkek erkeğe sohbet ediyorlardı.

Aç Ay neredeyse sona ermek üzereydi. Yeşil renkli nesneler toprağın altında toplanmış, l'itoi'nin yağmuru göndermesini bekliyorlardı. Büyük bir gürültüyle yolumuza devam ederken onların varlığına dair hiçbir işaret görmedik. Gökyüzünün pürüzsüz maviliği üzerimizde yükseliyordu. Çöldeki mika parçaları gökyüzünün maviliğini geri yansıtıyordu. Yoldan

geçen bir kaplumbağayla karşılaştığımızda atlarını durdurmak zorunda kaldılar. Kızlar kaplumbağa hakkında bir şarkı söylüyorlardı. "Çok akıllıdır, Meksika dilini, Milgahn dilini konuşur."

Tam bu sırada Tuz, kıvılcımlar saçan üçgen şekilli gözle-riyle dönüp bize baktı. "Şarkı söylemeyin. Bu büyücü şarkısı."

Vela onayladı. "Bu doğru," dedi. "Bu şarkıyı okulda öğrenmedik. Okulda öğrendiğimiz şarkının sözleri şöyle, 'Minik kedi, seni çok severim, kürkün ne yumuşak'."

"İyi ama sizin kediniz yok, değil mi?"

Sorduğum soru tüm çocukları korkutan sosyal davranışlarla ilgili bir soruydu. Sessizce, tek kelime etmeden gülüşmeye başladılar.

Kendine özgü yeşillikleriyle çölün kendisini örttüğü bir dizi kayalık vadinin bulunduğu bir yere gelmiştik. Bütün bir vadi dal budak salmış kaktüs kökleriyle kaplanmıştı, dallar havada bir sağa bir sola doğru salınıyordu. Ölü dallar bitkilerin diplerine düşüp öbekler oluşturmuştu. Hışırdayan dalların sesi duyuldu, kızlar işaret ettiler: "Hırsız fare!"

Hemen yanında küçük ignedenliklere benzer dikenlerle kaplı bir tarlada kısa, tıknaz gövdesiyle fıçı kaktüsler vardı. Eğimli toprakta büyümüş olan hintincirlerinin yeşil renkli, tıpkı birer yumuşak yastığa benzeyen, her biri bir tenis raketi boyundaki tekerlek şekilli yaprakları arka arkaya eğimli arazide sıralanıyordu. Lastiğe benzeyen yaprakların üstündeki dikenler eski moda patiska yorganlardaki gibi bir desen oluşturmuşlardı.

Vela bana "Ama bunlar keskin," dedi. Milgahn dilindeki zamirlerin Papagolar'a fazla geldiğini çoktan anlamıştım çünkü zamir kullanmıyorlardı.

Biraz ileride tüylerle kaplıymış gibi görünen yeşil renkli bir palo verde ağacı vardı, hemen arkasında da palo verde ağa-

cına sarılmış gibi görünen dikenli bir sahuaro gövdesi bulunuyordu. Chona da, Tuz da aşağı yukarı şu anlama gelen cümleler kurarak aynı şeyi anlattılar. "Sahuarolar yaşama başlarken zorlanır. Çok iridirler. Tıpkı şişman bir çocuk gibi hastalanırlar. Ama palo verde ağaçları bir anne gibi hızla büyür. Yapraklarını yere doğru eğer ve rüzgârı uzakta tutar."

Korularla dolu, kuytu vadilerin bulunduğu, daha küçük boylu kaktüslerin yetiştiği yerleri geride bıraktık. Önümüzde çalıların bulunmadığı hafif eğimli bir tepe yükseliyordu. Tepede görülen tek bitki türü uzun, helezon şekilli sahuarolardı. Bitkilerin boyu üç, altı, hatta bazen dokuz metreyi bile buluyordu. Bir de dalları şamdanlara benzeyen daha uzun boylu bitkiler vardı. Ailemdaki herkes aynı anda gerekli bilgiyi verdi. "Gördüğün gibi, burası tepenin güney tarafı ve sahuarolar burada büyüyor, kuzeyde büyümüyorlar. Bu Çakal'ın hatası."

"Çakal mı?" Evet, pek çok insani zaafı ve sayısız hatası olan zevk düşkünü, o cümbüş meraklısı Çakal hakkında birkaç şey duymuştum.

Öykü devam ediyordu. "İşte, l'itoi dünyayı dayayıp döşerken her yere sahuaro koymayı düşünmüştü. Böylece herkes çok fazla yürümek zorunda kalmadan meyve yiyebilecekti. Ama Çakal, çalışmayı sevmez." Burada Tuz bana göz kırptı. Galiba benim çocukların anlattıklarından daha fazlasını anlamam gerekiyordu. "l'itoi ona kaktüs tohumlarıyla dolu çantayı verdi ve ona 'Her yere git, sanki bir park yapar gibi tohumları güzelce yerleştir. Güneydeki tepelere, kuzeydeki tepelere, her yere!' Böylece Yaşlı Adam Çakal yürüdü ama yorulmuştu. Güneye bakan bir tepenin yanındaydı. Elindeki kaktüs tohumu çuvalını bırakıp kaçtı. İşte bu yüzden kaktüsler sadece güneyde yetişir, asla kuzeyde yetişmez."

Tam "Bunun başka bir nedeni var," demek üzereydim ki Chona sert bir şekilde lafımı kesip l'itoi'den söz etmeye devam

etti. “Kış mevsimi değil. Yılanlar burada.” (Aman Tanrım! Kışın buraya mutlaka ama mutlaka geri gelmem gerekecekti!)

Önce kuzeye bakan, sonra da güneye bakan tepelerin yanından geçtik. Ardından sahuaroların bir katedraldeki sütunlar gibi aralıklarla yetiştirmiş olduğu dümdüz bir araziye vardık. Burası sırtını kayalara vererek hem güneşten korunduğu, hem de ateş yakacak bir yer olduğu için Lillat'ın kamp kurduğu yerdi. Uyumak için getirdiğimiz döşekler, kurutulmuş mısır ve çeşitli boylardaki sepetlerden oluşan eşyalarımızı arabadan indirdik. Tüm meyveler toplanmadan yağmur yağmayacağı için çadır kurmaya gerek yoktu. Lulita'nın kaktüslerin tepelerine, bir zamanlar beyaz çiçeklerin bulunduğu yere baktığını fark ettim. Çiçeklerin yerinde artık armut şekilli, kırmızı renkli, dalların ucunda tam dengede duran meyveler vardı. Lulita onlara bakmayı sürdürürerek “Yedi gün,” dedi.

“Meyve hazır olur olmaz yağmur mu yağacak?”

Şaşkınlık içinde bana baktılar. “Elbette.” Hâlâ l'itoi'nin planlarını kavramış sayılmazdım.

O gece açık havada, gökyüzüne bakarak uyumak büyük bir keyifti. Gökyüzü siyah değil de koyu çivit rengindeydi. İnsan kendini neredeyse elini uzatsa yıldızlara dokunabilirmiş gibi hissediyordu. Etrafımızda kamp yapan komşu aileler de vardı. Hepsi de nesiller boyunca güvenli olduğu onaylanan farklı bir noktayı sahiplenmişti. Yaşlı erkekler, yani şarkıları bilenler de oraya varmış olmalıydılar ki, bütün gece boyunca birinin şarkı söylediğini duydum. Meyvelerin olgunlaşacağı, yağmurun yağacağı kesin bir gerçek olsa da, yine de olayların gerçekleşmesine yardım etmek için bu insanların şarkı söylemeleri gerektiğini anlamam gerekiyordu. Bugüne dek söylenmesi yasak olan şarkılar artık yumuşak mırıltılarla söyleniyor, mırıltılar sakın havada fısıltılar halinde yayılmaya devam ediyordu.

Orada kaldığım her gün doğal olarak şafak vaktinde uyandım. Ortalık ısınmadan işini bitirmek isteyenler çalışıyordu. Chona da dahil olmak üzere kadınların hepsi ayakta idi ve diğer kamp yerlerinde sohbet edildiğini duyabiliyordum. Bir gece önce Lulita kaktüs sırkalarını gözden geçirmişti. Kaktüs sırkaları tahtadan yapılmış, her biri üç ya da beş metre uzunluğunda sırkaların birbirine bağlanarak hazırlandığı, gerçekten devasa uzunluktaki sırkalardı. Modern biri olan Lillat bunları birbirine telle bağlamıştı. Sırgın ucuna iki küçük çıta parçası tutturulmuştu. Çıtalardan biri meyveyi bitkiden uzağa itmeye yarıyordu, diğeri ise meyveyi çekecek şekilde yerleştirilmişti. Kadınların hepsi eline bir sırk ve pek derin olmayan, leğene benzer bir kova aldı. Biz onlara yaklaştıkça çalıkları kaktüslerdeki deliklere yaptıkları yuvalarından hışırtılar çıkararak havalanıyor, kertenkeleler ise ayaklarımızın dibinde koşuşturuyorlardı.

Papago evinin önünde, bana gösterdikleri kaktüs sırgı (Kaktüs Kam-pı'nda çekilmemiştir). Yerdekilere ise hintinciri. Fotoğraf yazara aittir.

Gerçek anlamda dev boyutlarda kaktüsleri daha önce hiç görmemiştim, huşu içinde çevreme bakınırken karıncalar ayaklarımın üstünden geçip gidiyorlardı. Lulita'nın bana ayırdığı kaktüs yaklaşık on metre boyunda, olgun yaşta olduğunu sandığım bir kaktüstü. Yaklaşınca kaktüslerin benim yaşadığım yerdeki karaağaçlar kadar sık olduklarını gördüm. Ama bunların kabukları yoktu! Kaktüsün kalın, lastiğe benzer, yeşil renkli, tapınaklardaki mermer sütunlar gibi oluklu bir gövdesi vardı.

“Kaktüs gövdesi suyu tutabilmek için böyledir.” Chona bana açıklamaya çalışıyordu. “Yağmurlar geldiğinde şişer. Şimdi gövde buruşmuş.”

Bitki elbette sadece oluklu, buruşuk bir gövdeden oluşmuyordu. Olukların kenarları tepeden tırnağa öbekler halinde, tıpkı fildişinden yapılmış kürdanlar kadar güçlü ve beyaz renkli dikenlerle kaplıydı. Hayır, l'ittoi kaktüslerdeki dikenleri çıkarmayı unutmamıştı. Çöl annesinin çocuklarına dikenleri toplamamasını söylemesine gerek bile yoktu.

Elimdeki sırtığı havaya kaldırdım ve meyvelerden birini sarstım; bir, iki, üç meyve yere düştü. Düşer düşmez de ikiye ayrılıp içlerindeki kırmızı jöle açığa çıktı, meyvelerin derisi de kırmızıydı. Karıncalar meyvenin içindeki jöleye ulaşmak için birbirleriyle yarışırken, ben de koşup meyveyi yerden aldım. Yarılan meyveyi sepetime yerleştirirken bir yandan da siyah benekleri meyvenin üstünden temizlemeye uğraşıyordum. Tuz, küçük kızlar ve bir de komşu kadınlardan biri hep birlikte durup bana katıla katıla güldüler.

Kaktüs Kampı'nda, kaktüs şurubu taşıyan bir işçi. Fotoğraf yazara aittir.

Kaktüs Kampı'nda kaktüs şurubunu pişirirken. Fotoğraf yazara aittir.

Vela diğerleri adına bana durumu açıkladı. “Neden hepsini birden pişirmeyelim? Güzel yemek.”

Ben de karıncalarla kaplı meyveleri toplayıp sepetime doldurmaya başladım, sonra da sepeti Lulita'nın yanındaki büyük

sepetin yanına taşıdım. Meyvenin suyu eğer pişirilmezse ziyan olurdu. Kadınlar olarak bir ileri, bir geri koşturarak sulu hasadımızı kocaman küfelerin içine boşaltmaya uğraştık.

Dostlarım bana “Şu gökyüzünden her gün yürüyerek geçip giden güneş, doruk noktasında dört dakika durup bekler ve dinlenir,” dediler. “Eğer bu küfe çok dolarsa, toplayıcılar da o zaman dinlenebilirler.”

Biz de dinlendik. Lulita bu arada bir ateş yakmış ve üstüne kocaman bir tencere yerleştirmişti. İçine atılan tüm meyve ve karıncalar sıcak havada harika kokular saçarak kaynamaya başladı. Sıcaktan ve duyduğumuz hoşnutluktan neredeyse sarhoş bir halde kendimizi kayaların gölgesine attık.

Tabii ki erkekler meyve toplamadılar. Kimileri topladıkları taşları ve çalı çırpıyı minik öbekler haline getirmiş, artık alçak sesle yağmur şarkılarını söylemeye çalışıyorlardı. O ana kadar bu şarkıların bir kaç notadan fazlasını dinleyememiştim. Kim şarkılardan birini söylemeye başlayacak olsa, ondan daha yaşlı başka biri şarkı söyleyenleri durduruyordu. Şimdiyse yaşlı çatlak sesler hep bir ağızdan şarkılar söylüyordu. Beyaz mısıra, kırmızı mısıra ve mavi mısıra seslendiler. Fasulyeler ve kabaklar büyürken onları kucaklayıp okşadılar. Hatta kabukları kazırken çıkan sesleri bile duydum. Halk müziğinde bu sesi çıkartmak için yumuşak ve sert bir çubuk, kaba ve pürüzlü bir başka çubuğa sürtülüyordu. Bu sopaları içindeki tohumların tıkırtısıyla müzik yapmak için kullandıkları su kabaklarından bile önce kullanmış olmalıydılar.

Sonunda korudaki her meyve olgunlaştı ve toplandı. Lulita'nın tenceresi ağzına kadar kaktüs meyvesi suyuyla doldu. Bir gece, uzanmış yıldızları seyrederken, alnıma damlayan soğuk suyu hissettim. Bu mümkün olabilir miydi? Nefesimi tuttum. Sonra Vela bağırmaya başladı. Koruluğun her yerinden heyecan dolu çığlıklar duyuluyordu: “Yağmur! Yağmur!”

Sadece birkaç damla düştü, onlar da daha yüzümüze değmeden buharlaşıp havaya karıştılar. Ama bu bir işaretti. Şafak sökmeden araba yeniden yüklendi ve dağın eteklerindeki köye doğru yola çıktık. Dağ yağmura bizden önce kavuşmuştu.

VI

Günlerce bora gibi bir rüzgâr eşliğinde yağmur yağdı, damlalar daha yere düşmeden buharlaştılar. Yağan yağmur çöle dağılmış çiftliklerde kalan insanların asıl köye geri dönmeleri için verilmiş bir işaretti. Lillat'ın yaşadığı köy 'Yanık Tohumlar'dı. İspanyol sömürgeciler köyü vaftiz edip adını 'Santa Rosa' olarak değiştirmişlerdi. Bu sayede Yanık Tohumlar, Chona ve tabii benim de köyüm oluyordu. Köyde dükkândaki odalardan birini kiraladım. Oradan, daima yerel yönetim evine gönderilecek olan ve kaktüs suyuyla ağzına kadar dolu tencerelerle kavanozları taşıyan at arabalarının alçak sesle gülüşen insanlarla birlikte köye girişini izleyebiliyordum. Yerel yönetim evinden alınan kaktüs suyu dört uzun küpe dökülüyor ve aynı oranda su eklenerek karıştırılıyordu. Dört gece boyunca bekleyip mayalanması sağlanıyor, bu arada da uygun şarkıları bilen yaşlı adamlar küplerin başında bekliyordu. Son iki gece köydeki herkes dans etti ve 'şarkı söyleyerek yağmuru indirdi' çünkü l'itói'nin yaptığı planların bu yardıma gereksinimi vardı.

Dansların başlayacağı gece bana birden fazla aile gibi görünen bir kalabalıkla birlikte Lillat'ın evindeydik. Biz kadınlar mutfığa toplandık, erkekler ise özellikle de genç olanlar çalı gibi siyah saçlarını kırık ayna parçaları önünde taramaya uğraştı, gümüş kemerlerini takıyor ve kovboy şapkalarını giyorlardı. Konuşulanlardan Lulita'ya "İyi görünüyor muyum?"

Ben seçilecek miyim?" dediklerini çıkarabiliyordum. Anlaşılan bu geceki dansa eşleri kadınlar seçecekti. Eskiden, erkeklerin ellerine kadınların tutmasını umut ettikleri için nasıl parfüm sürdüklerini anlattılar.

Yerel yönetim evinin bulunduğu hafif eğimli tepeden telalın sesini duyduk:

Ateşimiz yakıldı ve güneş artık battı
Ateşimiz yakıldı ve güneş artık battı
Ateşimiz yakıldı ve güneş artık battı
Ateşimiz yakıldı ve güneş artık battı
Eski âdetlerimizi hatırlayın, toplanın
Ki mısırlar büyüyebilsin, fasulyeler büyüyebilsin
Kabaklar büyüyebilsin.

Kovboy çizmeleri giymiş olan erkekler tepeye tırmanmaya başladılar ancak kadınlar oturdukları yerden kalkmadı.

Gecikmiş miydik? Sormak için eğildiğimde Chona başını salladı. "Önce erkekler, sonra biz gideriz, onlar bizi bekler. Son olarak kadınlar ellerinde yatakları, döşekleri ve çocuklarıyla birlikte yavaş yavaş tepeye çıkar."

Eski tarzda bir kubbeye örtülü, İspanyolların 'Yarım Portakal' dedikleri yerel yönetim evini daha önce de görmüştüm. Şimdiyse evin dışına bir dizi sırik yerleştirilmişti, bir de havada çırpınan bir şeyler (giysiler miydi acaba?) vardı. Hayır, hayır, bunlar kartal tüyleri, yani doğru gün gelip çatıncaya dek gözlerden saklanmış kutsal varlıklardı. Binanın hemen yanındaki açıklık alanda erkekler çember olmuş, bekliyorlardı. Elli, belki de daha fazla erkek el ele tutuşmuş, yavaş yavaş dönüyorlardı. Çemberin ortasında, yaktığı küçük ateşin yanına oturmuş olan büyücünün sigarasını görebiliyorduk.

Kadınların ne yaptığını izleyebilmek için biraz geride kal-

dım çünkü her biri ne yapacağını iyi biliyordu. Bazıları kucaklarında çocuklarla geceyi seyretmek için yere oturdu. Genç ve orta yaşlı anneler erkeklerin oluşturduğu çembere yaklaştılar. Erkeklerin dans ederek önlerinden kayıp geçişini izlediler ve seçtikleri erkek önlerine geldiğinde –bu erkeğin kendi kocası olması gerekmiyordu– kadınlar çemberin içine giriyor, el ele tutuşmuş iki adamı birbirinden ayırıyor, çember dönmeye devam ederken kimseyi durdurmadan ikisinin de ellerinden tutuyorlardı. Chona biraz üzgün bir ifadeyle onları seyrediyordu. Bir zamanlar kadınların lideri oydu, bunu anlayabilmiştim, herkesten daha iyi şarkı söylüyordu. Şimdiyse bütün bir gece boyunca yürüyerek şarkı söylemek ona göre değildi. Ben de denemek ister miydim? “Hayır, ben seninle birlikte oturacağım.”

Lillat ise bir şarkıcıydı – ‘büyücü’ adı ‘Çarpık Şimşek’ti. Gururla yürüyerek çemberdeki yerini aldı. Yanına gelip elini tutan kadın Lulita değildi. Kısa süre içinde çember sağa doğru muhteşem bir şekilde kayarak ilerleyen kadınlarla bezenmişti. Lillat çingırağını sallarken şarkılar hiç durmadı.

Hayatımdaki en mutlu anı anlatmam istendiğinde, daima yıldızların altında geçirdiğim o geceyi hatırlarım. Yağmurun öncüsü hafif bir esinti vardı. Çemberin ortasında yanan küçük ateş parladı ve güzelim şarkı gecede yankılandı:

Dağın eteklerinde,
Bir bulut asılı durur.
Orada benim gönlüm, gönlüm, gönlüm de
Birlikte takılı kalır.

Dört kez, on altı kez, belki otuz iki kez. Ardından başka şarkılar söylenmesine rağmen hiç kimse yağmur getiren şarkıyı söylemekten bıkip usanmıyordu.

Bildiğim az sayıdaki Kızılderili töreni, zirveye ara vermeden ulaşır. Papagolar da gerilen kaslarını gevşetmek, çocuklarıyla ilgilenmek ve aşk da dahil olmak üzere diğer fiziksel gereksinimlerini gidermek için törene ara verdiler. Uzanıp yattığım yerden çalıların arasında kaybolup giden, genellikle de çift halinde gelen ayakları görebiliyordum çünkü bu tören beraberinde sadece ürünler değil insanlar için de doğurganlık taşıyordu.

Tan vaktinin beyaz çizgisi gökyüzünde belirlediğinde, büyücü konuştu: “Her şey yolunda, akrabalarım. Evinize gidin, uyuyun, yemek yiyin. Yarın yine dans edeceğiz.”

O gün pek az kişi uyudu. Oğlan çocukları tavşan avlamak için koşturdular. Kadınlar depolardan fasulye ve mısır çıkarttılar. Çünkü yağmur çağırma töreni tam anlamıyla sona erdiğinde herkes kendisine ziyafet çekecekti. O gece de tepeden yukarıya doğru tırmandık. Dans sırasında büyücü yanımdan geçerken yüzüme nemli bir şeyler püskürttü.

“Gördün mü?” dedi Chona. “Onda yağmur var.”

Yüzüme düşen damlaların yağmur olduğundan şüpheliydim ama böylesine onurlandırılmak hoşuma gitmişti. Tan vaktinin beyaz çizgisi gökyüzünde yeniden belirlediğinde gelen haberler harikaydı:

Makai, “Akrabalarım, şarap mayalandı,” dedi. “Evlerinize dönün. Ziyafetler hazırlayın çünkü dört gün içinde yağmur gelecek.”

Daha sonra bu kehanetin her zaman gerçekleşip gerçekleşmediğini sorma fırsatı buldum.

Genelde aldığım yanıt “Ah, tabi, tabii,” oldu. Yaşlı Tuz bana durumu açıkladı. “Büyücü adam, o bilgilidir. Eger yağmur daha önce gelirse ‘İyi ama ben at arabaları köye vardıktan sonraki günleri saymıştım,’ der. Eger daha geç yağarsa, bu sefer de ‘Şarap mayalandıktan dört gün sonra demek istemiştım,’ der.”

İnananlar en azından o yıl hayal kırıklığına uğramadılar.

Eğer mucize gerçekleşmezse yapılan bir başka tören daha vardı. Doğrusu düşmanca etkiler taşıdığım düşüncesiyle sonunda kapı dışarı edilip edilmeyeceğimi merak ediyordum ama böyle bir şey olmadı. Daha önce yatılı okulda okuyan küçük çocuklardan biri köye başka kabileden bir kızı getirmişti ve durumdan sorumlu tutulmuşlardı. Çılgın günler geride kalmıştı ve şarap gerçekten mayalanmadan önce ceza verilip verilmeyeceği bile konuşulmuştu. Artık yapılan törenlerin daha az resmiyet taşıdığını ya da en azından şarabın mayalanması için 'dışarıdan satın alınan' içkiler kullanıldığını öğrenmiştim.

Hep birlikte 'oturup içmek' için toplandığımızda güneş ortalığı kavuruyordu. Bu töreni de erkekler yönetiyordu, kadınlar ise arka tarafta ayakta duruyorlardı. Duruma içerlemek aklıma gelmedi çünkü arkadaşlarımdan hiçbiri içerlemiyordu. Onların yaptıkları hazırlıklar olmasa bu ortamın sağlanması olanaksızdı. Kucaklarında bebekleri, eteklerinde çocuklarıyla hepsi mutluydu, gülüyorlardı.

Yerel yönetim evinin dışındaki kartal tüyleri çıkarılmış, erkekler bir daire oluşturacak şekilde yere oturmuşlardı. Elbette sandalye kullanılmıyordu. İşbirliği yapan dört köyün liderleri bağdaş kurup yere oturdu, yardımcıları da hemen yanlarında onlarla birlikteydi. Şansım varmış ki, o yıl lider köy Yanık Tohumlar köyüydü ve üç akraba köyü konuk ediyorlardı. Haftalar önce, haberciler diğer köyleri ziyaret edip ellerinde sopalarla törene kaç gün kaldığını anlatmışlar ve uzun törensel konuşmalarla köydekileri davet etmişlerdi. Her köyün Duman Bakıcısı kabul konuşmasını hazırlayıp da gelmişti. Hoş geldin konuşmaları gibi bu konuşmalar da nesillerdir hafızalarda saklanarak yaşatılmıştı. Yapılan konuşmaların kelimeleri kelimesine doğru olması gerekiyordu, aksi takdirde yağmur gelmezdi.

Dört köyün ileri gelenleri liderlerinin hemen arkasında ya

diz çökmüş, ya da yere oturmuş bekliyorlardı. Sıranın sonunda savaşçılar olduğunu düşündüğüm genç erkekler vardı. Kovboy şapkaları giymiş, gümüş kemerler takmışlardı. Çoğu savaşçı elinde atının dizginlerini tutuyordu. Yerel yönetim evini gölgeleyen ağacın altında oturmaktan çok memnundum. Yanımdaki kadınlar fısıldaşıyorlardı, çocuklar da çemberin yanına gidip gelerek neler olup bittiğini hemen kadınlara aktarıyorlardı.

Duman Bakıcısı'nın şeref ve onur verici konuşmasını dinledik, aslında pek duyduk sayılmaz çünkü Papagolar arasında kutsal sözcükler sıradan insanlara değil ruhlara söylenir. Kulagıma lbranice mezmurlar gibi gelen, yumuşak sesle söylenen güzelim nameler, ritimler her gelen konuk karşılanıp hoş geldin dileklerine karşılık verinceye dek devam etti, bir daha başlandı, bir daha söylendi.

Sonra sıra içkiye geldi. Çemberin içine çizilen yola kovboy şapkaları giymiş, ellerinde söğüt ağacından yapılmış yuvarlak sepetlerde eğri büğrü kırmızı renkli navait yani şarap taşıyan dört genç adam çıktı. Bir keresinde bundan New York'taki bir dergiye yazdığım yazıda söz ettiğimde yazım hakaretlerle dolu bir yorumla iade edilmişti. "Bu yazar ne yazdığını bile bilmiyor! Sepette şarap taşınır mı?"

Tabii ki taşınıyordu, söğüt dallarından sıkı sıkı örülmüş sepetler uzun süre kullanıldıktan sonra hiç çıkmayan ve kahverengiye çalan bir kırmızıya bürünüyordu. Sepet sırayla orada bulunan her konuğa sunuluyordu. "İç dostum. Güzelce sarhoş ol."

Konuk ise bu davete yine geleneksel bir şarkıyla yanıt veriyordu. Daha sonra bazılarını söylemeyi öğrendiğim bu şarkılar tarlaların nasıl yeşillendiğini ve mısırın nasıl olgunlaştığını anlatıyordu. Genellikle de bu şarkılar şu nakaratla sona eriyordu:

Onunla akşamlar ne hoştu
Ne hoştu şafak vakitleri.

Yerel yönetim evindeki dört büyük küp boşaldığında güneş neredeyse batmak üzereydi. Erkekler sendeleyerek oturdukları yerden doğruldular. Genç erkekler atlarına bindi ve köyün içinde dolaşmaya çıktılar. Hepsi de bütün gün içmişlerdi ama evlerde hâlâ şarap vardı. İnsanlar günlerce kendilerini başka şarap küplerinin ve teneke kapların beklediği bir evden bir başkasına taşıyıp durdular. Chona bana herkesin sarhoş olması gerektiğini söylemişti. Tıpkı toprağın yağan yağmurla neşelenip canlanması gibi insanların da içki içip canlanması gerekliydi. Gördüğüm kadarıyla bu canlanma sonucunda pek çok kişi kusup duruyordu. Chona durumu açıkladı. "Gördün mü? Bulutları kusuyor."

Bazen birilerinin sızmadan önce yerlerde yuvarlandığını görsem de sarhoş kavgasına hiç rastlamadım. Tıpkı eski Roma halkı gibi, Papagolar yerel yönetim evindeki ve evlerindeki tüm şarap bitinceye kadar içki içip sonra da kustular. Bunu da l'itoi planlamıştı. Kadın dostlarım bir küpü paylaştılar, ben de biraz tadına baktım. Kendi kendime içtiğim şarabın tadını bozulmuş ahududu reçeline benzetmiştim. İnsanın sarhoş olup kendisinden geçebilmesi için uzun süre bu içkiden içmesi ve gerçekten buna cesaret edebilecek durumda olması gerekliydi.

l'itoi'nin verdiği emirlere göre yapılan şarabın hepsi törenler sırasında tüketilmeli ve kaktüsler bir daha çiçek açınca ya dek yeni şarap yapılmamalıydı. l'ito'nin verdiği emirlere harfiyen uyulduğunu söylemeliyim. Üç hatta dört gün boyunca açık havada sızıp kalan, arada bir şarkılar söyleyip sonra yeniden sızanlar oldu. Toprak da, insanlar da gerçek hareket anı için hazırlık yapıyorlardı.

'Oturup içme' töreninin ardından bir hafta geçti ve yağ-

murlar geldi. Büyücü adamın durumu bir şeylerden sonraki dört gün olarak düzelttiğinden eminim, zaten herkes nazikçe durumu kabullenmişti. Yaşadığımız bölgede bu uzman kişinin takma adı 'Yalancı' idi ama bu lakap adamdan şüphelendikleri anlamına gelmiyordu. Büyücünün hastalıkları ortadan kaldırdığı gibi yeni hastalıkları da getirebildiğini herkes iyi biliyordu.

Önce rüzgâr çıktı, 'yağmuru sırtında taşıyordu.' Çölden koca koca toz bulutları kaldırdı, ağaçların yapraklarını koparttı, evlerin dışındaki mutfakları alaşağı etti. Kurşun gibi yere düşen ilk damlalardan önce gökyüzü ve toprak karardı.

Görüntü değişti, yağan yağmur manzarayı kesip geçen, suyun kendi matlığını, ışık geçirmezliğini taşıdığı buzdan sağlam bir duvar gibiydi. Evimizin çevresi böyle bir duvarla örülmüştü ama duvar sıvıydı. Hepimiz içeriye doluştuk, erkekler bile oturup araç gereç tamir etmeye koyuldular. Sağanağın hızı bir saat içinde kesildi, dışarı çıktığımızda toprağın bir su tabakasıyla kaplanmış olduğunu gördük. Sağdan soldan akan derecikler, beyaz köpükler oluşturarak akan küçük akıntılar oluşturuyordu. Yolların kapandığını söylediler, yolların hepsi azgın birer nehre dönüşmüştü. Akıntı eski araba tekerleklerini, eşyaları, mobilyaları, evlerin dışında ne bırakıldıysa her şeyi beraberinde götürmüştü.

İlk seller bir hafta kadar sürdü. Sonra her gün öğleden sonra sağanak halinde yağmur yağmaya başladı. Fazla derin olmayan çukurlara su toplanıyordu. Kadınlar ise çocukların bütün gün boyunca suyun içinde oynayıp çamura bulanmalarını engellemeye çalışıyorlardı. Yağan yağmur sayesinde 'kokulu çalılıkların' üstünde minik çiçekler belirdi, uzun saplı tavşan çalılıklarında sarı renkli alevler ortaya çıktı. Bitkilerin asla yeşermeyeceğini düşündüğüm çöldeki çukurlarda yabani yulaflar, yabani soğanlar, hepsi de yenebilir cinsten yeşillikler pıtrak gibi çoğalmaktaydı.

Erkekler kayalıklardan aşağıya kayıp düşen her su damlasının bir işe yaramasını sağlamaya uğraşarak durmaksızın her yeri çapalıyor, çukurlar kazıyorlardı. Gece olduğunda Lillat da dahil olmak üzere yaşlı erkekler bir süre toplaşıp şarkılar söylüyordu. Söyledikleri özel şarkılardı ve çingirak eşliğinde değil birbirine sürtülen sopalar eşliğinde söyleniyordu. Belki de çok eski olduğundan müzik bana biraz garip ve melankolik gelmişti. Bu şarkılar yeşilliklerin ağzından nasıl ilgiye muhtaç olduklarını, büyütülüp bakılmaları gerektiğini anlatıyordu.

Beni nazıkçe kucaklıyorsun
Kırmızı mısırım ben,
Tarlanın bir köşesindeki çimenler
Büyüyor yemyeşil, büyüyor yemyeşil.

Kadınlarla birlikte sepet örmek için gerekli malzemeyi toplamaya ben de gittim. Sıkı sıkı örüldüğünde aşınmaz, delinmez sepetlere dönüşen ince, sert söğüt dalları topladık: Kara kedi pençesi dekorasyon dışında başka bir şey için kullanılamayacak kadar değerli bir bitkiydi, yukka ağacının yumuşak ama sağlam yapraklarından kolayca sepet örülebiliyordu ve yaprakları dişle ayırmak gerekmiyordu. Bütün kadınlar tıpkı birer değirmen gibi durmaksızın çalışıyor, taze bitkileri henüz esnek ve yumuşakken kullanmak için uğraşıyorlardı. Papagoların söğütten yapılan sepetlerin tabanını oluşturmak için atıkları ilk düğümü atmayı ben bile öğrenmeye başlamıştım. Mükemmel bir daire oluşturan halkaların bir sonraki daireye nasıl bağlandığını izlerken heyecanlanıyordum.

O sırada Chona bana yaşamöyküsünü anlatmaya başladı. Anlattığı öyküyü bu kitapta açıkça, az ve öz olarak bulacaksınız. Kısa ve öz konuştuğunu, yaşamöyküsünü doğumundan

genç kızlığına, evliliklerinden yaşlılığına kadar sırayla anlattığını düşünebilirsiniz. Ancak bu basit öykünün yazıya aktarılması tam üç yıl sürdü.

Elbette bu üç yıl kısa ve düzensiz çalışmalarla doluydu. Üç yıl sorular sormak, öneriler getirmek, beklemekle geçti, çünkü Chona bir konudan söz etmeye başlıyor ama aynı cümlede bir başka konuya geçiveriyordu. Zaman bilinci pek yoktu, bu yüzden tekrar tekrar sormak zorunda kalıyordum. “Bunlar ilk kocanla birlikteyken mi olmuştu? İkinci kocanla mı evliydin? O zaman demiryolu var mıydı? Yanık Tohumlar’da mı yaşıyordun yoksa Suyun Girdap Yaptığı Yer’de miydin?”

Sorularımı kendi basit sözcükleriyle yanıtlıyordu, ben de yöneltilen soruların ve yapılan açıklamaların telaşı arasında kısaca söylediklerini dilimize çevirmek için uğraşıyordum. Zaman geçtikçe Papago dilini biraz öğrendim ama yanımda daima Papagoca, İspanyolca ve o zamanlar daha gelişkin olmayan İngilizceleriyle dostlarım ve komşular vardı, benden yardımlarını esirgemediler. Yine de bütün bu telaş içerisinde Chona’nın öyküsünün tıpkı aklında belirdiği şekliyle yazıya dökülebildiğine inanıyorum.

İkinci Bölüm

**Bir Papago Kadını,
Chona'nın Otobiyografisi**

Papago Kızılderilileri Arizona eyaletinin güneybatı köşesindeki Meksika sınırına yakın bölgede yaşar. Konuştukları Papagoca dili Pima-Sonora dil grubuna aittir. Dilleri de soyları da Pimalarla aynı olan Papagolar, kendilerini Çöl İnsanları olarak tanımlarken Pimaları Nehir İnsanları olarak tanımlar. Her iki halkın bugün de yaşadıkları yerleşimler Arizona'daki Gila Nehri'nden Sonora'daki Altar Nehri'ne dek uzanan ve eskiden İspanyolların Yukarı Pimerya olarak adlandırdıkları eyaletin bulunduğu bölgede, bu bölgeye yerleşen İspanyollar tarafından kurulmuştur.

Beyaz adamın Pimerya ile ilk önemli karşılaşması on yedinci yüzyılın sonunda ünlü misyoner, kaşif ve ticari girişimci Peder Kino'nun Altar Vadisi'nde misyonerler zincirini kurduğu dönemde gerçekleşmiştir. Peder Kino bugün Arizona olarak bilinen bölgede, özellikle de bugün Tucson olarak bili-

nen bölgenin yakınlarındaki San Xavier kasabasına da birkaç kez uzanmış, Pimerya eyaletinin tamamını bir kez değil pek çok kereler dolaşmış, sığır ve tohum dağıtmış ve insanlara İspanyol adlar vererek vaftiz etmiştir. Papagolar yağmursuz ve aç kış aylarını hoş ve güzel Altar misyoner evlerinde geçirmeyi öğrenmiş, İspanyolların onsekizinci yüzyılda geliştirdikleri ve bazı Papagoların bugün bile kullanmayı sürdürdükleri tarım ve hayvancılık yöntemleriyle de o dönemde tanışmışlardır.

Çöl ortamı İspanyol sömürgecilerin pek ilgisini çekmemiştir. Kino'dan sonra Papagolara ulaşan İspanyollara ait benzer özellik ve alışkanlıklar halk tarafından ancak Meksika'ya yıllar boyunca gidip gelmelerinden sonra kendiliğinden benimsenmiş, yakın temasta bulunarak zorla kabul ettirilmemiştir. Pimerya'da yönetim şekli teknik olarak İspanyol sömürgeci sistemine bağlı olarak gelişmiştir. Her köyün lideri köylüler tarafından seçilir ve eyalet valisi tarafından yasal olarak onay alıyordu. Ancak genel olarak çerçevede yer alması gereken devlet başkan vekili, şerif ve kilise görevlileri bu tabloda bulunmuyorlardı. Kilise ayinleri şekilci bir ibadet biçimiydi ve Meksika'nın fethedilmiş eyaletlerinde görülmesi olanaksız bir canlılıkla yaşamını sürdürmeye devam eden eski ayin ve törenlerle yanyana yapılmaya devam edildi.

Yavaş yavaş da yeni kültürle eski kültür arasında gelişen etkileşim 1853 yılında Gadsden Satışı dönemine dek devam etti. Yaşanandeki değişimle Pimerya keskin bir şekilde ikiye bölünmüş oldu. Yeni uluslararası sınır alt kesimden yani Papagoların memleketinden geçiyor ve bölgenin yarısını Amerika'da, diğer yarısını da Meksika sınırları içinde bırakmış oluyordu. Papagolar Meksika'ya karşı daha büyük bir bağlılık duyuyorlardı çünkü yaşadıkları çölden memleket hem madencilere, hem de çiftlik kurmak isteyenlere hala yasaklıydı. Ayrıca eski

geleneklerini hiçbir müdahale olmadan sürdürmelerine izin verilmişti. Pimalar için durum farklıydı. Gila Nehri kıyısındaki verimli topraklar altına hücum edenlerin, onlara tuzak kurmaların ve Apaçi savaşçılarının kullandıkları yolun tam üzerinde yer alıyordu. Pima yerlileri tüm bu saydıklarımıza gerekli hububatı sağladıkları için kültür etkileşimini Papagolardan önce yaşamış, ancak yaşanan geçiş Meksika değil de Amerikan standartlarına doğru olmuştu.

Papago ve Pima yerlileri arasında artık daha da belirginleşmiş olan temel farklılaşma işte bu dönemde başladı. Pima yerlileri Amerikan isimlerini ve giysilerini benimsediler. 1871 yılında ilk Amerikan okulu açıldı. Bu arada kendi dillerinden başka her türlü dili konuşan Papagolar İspanyolca konuşuyor, mantilla yani panço şallar giyiyor ve kültürlerinin kaynağını Altar Vadisi olarak görüyorlardı. Bundan daha da önemlisi, Pima yerlileri eski törenlerinden çoktan vazgeçmiş olmasına rağmen Papagolar kendi törenlerini yapmaya devam ettiler.

Bahsettiğimiz törenlerin başında savaş için yapılan törenler gelmekteydi. Pimerya'nın doğusundaki dağlara yağmacılık için çıkan Apaçiler bölgede Peder Kino döneminden o güne dek halka aralıksız baskı ve zulüm uygulamışlardı. Ancak 1887 yılında Amerika Birleşik Devletleri Pima ve Papago yerlilerinin yardımıyla Apaçileri bastırdı.

Yaşanan olaylardan sonra artık kafa derileri yüzülmüyordu, Kızılderililerin savaşa giderken yaptıkları törenler, zafer kutlamaları, savaşçıların arınma töreni gibi gelenekler terk edildi. Papagolar yine de köy içinde düzenlenen törenlere bugüne dek taşıdı, törenler eşliğinde eski danslar yapıldı, yiyecek için arınma törenleri, kötülüğü uzaklaştırmak için yaptıkları büyü törenleri unutulmadı. Bugün bile Kızılderililere ayrılan alanların kuzey kesiminde dev kaktüs meyvesinden mayalama yöntemiyle şarap yapılmakta, yapılan bu şarap toprağı

yağmurla doyurmak için büyülerin yapıldığı törenlerde içilmektedir. Şamanlar hala vardır ve belli bir hayvanın gönderdiğine inanılan belli bir hastalık karşısında güç kazandıran düş şarkılarıyla insanları tedavi etmektedirler. Yüzülen kafa derilerinden olmasa da, en azından öldürülen bir kartaldan ya da Kaliforniya Körfezi'nden ayinler ve törenler eşliğinde tuz toplamak gibi doğal yollarla başka güçler de kazanıldığına ilişkin inanışlar yaşamaktadır. Bu törenlerin çoğunluğu okuyacağınız sayfalarda tıpkı elli yıl önce yapıldıkları halleriyle anlatılmıştır.

Yazar 1931 yılının Haziran ayından Ekim ayına, 1933 yılının Ocak ayından Ekim ayına, 1934 yılının Kasım ayından Ocak ayına ve 1935 yılının Ekim ayından Kasım ayına dek Papagolar arasında kalmış, bu süre içinde Columbia Üniversitesi'nin himaye ve nezaretinde etnolojik çalışmalar yürütmüştür. Yapılan çalışmalara ilişkin masrafların büyük bir kısmı Columbia Üniversitesi Sosyal Bilimler Konseyi tarafından karşılanmıştır. Çalışmalar süresince derlenen ve birazdan okuyacağınız otobiyografinin anlatıcısı Maria Chona, çalışma için gerekli asıl bilgiyi veren, ev sahipliği ve rehberlik yapan, çoğunda akraba ya da kendi halkından insanların yaşadığı çeşitli köyleri tanıtan asıl kişi olmuştur.

Chona adı, daha küçük yaştayken kadının Meksika'ya yaptığı bir gezi sırasında vaftiz edildiği sırada aldığı İspanyolca Encarnacion, yani Tanrı'nın İsa'da vücut bulması anlamına gelen kelimenin bozulmuş halidir. Lakabı İspanyolların oynadığı bir iskambil oyunu yani Con Quien olan Chona'nın babası José María adı duyulmuş bir liderdi. Kelimeler pek fazla önem taşımadıkları için babasının takma adı 'Kumarbaz' olarak geçecektir. Chona, Papago yerlileri Amerikan yönetimine ilk girdiği dönemde köyün lideri ya da 'idarecisi yani valisi' olarak atanan babasıyla aşırı derecede gurur duymaktadır. Es-

ki dönemlerdeki Papago geleneklerine göre idareyi ve birkaç işlevi üstlenecek törensel bir lider olması gerekiyordu ancak İspanyollar valilik dairesini kurmuş, Amerikalılar da bu idari biçimi sürdürmüşlerdi. Chona'nın babası artık terk edilmiş eski bir köy olan Fasulye Kökü Köyü'nün (*kuitath*) idarecisiydi. Chona çocukluğunu ve genç kızlığını o köyde, İspanyollar gelmeden önce hayat nasılsa aynı koşullar altında geçirmişti.

Yaşamöyküsü Chona'nın devamlı zihnini meşgul eden bir konuydu ve her fırsatta bu öyküden parçalar anlatmaya çalışıyordu. Anlatılan öykünün büyük bir bölümü yazar Papagoca dilini çok az bildiğinden, Chona da çok az İspanyolca konuşabildiğinden bir çevirmenin ağzından aktarılmıştır. Ancak yine de Chona'ya ait sözcükler aynı şekilde aktarılmaya çalışılmıştır. Yazılı olarak kayda alınmamış olsa da sözlü olarak anlatılan her şey doğru çevrilmiştir. Yazar da elinden geldikince Papago dilinin dilbilgisini çözmeye uğraşarak bunu doğrulamıştır. Bu yüzden kelimeler Chona'nın düşüncelerini kusursuz bir şekilde yansıtmaktadır.

Metinde yapılan düzenlemeler ise yazara aittir. Doksan yaşındaki Chona'nın hafızası yaşına uygun bir şekilde çalışmakta, olayları yinelenen bir düzensizlik içinde aktarmaktadır. Kullanılması olası tek yöntem her bir olayı ayrı ayrı yazmak, bizim Chona'yla tanıştığımız yıllar zarfında aklına gelen tüm değişiklikleri yapmak, sonra da sabırla olayların zaman içinde doğru bir şekilde dizilimini yapıncaya dek Chona'ya sorular yöneltmek olacaktı. Zaman içindeki sıralama hakkında akılda hiç bir soru işareti kalmayıncaya dek her bir olayı tekrar tekrar anlattı. Ancak olayların zaman içindeki dizilimi ve kelimelerin doğru karşılıklarını bulma gibi sorunlar her ne kadar çözülmüş olsa da, bir Kızılderili'nin otobiyografisini sunmaya çalışırken yöntemle ilgili yine de önemli sorunlar bulunacaktır. Kızılderililerin öykücü anlatım tarzı yinelemeler ve

beyaz okuyucunun kafasını karıştıran ve öyküyü takip etmesini zorlaştıran önemsiz ayrıntılarla doludur. Olayların nedenleri asla açıklanmaz, hatta yazar Kızılderililerin daha eski söylencelerde yer alanları yorumlarken şaşırıp ne yapacağını bilemediklerine tanık olmuştur. Duygularla ilgili durumlar kısaca “Hoşuma gitti” ya da “Hoşuma gitmedi” gibi renksiz yorumlarla ifade edilir. Eğer gerçekten bu kültürün derinliklerine inmemişseniz, olayların taşıdığı önemli noktayı kaçırabilirsiniz.

Yazar, Chona'nın öykücü anlatımını bozmamak için gerçekten çok direnmişse de, bu duruma karşı koyamamıştır. Eğer anlatılanlar aynen Chona'nın ağzından çıktığı haliyle yazıya geçirilmiş olsaydı, kendisine yabancı ancak beyazlar için sıradan görünen konular fazlasıyla vurgulanmış, kendi yaşamındaki gelişmeler sırasında yaşanan belki de en ilginç dönemler ise tamamen atlanmış olacaktı. Bu nedenle belli bir örüntü izlendi. Öykücü anlatım ve ifadelerin en önemli kısımları korunurken (en azından korunmuş olması umut edilmiştir) her aşamada yer alan pek çok yineleme çıkartılmış ve ön-sözde okuyucu bu konuda olduğu gibi, belli bazı fonetik değişikliklerin düzenli olarak yapıldığı belirtilerek uyarılmıştır.

Öte yandan Chona'nın yaşamındaki kriz anlarını birkaç kelimeyle geçiştirmesine izin verilmemiştir. Duygularını ifade etmesi istendiğinde, Chona hiç bir şekilde itiraz etmemiş ancak bu duygusal anları hayatın içinde kendisine tanınan bir hak gibi gördüğü anlaşılmıştır. Ancak kendisine özellikle bu konuyla ilgili bir soru yöneltildiğinde “Korku içimden bir yıl gibi kayarak geçti” benzeri canlı ifadeler kullanarak ayrıntılardan bahsetmiştir. Bu nedenle kendisine sık sık sorular sorulmuş, sonuç olarak da anlattığı öykü kendisinin asla vurgulamayı düşünmeyeceği noktalarla inceden inceye işlenmiş, ayrıca altı çizilmiş bir hal almıştır. Ayrıca yinelemeyi daha kolay bulduğu noktalarda da öykü kısa kesilmiştir. Böylece Cho-

na'nın öz yaşamöyküsü Kızılderililerden çok beyazları tatmin etmek için anlatılan bir Kızılderili öyküsüne dönüşmüştür.

Chona'nın anlatıcı olarak seçilmesinin samimiyet ve elde ki fırsatlardan başka nedenleri de bulunmaktadır. Chona aslında genellikle beyaz araştırmacının ilgisini çeken türden sıradışı bir örnek sayılmaz. Kültürünü tamamen kabul etmişti. Chona'nın seçilmesinin bir başka nedeni de kendi kültüründeki en önemli dönemlerden bazılarına tanıklık etmiş olmasıdır. Bir kadın olarak törensel yaşantının içinde aktif rol alması olası değildi. Ancak babası yerel bir yönetici ve savaşçıydı; erkek kardeşi ve bir kocası şamandı; ikinci kocası şarkı lideri ve besteciydi. Zaten Papago kadınlarının yaşamöyküsü başlı başına ilgi çekici bir öyküdür çünkü bu kültürde de kadının sağlığını yitirip kirlenmesinden duyulan korku ve sonucunda da ilgili tüm sosyal değişiklikler yer almaktadır.

Chona konumunu sıkıntı ya da hınç duymadan kabullenmiştir. Yine de idareci ve bağımsız biri olmaya eğiliminden ötürü ideal bir Papago kadınına ait bilinen manzarayı çizmez. Yaşlandığında bu tür özellikler artık tabu olmaktan çıktığından kabiliyetli biri olarak çevresindeki herkesi o yönetmiştir. Çocukluğu sırasında ise önemsiz bir uyumsuzluk dönemi geçirse de bunu başarıyla atlattı: şarkılar yazmaya başladı. Şarkılar yazabilmek Papagolar için mükemmeliyete ulaşmakla aynı anlama geliyor, dışa dönük tüm hareketler neredeyse sadece bu iş için hazırlık yapmak olarak kabul ediliyor. Chona doğuştan şair değil, aslında bir yöneticiydi. Ancak tıpkı erkeklerin başarması gibi, Chona da bir işi başarmak için gerekli dürtüye sahipti. Onun için uygun yol ise şarkı yazmak olabilirdi. Bu nedenle şarkılar yazdı, önsezisiyle hayaller görmeye başladı ve sahip olduğu şamansal kristallerin önemsiz bir ameliyatla alınması gerekti.

Chona buna boyun eğdi, çocuk yetiştirip gece gündüz

durmadan çalıştığı yaşamıyla teselli buldu. Ancak yaşlandığında aynı dürtü gelip yeniden onu buldu ve yine tek çıkış yolu yine hayaller görmek oldu. Daha sonradan gördüğü bu hayaller özgünlük açısından acınacak kadar kötüydü, bestelediği şarkılar ise yıllardır bilinip söylenen şarkıların bir ya da iki kelimesi değiştirilerek yazılmış halleriydi. Pek çok Papago insanı böyle şarkı besteler çünkü şarkı yazmak yaşamda başarı için vazgeçilmezdir. Şarkı yazmak insanın maddi dünyada elde ettiği başarıların tinsel tacı olarak görüldüğünden hiç kimse bu durumu eserleri çalmak olarak algılamaz.

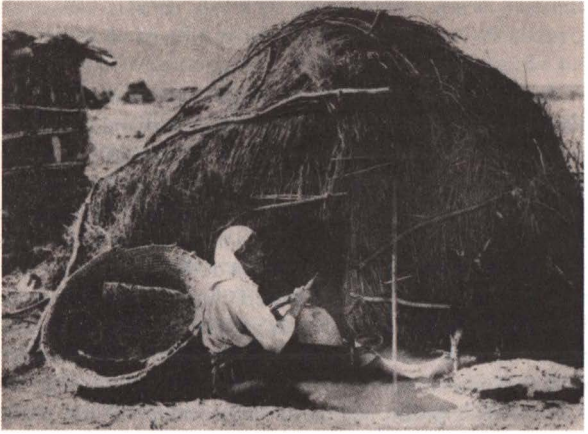
Chona da kendi yöntemiyle bu işte başarılı olmuştu. Halkının kendisine büyük saygı göstermesine neden olan bir beceri edinmiş, hasta bebekleri iyileştirebiliyordu. Büyük bir olasılıkla ne yapması gerektiğini şaman olan ilk kocasını izleyerek öğrenmişti ancak Papago adetleri yaptığını aynı şekilde tanımlamasına izin vermiyordu; bunu düşlerinde görmesi gerekiyordu, o da düş gördü. Uygulayabileceği başka basit tedavi yöntemlerini de öğrendi, dinamik bir kişiliğe sahip olduğundan hastaları kendisine çekiyordu. Sonunda arzularını tatmin etmek için kültürünün kendisine izin verdiği herşeyi yapabildi, mutsuz biri değildi.

Aşk konusuna gelince, yine bağımsız biriydi. Bir şamanın birden fazla karısının olması alışlagelmiş bir durumdu ancak Chona kumasına içerlemişti. Aynı koşullar altında beyaz bir kadının 'doğal olarak' hissetmesi gerekenleri hissedip durumun 'doğal olmadığını' düşünmüştü. Sonuç olarak küçük çaplı bir isyan yaşanmış ama herşey kısa süre içinde yatışmıştı. Bir bütün olarak bakıldığında Chona'nın yaşamı, özellikle de dinamik bir kişiliğe sahip olan bir Papago kadınının yaşamındaki kriz anlarının resmini uygun şekilde çizen bir yaşamöyküsüdür.

I

Fasulye Kökü Köyü'nde yaşıyorduk, babam da köyün Şefiydi. K  y güzel bir yerdi, dağların arasında, mısır ek-meye uygun küçük sulak bir alanın da bulunduğu yüksek an-cak düzlük bir noktaya kurulmuştu. Köyün çevresinde yetişen hint incirleri o kadar sıklı ki, meyvelerin toplandığı yaz aylarında çalıların arasında sadece dört ya da beş adımılık bir mesafe olurdu. Köyde cholla kaktüsü de yetiŐirdi, bir de dem-ri ağacı yetiŐirdi. Ne güzel yemişleri olurdu o ağacın! Havada kuşlar, güvercinler, ağa kakanlar u uŐurdu, sabah erken saat-lerde büyük bir tavşanın gezdideğini, düz arazide koŐturan b  l-dircinlanı görebilirdiniz. Hemen üstümüzde yağmur için Şar-kılar s  yledideğimizde bulutların ayağa kalkıp beyaza kestideği Quijotoa Dağı bulunurdu.

 alılardan yapılmış bir evde yaŐardık,   vremizde yaşa-yan akrabalarımızsa dümdüz arazide, bizimkinin aynısı evler-de oturlardı. Evlerimizin çatısında duman için delik a ıl-mazdı, sadece emekleyerek i erieye girmeye yarayan küçük birer kapı olurdu. Evimiz güzeldi. Duman evi kaplayan sa-mandan damın içinden geçip dışarıya istediği açıklıktan çıkar, hava da aynı Şekilde içeri girerdi. Ailemizdeki herkes kaktüs liflerinden yapılmış, kırkayak ya da akreplerin i erieye girme-lerine izin vermeyecek Şekilde sıkı sıkıya duvara dayalı d  Őek-lerin üzerinde uyurdu. Çocuklar ikişer ikişer uyurdu, hayır, üstümüze bir Şey   rtmezdik.   Ő d  g  m  zde ateşe odun atar-dık.

1894 yılında, Arizona eyaletindeki San Xavier bölgesinde, çalı çırpıdan yapılmış geleneksel bir barınak olan evinin önünde sepet tamir eden Papago kadını. Fotoğraf Amerikan Etnolojisi Dairesi'nden William Dinwiddie'ye aittir. Fotoğrafı baskıya hazırlayan ise Arizona Üniversitesi'ne bağlı Arizona Eyalet Müzesi'nden D. Lindsay olmuştur.

Tatlı Soğuk yaşanan aylarda, sabahın erken saatlerinde, hepimizin evin içinde ısınmak için uyumaya çalıştığımız zamanlarda, karanlığın içinde uyanır, babamın anlattıklarını dinlerdik.

“Açın kulaklarınızı, size güzel şeyler anlatacağım. Uyanın ve beni dinleyin. Açın kulaklarınızı, izin verin de kelimeler kulaklarınıza girsin.” Karanlığın içinde sessizce, çok alçak sesle konuşurdu. Babalarımız bizimle hep aynı tonda konuşurdu, o kadar alçak sesle konuşurdu ki, insan kendisini hâlâ düş görüyor zannederdi.

“Uyanın ve dinleyin. Siz oğullarım, siz dışarı çıkıp koşmalısınız. Koşun ki, savaş zamanı geldiğinde hızlı olabilsin. Siz kızlarım, siz de mısır öğütmelisiniz. Öğütün ki, erkekleri besleyebilsin, onlar da düşmana karşı gelebilsinler. Koşmalı, kendinizi eğitmelisiniz. Koşun ki, savaş zamanı geldiğinde hayatlarınızı kurtarabilesiniz.”

Uzun bir süre babam bize bunları anlattı. Konuşmaya başladığında hava hâlâ zifiri karanlıktı. Ben de uykuya daldım. Babam gelip kulağımı çekti. “Uyan! Tembellik etme!”

Biz de uyandık. Sabahın-ayaklandığı-an dediğimiz bir saatte, hava hâlâ karanlıktı ama gökyüzünün doğusunda beyaz çizgiler oluşmaya başlamıştı. Bu beyaz çizgiler bizi yaratan Büyük Ağabeyimizin beyaz saçlarıdır. Güneşin ne zaman geleceğini anlayalım ve yiyecek aramaya başlayacağımız zamanı bilelim diye saçlarını oraya yerleştirmiştir.

Küçük kapıdan emekleyerek dışarıya çıkardık. O kapıyı çok iyi hatırlıyorum. Ben evli bir kadın olduktan çok uzun zaman sonrasına, halkım da düşmanlardan korkmaktan vazgeçinceye kadar kapılardan emekleyerek geçmeye devam ettik. Sonra beyaz adamların kapılarıyla evler yaptık. Ama bizim kapımız küçüktü, kaktüslerin arasında bulunan akrabalarının evlerini ve onların su almak için dışarıya çıkan kızlarını da görebiliyorduk.

Kızların bellerinden yukarısı çıplak olurdu. O zamanlar henüz giysi giymeye başlamamıştık. Önlerinde ve arkalarında, bellerinden bir ip parçasıyla bağlanmış olan birer kumaş parçası bulunurdu, çünkü o zamanlar dikiş dikmeyi bilmiyorduk. Sadece erkekler geyik derilerini dikmeyi bilirlerdi ama halkım bu kumaşı Meksika'dan getirtiyordu, biz de bir sorun olmadığını düşünüyorduk. Belin hemen üstüne kırmızı boya da eklendiğinde harika görünüyor. Sıcak da tutuyordu. Ama genç kızlar kırmızı boyayı sabahın erken saatle-

rinde hava soğukken sürmezlerdi. O zaman çalışmaları gerekliydi.

Fasulye Kökü'nde su yoktu; bulutlardan aşağıya düşen sudan başka su olmazdı. Yağmurlar bittikten çok sonraki dönemden, Tatlı Soğuk'un yaşandığı aydan bahsediyorum. O zamanlar, artık gölümüz kurumuş olurdu. Evimizde kalmak istiyorsak genç kızların uzaklara gitmeleri, dağları aşmaları, düz araziden geçmeleri ve Suyun Girdap Yaptığı Yer diye bilinen bir yere kadar gidip su getirmeleri gerekliydi. Burası alçak ve düz bir yerdi, mısır yetiştirmek için de iyi bir yerdi, çevredeki dağlardan gelen sular buraya dökülürdü. Kırmızı renkli çamurla dolu, kocaman büyük bir su deliği bulunurdu. Evet, suyumuz hep kırmızı renkliydi. Sulu yulaf lapası da kırmızı olurdu. Yediğim yemekte toprak tadı olması hoşuma giderdi. Evet, çok severdim.

Uzun, siyah renkli saçları bellerine kadar uzanan genç kızlar gülerek emekler ve evlerinden dışarıya çıkarlar, sonra da su taşımak için kullandıkları ağları yanlarına alırlardı. O zamanlara çok sağlam ağlar kullanılırdı, hepsi de kırmızı ve mavi renge boyanmış olurdu. Koni şeklinde olurlardı, o şekilde kalmaları için yanlarına uzun kırmızı renkli sopalar takılırdı. Kızlar o ağları sırtlarına taktıklarında kırmızı sopalar yüzlerinin her iki tarafına kadar uzanırdı. Güzel ve hoş genç bir kızın böyleyken çok güzel göründüğünü düşünürdük. Erkekler genç kızları böyle görmekten hoşlanırlardı.

O zamanlar kendi ağıma ya da kendi giysilerime sahip olamayacak kadar küçüktüm. Ama kuzenlerim küpleri ağılarına yerleştirirlerken onlara yardım ederdim, küplerin aralarına da kırılmasınlar diye küçük sopalar koyardık. Delikanlılar da çevremizde durup gülüşürlerdi, aralarında kimsenin akrabası olmayan bir delikanlı olduğunda genç kızlar onunla şakalaşırlardı. Delikanlıya çakıl ya da kum atıp koşarak kaçarlardı, bir

keresinde genç kızlardan biri kuzenime şöyle demişti; "Sendeki şu erkeklere ait olan şeyi ver de, küplerimin arasına, sopaların yerine koyayım." Biz de o adama Küplerin Arasında adını vermiştik. İşte, eskiden biz böyle şakalaşırdık.

Sonra genç kızlar ağları sırtlanırlardı. İçlerinde evli ve be-beği olan biri varsa, bebeğini de beşiğiyle birlikte sırtına, küplerin üstüne yerleştirirdi. Yanlarına savaş oklarını alan birkaç erkek de onlara eşlik ederdi çünkü o zamanlar arazide Apaçiler de vardı. Hep birlikte koşa koşa giderlerdi. Uzaklarda bir yerde, toz kalktığını gördüklerinde, bunun Apaçiler olduğunu anlarıydı ve hemen devasa kaktüsün arkasına saklanıp onları savuştururlardı. İşte, o zamanlar kadınların koşması şarttı. Hayatlarını kurtaran da bu olmuştur. Saatler boyunca koşmaları gerekirdi. Geri döndüklerinde her aileye o gün için iki küp su düşerdi. Ama bizim umurumuzda olmazdı. Biz suyu nasıl kullanacağımızı bilirdik. Susuzluğa dayanmak anlamına gelen bir değişimiz vardır, bize öyle olmamızı öğrettiler. Neden olmasın, erkeklerimiz avlanmaya gittiklerinde hiç su içmezlerdi. Yanlarında su taşımanın kadınsı olduğunu düşünürlerdi.

Erkek kardeşlerim de koşmaya giderlerdi. Ah, ne güzel koşardık, biz Çöl İnsanları, sabahtan güneş yükselinceye kadar bir kere bile durmadan hep koşardık! Erkek kardeşlerim ellerine yay ve oklarını alır, dümdüz arazide uzaklara giderlerdi.

"Koşun," derdi babam onlara. "Yorgunluktan bayılıncaya kadar koşun. Güçlü birer adam olabilmek için yapın bunu. Eğer çorak topraklarda, uzaklarda bir yerdeyken yorgunluktan yere düşüp kalırsanız, belki de bir hayal gelip sizi bulur. Belki de bir şahin sizi ziyaret eder ve size nasıl çevik olacağınızı öğretir. Ya da belki içinde sihir olan bir şarkı söylemek için Cakal'ın kendisi gelir."

İşte böyle, kısa pantolonları, çıplak ayaklarıyla, hava daha yerdeki birleşmiş kaktüsleri ve boynuzlu kurbağaları göremeyecekleri kadar karanlıkken hep birlikte yola çıkarlardı. Hava o saatte serin olduğu için çingiraklı yılanlar daha ortalığa çıkmamış olurdu. Erkek kardeşlerimden biri gerçekten önsezisiyle hayaller görürdü. Diğer erkek kardeşim tek başına geri dönerdi, yanında da akşam yemeği için iri tavşanlar getirirdi. Küçük erkek kardeşim ise çok daha sonra geri dönerdi ve nerede olduğunu hiç söylemezdi. Ama biz ancak küçük erkek kardeşim büyücü olduğunda, onca saat kardeşimin çölde yerde ölü gibi yattığını ve Çakal'ın gelip kendisiyle konuştuğunu çok ama çok sonraları öğrendik.

Erkek kardeşlerim gittiklerinde annem emekleyerek evden dışarıya çıkardı. Evimizin arkasında, bir daire oluşturacak şekilde üst üste yığılmış 'kokulu çalılıklardan' yapılmış küçük tenteye gider ve sulu yulaf lapasının durduğu küpü alıp getirirdi. Evimizde daima sulu yulaf lapası bulundururduk. Annemin yaptığı kilden büyük bir küpün içinde saklardık. Annem tohumları öğüterek un hazırlardı. Buğday unu değil –buğdayımız yoktu. Ama tüm o yabani tohumlar, iyi cins kazayağı tohumları ve yabani otları birbirine karıştırırdık. Tabi mısır da olurdu! Bazı seneler yaz aylarında mısır yetiştirebiliyorduk. Annemin güzelim küpler içine koyup bizim kilerde sakladığı o yiyecekler ne güzeldi. Her gün biraz daha tahıl öğütür ve sulu yulaf lapasına taze un eklerdi, biraz da su kaynatıp koyardı. O küp daima hazır olurdu, koşudan gelen herkes eve geldiğinde yiyeceği hazır bulurdu. Ah, o sulu yulaf lapası ne güzel olurdu! Onun gibi lezzetlisini bir daha hiç yemedim. Buğday unu beni hasta ediyor! Bence hiç kuvvet vermiyor. Ama ben zayıf düştüğümde, yorulduğumda torunlarım bana yabani otlardan sulu yulaf lapası hazırlıyorlar. Bence yiyecek dediğin budur.

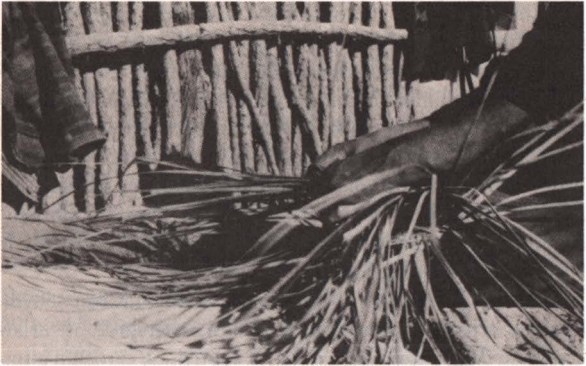
Anneme yardım ederdim. Daha çok küçük yaştayken, kısa süreliğine de olsa ben de tahıl öğütürdüm. On yaşına geldiğimde ev işinin hepsini ben yapıyordum. Zaten evin kızı bütün işi devralabilmeli ki, annesi oturup sepet yapabilsin. Ama ben size daha ben küçükken, biraz un öğüttüğüm zamanları anlatıyorum. Öğütme kütüğünü evin içine, ateşin yanına taşırdık. Annem de diz çöküp öğütme kütüğünün arkasına geçerdi. Tohumlardan arta kalan pislikleri temizler, anneme uzatırdım; üç taştan yaptığımız ocağın üstünde duran küp de bir yandan kaynamaya devam ederdi.

Babam çok meşgul olurdu çünkü o köyümüzün şefiydi. İnsanlar tartıştıklarında ona danışırlardı; insanlar konuşurlarken onun da güneşten korusun diye yaptığımız çardağın altında kollarını kavuşturduğunu, başını eğip bağdaş kurarak oturduğunu ve anlatılanları dinlediğini hatırlıyorum.

“Kızım bakireler dansının yapıldığı son gece bir adamla birlikte ortadan kayboldu. Dayak yemesini istiyorum.” “Kaç kamçı olsun?” “Yirmi.” “On beş” derdi babam. Savaşmayı ve kumar oynamayı seven neşeli bir adamdı. Kadınları dövmekten hoşlanmazdı.

Bazı günler hiç kimse gelmezdi, o da erkeklerle kumar oynardı. Zar yerine kullandığımız sopaları atar, taşları sopanın üzerindeki çizgi sayısı kadar bir dairenin çevresinde ilerletirlerdi. Erkeklerin alçak sesle sopaları yere fırlatmadan önce şans getirmesi için şarkı söylediklerini duyardık.

Atacağım yere
Pürüzsüz taşı taşıyacağım
Taşıyacağım köşeye kadar

Sepetçilik malzemeleri. Fotoğraf yazara aittir. Denver Doğa Tarihi Müzesi, Antropoloji Bölümü'nün yardımlarıyla.

Bir yandan da tütün içerlerdi; içtikleri tütünün kokusu hâlâ burnumdadır. Artık o kadar sert yabani tütün yetişmiyor. Tütün uzun bir mısır yaprağının ucuna bağlanırdı; o kadar beyaz, o kadar güzeldi ki! Erkeklerden biri tütünü yanındaki kişiye geçirirken “Dostum!” derdi, diğer adam da “Dostum!” deyip alırdı.

Güneş iyice yükseldiğinde, erkek kardeşlerim ve kız kardeşlerim eve dönerlerdi, annem her gelene yemeğini verirdi. Küpün içindeki sulu yulaf lapasından birazını bir kabın içine dökerdi, annem iyi bir çömlekçiydi. Evimizde herkesin kendi kabı vardı. Sadece annemle babam aynı kaptan yemek yerlerdi, yerken de gülüp eğlenirlerdi çünkü birbirlerini çok severlerdi. Annem yiyeceğimizi tabaklara dökerken şöyle derdi, “Sıcakken yemeyin. Kırışıklıklarınız olur.” Benim yemeğimi de soğuması için öğütme kütüğünün üstüne koyardı. “Seni daha da çalışkan yapacak,” derdi. Babam da erkek kardeşleri-

me “Ne kadar acıkmış olursanız olun, yemeği sıcakken yemeyin. Üstünde köpük oluncaya dek bekleyin. Böylece iyi birer koşucu olursunuz, şişman birer adam olmazsınız.”

Yemegimizi bitirdiğimizde bulaşık yıkamazdık. Nasıl yıkayabilirdik ki, suyumuz yoktu! Parmaklarımızla yemeğin dibini kapların içinden sıyırdık. Erkekler yemek yemek için daha çok zamanları olduğundan iki parmaklarını kullanırlardı. Biz kızlarsa acele edip işlere yetişmek için üç parmağımızı birden kullanırdık. İşimiz bittiğinde parmaklarını ayak parmaklarının arasına sokup temizleyebilen tek kişi babam olurdu, çünkü o bir savaşçıydı, düşmanları öldürmüştü. Geri kalan herkes parmaklarını yere sürerek temizlerdi, sonra da ellerimizi birbirine sürterdik. Şimdi bile tabaklarımı suyla yıkmayı sevmiyorum. Çok düzgün oluyorlar.

Sonra sıra tuvalete gelirdi. Biraz soğuk suyla yüzümüzü yıkardık ama banyo yapmazdık. Vücudumuzu toprakla ovuşturunca aynı işi görürdü. Sonra daha büyük yaştaki kızlar çok güzel kırmızı boyalar kullanarak, noktalar yapar, boyayı vücutlarına damlatır, kendilerini boyarlardı. Ben de oyun oynamak için dışarıya çıkardım.

Amca ve dayılarımın çocuklarıyla oyun oynardım. Onlara erkek kardeşim, kız kardeşim derdik. Hiç birimizin giyeceği yoktu ama üşümezdik. Güneşli bir yere giderdik, sonra da fasulye yapraklarından kendimize bebekler yapardık, bebeklerin kollarını, bacaklarını, kafalarını da mısır koçanlarından, yapraklarından yapardık. Öğütme kütüğü için küçük bir taşımız olurdu, mısır için de kumları kullanırdık. Erkek çocuklarının da erkek bebekleri olurdu, bebekleri uzaklara kadar yürütür ve şöyle derlerdi, “Biz ava gidiyoruz.” “Peki git,” derdi karıları. Sonra da erkek çocukları köyün etrafında avlanır ve bir geyik kemigi bulurlardı. “İşte sana bir geyik getirdim,” derlerdi.

Bazen de erkek çocukları gidip sıçan ararlardı. Yuvalarına sopa sokup onları dışarıya çıkartır, sonra da sopayla onlara vururlardı. Biz de onları derileri üstündeyken sopalara takıp ateşte kızartırdık. Ne güzel bir yiyecekti o öyle!

Bazı günler de yarış yapardık. Köyümüzde çok iyi bir koşu pistimiz vardı. Köydeki erkekler dümdüz arazide göz alabilmesine uzanan bir yolu temizlemişlerdi, her gün yoldaki dikenleri temizlemek için yolu 'kokulu çalılarla' süpürürlerdi. Bir de şarkıları vardı:

Şahin yarış pistini yaptı
Biz ne yarışlar kazandık bu pistte,
Ah, aaah!

Şahinle birlikte koştuk
Ve bir Şahin'in kalbini kazandık
Ah, aaah!

Diğer köylerle yapılan yarışlarda daha hızlı koşabilmek için köydeki bütün genç erkekler ve genç kızlar bu yarış pistinde çalışırdı. Biz çocuklar da koşardık tabii. On yaşına gelinceye dek her gün koştum, sonra evde iş yapmam gerektiği için koşmayı bıraktım.

Ama daima Fasulye Kökü Köyü'nde yaşamazdık. Biz aç insanlardık, babamın erkek kardeşleri de, çevremizde oturan diğer kuzenleri de aç insanlardı. Kış günlerinde babam geyik avlamaya giderdi, bazı günler hepimiz onunla birlikte Meksika sınırını geçmek üzere yola çıkardık. Ya agav çiçeği, ya da sepet yapmak için malzeme veya kap kakak yapmak için kil toplardık.

Tüm yıl boyunca yabani bitkilerin nerede büyüdüklerini gözleyip zamanı geldiğinde bu bitkileri toplardık. Büyük Ağa-

bey bu bitkileri bizim için eker. Bitkilerin nerede yetiştiğini ve nasıl pişirmemiz gerektiğini de bize o öğretir. Bütün bu bilgiler verilmiş olmasaydı hiçbir şeyi bilmek mümkün olmazdı. Kaktüslerin gövdelerinin yenebileceğini, otları sallayınca tohumların döküleceğini bilmek olası değildir. Büyük Ağabey beyazlara bunları anlatmadı. Büyük Ağabey onlara şeftali, üzüm ve buğday verdi ama bize yabancı otları ve kaktüsü verdi. Bunlar iyi yiyeceklerdir.

Cholla diye bilinen bir kaktüs türü var, tomurcukları yersediğinde herkes gidip dağlara çıkar, günlerce orada kalır ve cholla toplar. Dağa çıkınca yeşil palo verde ağaçlarının büyük yapraklarını toplayıp bir araya getirirdik, üstünü kapatmak için de 'kokulu çalılıklardan' toplar ve kendimize kalacak bir yer hazırlardık. Amcalarım, dayılarım barınakları yaparlarken annemle dayılarımın, amcalarımın karıları hep birlikte kaktüs toplamaya giderlerdi. Yeni çıkan filizleri maşalarla vurarak koparır, sonra da üstündeki dikenlerini dökmek için yerlerde yuvarlar ve kocaman bir çukurun içinde bir gece boyunca bu tomurcukları pişirirlerdi. Közün içinden çıktıklarında tomurcuklar taptaze ve çok güzel kokarlardı. Büyük çukur gece boyunca yavaş yavaş çeke çeke yanarken, kadınlar da yeşil cholla gövdelerini yakılan kamp ateşlerinin küllerine atıp pişirirlerdi. Cholla kaktüslerini kendimiz ateşten çekip çıkarır, dikenlerini temizler, sonra da sıcak sıcak yerdik. Ah, ne güzel, ne güzel yiyeceklerdi! Üç hafta boyunca bundan başka hiçbir şey yemezdik. Yeşil sebzeler!

Sonunda dağlardaki dev kaktüs olgunlaşmıştı. Kaktüs saplarının en üstündeki meyveleri görünce hepimizi bir gülme alırdı, ne çok olurlardı! Erkekler de meyveleri gösterip "İçkiler büyüyor," derlerdi. Meyve toplamak için her zaman kamp kurduğumuz yere giderdik. Kamp yerinde geçen her gün annem ve diğer kadınlar ellerinde sepetlerle meyve toplamaya

çıkarlardı. Kaktüsten yapılmış değneklerle meyveleri yere düştürürlerdi. Meyveler yere düştüğünde içindeki kırmızı özü ortaya çıkardı. Ben de yere düşenleri toplar, parmaklarımla içindeki kırmızı eti çıkartır, annemin sepetine koyardım. Annem daima bana meyve kabuklarını içindeki kırmızı et en üste gelecek şekilde atmamı söylerdi, çünkü yağmur böyle gelir.

Kaktüs Kampı güzel bir yerdi. Babam gece olduğunda yatmaya hazırlanırken kaktüs içkisiyle ilgili şarkılar söylerdi. Karşı tepede kalan amcamın kampında da şarkılar söylendiğini duyardık. Herkes şarkı söylerdi. Güzel bir şeylerin olacağını hissederdik. Çünkü yağmur gelmek üzereydi, dans ve şarkıların zamanı geliyordu.

Quijotoa Dağı'nda, bulutun asılı durduğu yerde
Kalbim de yanında asılı durur.
Dağlar gök gürültüsüyle titrediğinde
Kalbim de birlikte titrer.

İşte bu şarkıyı söylerlerdi. Şimdi bile şarkıyı söylediğimde içimden dans etmek geliyor.

Sonra hafif yağmurlar başlardı. O zaman artık annemin kaydattığı meyve suyunu küplere yerleştirmiş olurduk. Biz dağdan aşağıya, köye doğru koşarken bütün kadınlar meyve suyunu sırtlarındaki ağların yardımıyla taşırlardı. Çok ama çok içki yapardık, içkiyi de bulutları aşağıya çekmek için içerdik, biz yağmura böyle derdik. O zamanlar yaşım içki içmek için çok küçüktü. Ablamla beni evin damına koydular. İçkilerin bulunduğu küpler de yanımızdaydı. Evin damı tek güvenli yerdi.

Yönetim evinin çevresinde bulunan herkesin şarkılar söylediğini duyuyorduk:

Doğunun büyücüsü burada oturur
Elinde tutarken yağmuru
Diğerinde tutarken rüzgârı
Oturur orada.

Sonra herkes içmeye başladı. Herkes bir güzel sarhoş oldu, bizim dilimizde böyle deriz. Herkes tıpkı yağmurun altındaki bitkiler gibi iyice sarhoş olmalı ve mutluluktan şarkılar söylemelidir. Köydeki herkesin bütün bir gün boyunca söyledikleri şarkıları dinledik. Sonra ise babam ve annem, yanlarında akrabalarıyla birlikte damında oturduğumuz evin yanına geldiler. Ah, ne kadar mutluydular! “Damdan bize yeni bir küp daha uzatın,” dediler. Ablam da küplerden birini uzattı. Annemle babam sevdikleri akrabalarına teker teker küpü uzatıp içmelerini istediler. Akrabalarımızdan her biri içkiyi içtikten sonra bir şarkı söyledi.

Ertesi gün akrabalarından biri gelip “Annenizle babanız dışarıda uyuyor. Çocuklardan biri gitsin ve onlar uyanıncaya dek yanlarında kalsın,” dedi. Ablam da yanlarında durmaya gitti. Erkek kardeşlerim de sarhoş olmuşlardı ama onların nerede olduklarını bilmiyorduk. Sonunda annemle babam uyanırlar ve mutluluk içinde eve geri döndüler. Günlerce şarkı söylediler.

II

Babam anneme “Büyük bir savaş yapılacak. Yalık Tohumlar, Buffalo Kafası, Sögütlerin Bittiği Yer, Baykuşların Öttüğü Yer ve Çitlembik Gölü denen yerleşimlere koşup gitmeleri için adamlarımızı gönderdik. Gelecek olanlar on gün içinde Apaçilerin yaşadıkları yerde, dağların hemen eteklerinde bizimle buluşacaklar,” dedi.

Annem korkmuştu. Regl olmasına yakın bir dönemdi ve babam köyden ayrılmadan önce regl döneminin bitmemesinden korku duyuyordu. Yoksa babam evde kalmak zorunda kalırdı çünkü karısı regl olan bir adam zayıf düşer ve kolayca öldürülebilir. Annem bu konuda dikkatliydi. Regli başladığı anda evden dışarıya çıktı, bir dakika bile kaybetmedi. Babamın oklarına dokunmadı, onlara zarar verebileceği için kafasını çevirip bakmadı bile. Babama olanları anlattı. Sonra da doğruca Küçük Ev'e gitti, böylece babam kendi evimizde oturup güven içinde oklarını tamir etti ve yeni bir oka ip gerebildi. Ben de anneme yiyecek götürdüm ve her gittiğim gün ona sordum "Geldi mi?" İkinci gün "Evet," dedi. Böylece bu dönemi de geçirdik ve babam savaşa gidebildi.

Erkekler sabah gün ışımadan erken bir saatte yola çıktılar, sekiz gün boyunca da geri dönmediler. O sırada biz genç kızlar ve kadınlar sessizce oturduk. Bizden yaşça büyük olan kızlar topladıkları odunlarla eve döndüklerinde odunları yere hızla bırakmadılar, yavaşça bıraktılar. Yüksek sesle konuşmadık ya da gülmedik. Yaşlı Yaprak Tomurcukları bizi görmeye geldi. Babam eğer Katil olursa onun kocası babamla ilgilenecekti. Yaprak Tomurcukları da anneme bakacaktı. Annem yaptığı örtüyü bitirmek için uğraştı çünkü eğer babam bir Katil olursa annemin arındırılması gerekecek ve o sırada iş yapamayacaktı.

İşini bitirmeye uğraşırken bir yandan da bizimle konuşuyor ve ne yapmamız gerektiğini söylüyordu çünkü dört gün boyunca dört kere gitmesi gerekiyordu. O zamanlar daha küçüktüm ve bu kadar uzun bir süre çalışmamanın iyi bir şey olduğunu düşünüyordum. Ama bazı kadınlar bu durumdan hoşlanmıyorlardı. Kocalarına Katil olmamalarını söylemişlerdi. Bir zamanlar büyük bir sepet yapan bir kadın varmış ve sepeti bir an önce bitirmek istiyormuş. Ama erkekler bir savaşa

katılmış. O da kocasına regl olmak üzere olduğunu söylemiş, adam da evde kalmış. O kadının bir daha asla regl olmadığını söylerler.

Erkekler sekiz gün boyunca gelmediler. O savaşın nasıl olduğunu biliyorum çünkü babam bana anlattı. Savaşın gücünden korkan kadınlar değildik. Biz Katillerin kadınlarıydık.

Bütün köylerdeki erkekler Sepet Başlıklı Dağ'da buluştular, babam kollarını kavuşturup bütün yüce erkeklerin yaptığı gibi alçak sesle konuşmalar yaptı. Sonra da hep birlikte savaş şarkıları söylediler:

Ah, acı rüzgâr, durma es
Es de, seninle birlikte düşmanım
İleriye atılıp sersemlesin
Düşsün yerlere

Ah, acı rüzgâr, durma es
Es de, seninle birlikte düşmanım
Yana kayıp sersemlesin
Düşsün yerlere.

Pek çok, birçok şarkı söylediler ama bir kadın olarak size bunların hepsini anlatamam. Söyledikleri şarkılarla düşmanı kör ve sarhoş ettiklerini, yer sincabına düşmanın oklarını kemirmesini söylediklerini biliyorum. Ayrıca baykuşlara dönüşen ve Apaçi ülkesinde yaşayan eski ölmüş savaşçılarımızı çağırdıklarını ve düşmanın nerede saklandığını göstermelerini istediklerini de biliyorum. Düşmanla yüz yüze gelip otururlarken üstlerine karanlık getirmesi için şarkılar söylediler.

Bütün bunlar olup biterken büyücü de tek başına alçak bir tepede oturup ölmüş baykuşların kendisine gelmelerini bekledi. Kendisi de baykuşları düşledi, böylece onlarla konu-

şabilecekti. Savaşa gidenler daima casusluk etmesi için yanlarına bir Baykuşla Karşılaşan alır.

Kısa süre içinde bu büyücü adam diğerlerinin yanına döndü ve "Kimsede bizim eski, yabani tütünümüzden var mı?" diye sordu. Büyücüye biraz tütün verdiler. Büyücü geri döndü, iki sigara yakarken adamın yanan ışıklarını savaşılar da gördü. Sanki iki insan sigara içiyormuşçasına bu ışıkların nasıl hareket ettiklerini de gördüler. Büyücü adamın çok alçak bir sesle konuştuğunu duydular, sonra da iki sigaranın da yere atıldığını gördüler. Büyücü adamların yanına geri geldi ve "Düşman, Pürüzsüz Zemin'de saklanıyor. Yarın öğle vakti onlarla karşılaşacağız," dedi.

Öyle de oldu. Düşmanın üstüne atlayıp dövüştüler. Bizim erkeklerimiz bir Apaçi'ye doğru gittiklerinde dümdüz yürümez, ileriye atılırlar. Babam diğerlerinden ayrıldı, o ve tek bir Apaçi kaldılar. Aralarında dev bir kaktüs vardı. Bilirsiniz, kaktüs gövdesi zayıf bir adam kalınlığındadır. Kaktüsün üstü bir adam boyu oklarla kaplanıncaya kadar her ikisi de birbirine ok fırlattı, diğeri de kaktüsün arkasına saklanıp karşılık verdi.

İkisi de biraz İspanyolca biliyordu, bu yüzden birbirlerine bağıldılar. Apaçi "Ben bir *erkeğim*," dedi. Babam da "Ben de bir *erkeğim*," dedi. Oklarını, yaylarını yere fırlatıp güreşmeye başladılar. Babam altta kaldı. Uzaklardaki erkek kardeşi bunu gördü ve koşarak yanlarına geldi. Apaçi'ye arkadan sopayla vurdu. Babam da ayağa kalkıp adama sopayla vurdu. Adam öldü, babam ve erkek kardeşi de böylece Düşman Katilleri oldular.

Dövüşmeyi o anda bıraktılar çünkü düşmanlardan birini öldürmek insanın gücünü azaltır. O gücü ehlileştirinceye kadar insanın kendisine bakması gerekir, yoksa bu güç insanı öldürür. İnsan etrafında bu kadar büyük bir güç varken oklara karşı gelemmez. Hasta birine dönersin. Yere düşersin. Bu yüz-

den neler olduğunu göstermek için yüzlerini siyaha boyadılar. Geyik derisinden yapılmış küçük keselerinde bunun için siyah boya taşırlandı. Düşman öldüren diğer erkekler de onların yanına geldiler.

Dövüşün lideri onları görünce, birini öldürmüş olan ve bu yüzden tehlikede olmayan yaşlı bir adamı yanlarına gönderdi. Bu yaşlı adam, Apaçileri öldüren adamları tıpkı hastalığa yakalanmış insanları saklarcasına diğer erkeklerden ayrı tuttu. Diğerlerinin arkasından yürüdüler ve eve gelinceye dek diğer erkeklerden ayrı bir yerde kamp kurdular. Yedikleri mısır lapasını kendileri hazırlamadılar. Yaşlı adam onlar için karıştırıp hazırladı, zaten az yemek yiyorlardı. Cesur erkekler güç kazanırken fazla bir şey yemek istemez. Yaşlı adam onlarla konuştu, düşlerinde neler göreceklerini anlattı. Onlara neler söylediğini bilmiyorum. Bunu yaşlı erkekler bilir –yaşlı Katiller bilir. Benim gibi bir Katil'in karısına bile bunlar anlatılmaz. Ama babam bana yaşlı adamın her konuşmasının sonunda yinelediği kelimeleri söylemişti çünkü aynı kelimeleri söylüyordu:

Gerçekten, kim böyle bir şeyi arzular?

Sen arzulamıyor musun?

O zaman zorluklara katlanmayı öğren.

Bir sabah bağışmalar duyduk. Savaşçıların yanından haberciler gelmişti, en hızlı atlara bindirip iki adamı göndermişlerdi. Köyün çok dışında, uzaktaydılar, üzengilerine basarak ayağa kalktılar ve bağırdılar:

Tek Kulak — öldürdü!

Dağ Surat — öldürdü!

Kumarbaz — öldürdü!

Son söyledikleri ad babamın adıydı. Erkek kardeşinin de adını söylediler ama onun adı, siz beyazların insanların bedenleri hakkında söylemekten hoşlanmadığınız bir addır.

Uzaklardan gelen sesleri duyabiliyorduk, yüksek sesle, sanki şarkı söyler gibi, aynı kelimeleri bir daha, bir daha söylüyorlardı. Herkes dışarıya çıkıp kendi ailelerinin de artık Düşman Katilleri aileleri arasına girip girmediğini öğrenmeye çalışıyordu.

Annemin elinde mısır taneleriyle dolu bir sepet vardı, mısır öğütmek üzereydi. Bağırانları duyduğunda sepeti yere bıraktı ve olduğu yerde öylece durdu. Sonra Yaprak Tomurcukları koşarak evimize geldi. Annemle birlikte yürümek için ona doğru yöneldi. Annem bizimle konuşmadı, yanına bir şey de almadı. Elinde sadece başına sarmak için beyaz battaniyesi vardı çünkü arındırılması gereken bir adamın karısı güneşi görmemelidir. Yaprak Tomurcukları'nın kocası annem için evlerimizden uzaktan başka bir barınak yapacaktı. Bağırانları duyar duymaz koşa koşa barınağı yapmak için yanımızdan ayrıldı. Barınak yapılıncaya dek annem Yaprak Tomurcukları'nın evine gitti ve battaniyesini başına örtüp orada öylece oturdu, hiç konuşmadı. Çocukların bir şey yapmasına da izin vermediler çünkü çocuklar arındırılmanın acısına katlanamaz. Ancak anneannem bizi eve çağırdı ve sessizce evde durmamızı tembihledi. Başımızı kaşımamız için elimize birer tane sopa verdi, ellerimizi kullanmamamız gerekiyordu. Yoksa saçlarımız dökülürdü. Fazla konuşmamamız ve asla ateşin yanına yaklaşmamız gerektiğini de söyledi.

Bu yüzden erkeklerin nasıl geri döndüklerini görmek için dışarıya çıkamadık. Kocaları Düşman Katilleri olmayan genç kadınlar dağların içlerindeki savaşçıları karşılamaya koştular. Ah, ne güzel bir danstır o! Bu dansı ben de yaptım ama başka bir seferdi ve ailede Güç kalmamıştı. Genç kızlar savaşçıların

gelecekleri yolun kenarına dizilir ve savaşıların ellerinden silahları alırlar. Okları, sadakları ve yayları alırlar, evet sopaları ve kalkanları da alırlar. Elllerinde silahlarla erkeklerin önünde dans ederler. Dans eder ve silahlarla şarkı söylerler. Erkekler kadınlara parasını ödeyinceye dek de silahların hiçbirini geri vermezler.

Genç kızların dışarıya koştuklarını duyduk, çok uzaklara kadar koşabilen kızlardı bunlar. Erkekler yakınlaştıklarında yaşlı kadınların da çıkıp dans ettiklerini gördük, yüzülen kafa derilerini alan kadınlardı bunlar. Adı Köpüklü Su'ydu, artık regl olamayan ve bu güçlü nesnelere zarar veremeyecek bir kadındı. Bu görevi adı Boyalı Kız olan annesinden, yeterince yaşlandığında devralmıştı çünkü Boyalı Kız artık dans edemeyecek kadar çok yaşlanmıştı.

Ama Köpüklü Su çok dans etti. Ona Apaçilerin saçlarını verdiler ama kafa derilerini vermediler. Tapınaklardan alınan uzun saçlardı bunlar, bir de kadına adamın boncuklu güderi ayakkabılarını verdiler. Bunların hepsini bir sopanın ucuna bağlamışlardı, Köpüklü Su da elinde sopayla dans ederek köye girdi, her evin önünde dans etti. Bizim evin de önüne geldi, elindeki sopayı bir yukarı, bir aşağı indirerek dans etti. Şarkısı şöyle diyordu:

İşte, burada mahkûmum için dans ediyorum
Gelin, bakın ey Kadınlar!
Düşümde ışığı gördüm
Savaşçıların tüyelerinin ucunda oynayıyordu

Sonra elindeki sopayı yerel yönetim evinin önünde yere sapladı, herkes savaşta olan biteni dinlemek için oraya koştu. Savaşçılar köye gelmeden önce, köye gelen iki haberci olan biten her şeyi anlatırdı. Bazen de düşmanı nasıl öldürdükleri-

ni anlattıktan sonra sözlerini “Ancak onlar da bizim adamlarımızdan birkaçını yakaladılar,” diye bitirirlerdi. Sonra nasıl kocaman bir ateş yaktıklarını ve ölü adamları üstlerinde ne var ne yoksa, hep beraber nasıl yaktıklarını anlatırlardı. Bunu yaparız çünkü düşman bir memlekette ölen birini gömmeye cesaret edemeyiz. Apaçilerin gücünü alıp götürmesi için ateş yakmamız gerekir.

Biri ölmüş olsaydı, ağlayanların sesini duyardık diye düşündük. Bu yüzden anneannem kulak kabarttı; kadınların seslerini tanırdı. Ama hiç kimse ağlamıyordu. Anneannem de yemek pişirdi, içine de hiç tuz atmadı çünkü bizim arındırılmamız gerekiyordu. Evimizin duvarının dibine, ateşten uzak bir yere oturdum, üşüyordum. Öldürmeyen erkeklerin köye döndüklerini duydum, atlarının üstünde çılgınlık atıyor, atlarını kırbaçlıyorlardı. Yerel yönetim evindeki herkesin şarkı söylediğini, şarkı söylerken de ayaklarını yere vurduklarını duydum:

Zavallı karga. Orada asılı duruyor. Zavallı karga.

Arınma törenleri boyunca her gece bu şarkıyı söylediler. Düşman saçlarının evimizin üstünde, sopalara takılmış duruyor olması güzel bir şeydir. Bulutları çağırır, topraklarımıza yağmuru getirir, böylece mısırlar da büyür. Ama kutsamayı getirenlerin, ne kendileri, ne de aileleri dans edemez. Yaprak Tomurcukları'nın kocası babamı karşılamaya gitti. Taşıdığı gücün yanımıza yaklaşmaması için onu uzaklardaki bir fasulye ağacının yanına götürdü. Adam babamın yayını ve oklarını o ağaca astı, babam da ağacın altına oturdu. İşte böyle! Gördünüz mü? Ayaklarını altına aldı, başını da göğsüne eğdi. Bizim güçlü erkeklerimiz geleceğe dair bir hayali görmeyi işte böyle beklerler. Babam da daima bu hayalleri görürdü.

Bilmiyordum
Bilmiyordum
Sonra öğrendim

Bu şarkıyı söylüyordu, bütün gece tek başına bu şarkıyı söyledi.

Eyvah!
Bildiğim bir şey
Artık çok iyi bildiğim bir şey var
Bir Apaçi kadını öldürdüm
O da ağlıyordu

İşte bana ışık geldi.

İlk Katil bir düşman kadın öldürdüğü günden beri Katiller bu şarkıyı söyler. Şarkıda ışığın geldiği ve Katillere nasıl arınacakları anlatılır.

Babama yaklaşmadık. Yanına gitseydik, biz de hasta olurduk. Dallardan yapılmış barınağında oturan annemin de yanına gidemiyorduk. Ama evin arkasında koşturuyor, güneş kendisini görmesin diye başına örttüğü battaniyeyle dışarıya çıktığında, günde bir ya da iki kez annemi görebiliyorduk.

Yaprak Tomurcukları'nın durmadan kilden kap kakak yaptığını görmüştük. İyi bir çömlekçiydi. Babam da bu nedenle kendisine bakması için Yaprak Tomurcukları'nın kocasını seçmişti çünkü birinin arındırılması sırasında çok fazla sayıda kap kakak kullanılır. Yaprak Tomurcukları kilden yeni kaplar yaptı, bir tanesiyle de anneme *pinole* yani kurutulmuş mısırdan yapılan bir içecek götürdü, kocası da başka bir kapla babama *pinole* götürdü. Her dört günde bir kabın atılması gerekiyordu çünkü kullanılan kap çok fazla güç kazanmış oluyor-

du. Bu yüzden de yeni bir kabın yapılması gerekiyordu. Çok çalışan biri varsa, o da bu kadındı! İki büyük kap yapması gerekiyordu, suyu soğuk tutabilmesi için kapların yeni olmaları, her dört günde bir de kocasıyla birlikte annemi ve babamı bu kapların içinde yıkamaları gerekiyordu. Onlar kollarını bağdaştırıp hiç hareket etmeden oturlurlarken Yaprak Tomurcukları ve kocası annemle babamın başından aşağı su döküyorlardı. Toplanan gücü temizlemek ve yeniden kullanılabilir hale getirmek için çok uğraşmak gerekir.

Anneannem de biz çocukları yıkadı. Tan vakti elinde büyük bir sürahiyle geldi, ben de evin çevresinde koşturup ondan kaçmaya çalıştım. Hava soğuktu. Beni yakaladı, kollarımı kavuşturup yüzüm batıya dönük şekilde, tıpkı babam gibi beni de yere oturttu. Sonra da başımdan aşağı su döküp “Artık sabah erkenden kalkacaksın ve çalışan biri olacaksın. Su getirmek ve odun toplamak için erkenden gideceksin,” dedi. Erkek kardeşlerimin başından aşağı su döküp “Artık iyi birer koşucu, iyi birer avcı olacak, soğuğa ve açlığa dayanır hale geleceksiniz. Bir Katil olacaksınız!” dedi. Güçlü insanların aileleri olan bizler bu güçleri kazanmış oluruz.

Ailemizin geri kalan üyeleri dans için hazırlanıyordu. Eskiden Düşman Katili olan herkes dört kere dört günlük süre sona erdiğinde babamı geri getirmek için şarkı söyleyecekti. Anneannem dört küp dolusu kurutulmuş mısır, kurutulmuş kabak, fasulye ve mısırı karıştırıp kaynattı ve şarkı söyleyenler için yiyecek hazırladı. Babamın kızkardeşleri ve erkek kardeşlerinin karıları da tortilla hazırladılar. Ailemizin genç kadınları dans ateşinin yanında yemek için yiyecek getirdi. Babamın erkek kardeşleri dansçılara verecekleri inek ve atları saydı. Ailemizin pek fazla malı mülkü yoktu çünkü erkeklerimiz durmadan savaşıyorlardı. Cesur insanlardı.

Çömlek yaparken. Fotoğraf yazara aittir. Denver Doğal Tarih Müzesi Antropoloji Bölümü'nün katkılarıyla.

Dört kere dört günlük süre bittiğinde, güneş batarken insanlar dans edilen yere toplandılar. Sonra da babamı, Düşman Katilleri'ni ve bizi getirdiler. Ama bizi ateşe yaklaştırmadılar. Uzaklarda, soğuk bir yerde dört tane küçük çukur kazdılar, Katilleri yüzleri doğuya dönük olacak şekilde oraya oturttular. Erkeklerin arkasında karılarının oturması için başka çukurlar da kazılmıştı. Bütün bir gece boyunca dimdik oturup, hareket etmeden beklemeleri gerekiyordu. Sırtlarına denk gelecek şekilde yere sopalar saplanmıştı, böylece çok yorulduklarında kısa süreliğine de olsa sırtlarını bir yere dayayabileceklerdi. Anneannem ise uzaklarda, karanlığın içinde bizimle, çocuklarla birlikte oturdu.

İnsanlar ateşin etrafında şarkılar söyleyerek dans ettiler:

Apaçileri öldürün, Apaçileri öldürün!
Derilerini kurutun, derilerini kurutun!
Yumuşatın, yumuşatın!
Asın onları, onları asın!
A – a – a – a – h!
Hâlâ geride kalan Apaçiler var.

Babamın Katil olduğu o gece şarkıları duyamıyordum ama artık şarkıları biliyorum, iyice öğrendim. Erkeklerin söyledikleri şarkıların hepsini öğrendim.

Ateşin çevresinde dönenler durdu ve ortaya savaşçının dansını yapmak üzere bir adam çıktı. Bu dansı sadece genç bir erkek yapabilir. Eline bir kalkan ve bir sopa alır, ilk önce sanki düşmanın okları üstüne yağıyormuş gibi yaparak bir sağa, sonra da sola sıçrar. Sonra yukarıya doğru sıçrar ve okların altında geçip gitmesine izin verir. Arkasında duran diğer genç erkekler ya da kadınlar da olabilir, eğer duranlar güçlü ve vahşi kişilerse ellerine ok ve yaylarını alarak onun gibi sıçramaya başlarlar. Şarkıcılar da onlar için şarkı söyler.

Sırtımı tanyerine dönmüş oturuyorum
Sarhoş oldum, genç erkek kardeşlerim.
Beyaz rüzgârla tanıştım ve rüzgâr beni deliye çevirdi.

Dört genç adam birlikte dans ettiler. Her biri için babamın erkek kardeşlerinden biri çıktı ve dans edenin eline bir parça gübre koydu. Önce ineğin gübresini, sonra bir başka ineğin gübresini, sonra da bir atın gübresini ve son olarak da bir başka atın gübresini kullandılar. Savaş dansında sıçrayanlara ailem bunu verebilmişti. Ailem bu yüzden yoksul düştü.

Sonra eski savaşçılar Katiller için şarkı söylemeye başladı-
lar çünkü Pleiades gökyüzünün tepesine gelip oturmuştu ve
gece yarısı olmuştu. Kendileri arınıırken kendilerine inen çok
gizli şarkılar söylediler. Sonra da halkımın genellikle kullandı-
đı tūr, uzun bir çubuktan sigara yaktılar, çektikleri dumanı
yeni Katiller'in üzerine doğru üflediler. Onlarla sanki akrabala-
rı gibiymişçesine konuştular, onları yeniden geri getirdiler.
"Selam sana, genç erkek kardeşim. Selam sana, benim yeğe-
nim. Böylece ben de sana yapıyorum. Sen de benim gibi ola-
caksın. Sen de büyük bir Katil olacaksın. Düşmanı daima bu-
lacaksın. Açlığa dayanıklı, soğuğa dayanıklı, susuzluğa daya-
nıklı olacaksın. Böylece sen de çok iyi bir yaşam süreceksin."
Bunların hepsini göremedim. Beni, anneannemle birlikte ka-
ranlıkta oturmaya zorladılar. Ama babam daha sonra bana an-
lattı çünkü ben bir erkeğin ciddi ve resmı sözcükleri söyleye-
bileceği bir kadını, bu sözcükleri çok iyi hatırlayabilirim.

Daha sonra babamı henüz sabah vakti gelmeden karanlık
bir yere götürdüler ve yeniden yıkadılar, bizi de yıkadılar. Ar-
tık arınmıştık ve Apaçi kafa derisini bir akraba gibi işimize ya-
raması için ailemize kabul edebilirdik. Babamın arındırılması
sırasında kadının biri de bir sepet yapmıştı, sadece kafa deri-
leri ve diğer kutsal nesneler için kullanılan bir sepetti bu. Ba-
bamın koruyucusu ve hamisi Apaçi saçlarını almış ve küçük
bir adama dönüştürmüştü. O Apaçi saçına dokunabiliyordu
çünkü saçlar onu hasta etmezdi.

Yaptığı küçük adamın tıpkı Apaçiler gibi püsküllü güde-
riden bir gömleği, saçlarında tüyleri ve küçük mokasen ayak-
kabıları vardı. Koruyucu yaptığı adamı küçük bir sepetin için-
de babama sundu. Babam o düşmanın saçlarından korkmu-
yordu. Ona "Çocuğum," diye seslendi. Sonra da anneme uzat-
tı, annem onu kollarına aldı ve "Çocuğum," dedi. Annem son-
ra onu erkek kardeşlerime, kız kardeşlerime ve bana da uzat-

tı. Biz de onu tuttuk ve ona “Genç erkek kardeşim,” diye seslendik. Artık o da bizim ailemizdendi ve bize daima yardım edecekti. Babam küçük adamı sepetin içine yatırdı ve çevresine güçlü nesneler olan kartal tüyleri yerleştirdi. İçinde tütün de koydu ve “Burası senin evin, çocuğum,” dedi. Sonra da o sepeti geyik derileriyle sardı ve sazdan çatıya astı, artık bizim de Gücümüz vardı.

III

Küçük erkek kardeşim bir büyücü olacaktı. Sanki ölü gibi üstümüze düştüğünden bunu o daha çok küçük yaştayken biliyorduk. Bizimle evde otururken üstümüze yıkılırdı. Ya da çölde koşarken yere düşüp bir ya da iki saat kadar yerde yatar kalırdı. Bazen de bir dolunay ile diğeri arasında kalan zaman içinde bu olayın sadece iki ya da üç kez tekrarlandığı olurdu.

Kardeşim bunları yaşamaya başladığında babam ve annem sorunun ne olduğunu anlamak için bir büyücü çağırdılar. Büyücü kardeşime sadece baktı ve suratına duman üfledi. Sonra “Onu rahat bırakın. Onun durumu iyi. Öğreniyor,” dedi. Annem ve babam da memnun oldular. Dedem de bir büyücüydü. Ölürken de çocuklarından hiçbirinin kendisi gibi düşler görmeyeceğini ama torunlarının göreceğini söylemişti. Öyle de oldu. Evet, ben de rüya görürüm. Sonrasında geceleri, hepimiz döşeklerimize uzanmış yatarken erkek kardeşimin şarkılar söylediğini duyduk. Bu şarkıları nereden öğrendiğini bize asla anlatmadı. Ama biz biliyorduk, öyle ölü gibi yattığında bir hayvanla karşılaşmış ve bu hayvan ona öğretirdi. Bazen de bir büyücü evimizde şarkı söylediğinde, küçük kardeşim de onunla birlikte şarkı söylerdi.

Evimize pek çok büyücü geldiği olurdu çünkü sık sık hastalanırdık. Yağmurlardan önceki kış zamanında hastalanırdık. Bir keresinde, ben küçük bir çocukken baykuş hastalığına yakalandık. Babam, annem, erkek kardeşlerim, kız kardeşlerim, ben; hepimiz aynı hastalığa tutulduk. Hepimizin uykusu geliyordu, başımız dönüyordu, sanki kalplerimiz titriyormuş gibi geliyordu. Hastalığı baykuştan kapığımızı biliyorduk çünkü hep öyle olur ama emin olmak için büyücü çağırttık. Siz de böyle mi yaparsınız?

Akşamüstü büyücü evimize geldi, babam da onun için tütün hazırlamıştı. Büyücü oturdu ve bir süre konuştu, kendi ailesini çekti. Biz çocuklar döşeklerimizin üstünde yatarken babamla annem de onunla biraz sohbet ettiler. Sonra büyücü şarkı söylemeye başladı. Yanan ateşin dışında ortalık karanlıktı, sadece elindeki çingırağın sanki bir köpeğin kuyruğunu sallaması gibi bir ileri, bir geri gidip geldiğini görebiliyordum. İlk iki şarkı boyunca çingırağı sağ elinde tutup ileri geri, sonraki iki şarkı boyunca da yukarı ve aşağıya doğru salladı. Büyücülerin şarkılarının ne anlattığı söylenmez. Şarkılarda düşlerini anlatır, anlatırken de sesi insan sesi gibi çıkmaz. Bu garip sesle şarkı söylemeyi öğrenmesi yıllar sürer. Sıra dördüncü şarkıya geldiğinde bazen gerçek sözcükler kullanır, siz de onu hangi hayvanın ziyaret ettiğini ve bu şarkıyı öğrettiğini anlayabilirsiniz.

Dördüncü şarkıdan sonra, elim kadar boyda bir kamaş taktığı sigarasını içti, eskiden sigara böyle içilirdi. Sigarasını içerken hastalığı hissedebilmek için elini bedenlerimizin üstüne koydu, dinledi ve karanlığın içinde arandı. Elini üstüme koyduğunda korkmadım. Annem bana daha önceden anlatmıştı. "Büyücü bildiğini yapar, senin de korkmaman gerekir." Sonra uyudum.

Ancak annem ve babam bütün gece boyunca büyücüyle

birlikte şarkılar söylediler. Bir şarkıyı o kadar çok söylemişti ki, onlar da öğrendiler. Küçük erkek kardeşim de şarkı söyledi. Her dördüncü şarkıdan sonra bir sigara içiyordu.

Daha sonra büyücü bakması gereken kristallerini çıkarttı. İnsan bu kristalleri göğsünde saklar. Küçük parlayan nesnelerdir bunlar, boyları bir parmak kadar ya da sigara kadardır ama ateş gibi ışık saçarlar. Büyücülerden bazıları bu taşları nerede bulacaklarını düşlerinde görür, çıplak dağlara çıkıp ararlar, sonra yerde duran ve güneşte yanıp duran taşları bulurlar. Sonra bu taşları yutar ve kalplerinde emniyetli bir yerde saklarlar. Ama bazıları bu taşlardan asla bulamaz. Onların kristalleri sanki içlerinde yaşayan bir solucan gibi insanın içinde büyür. Dışarıya çıkarsanız bile büyümeye devam ederler. İşte bu insanlar çok güç sahibi insanlardır.

Bizim büyücümüz kristallerini arayıp toplamıştı ama babama bulduğu taşları yuttuğunda, taşların elinden kayıp ağzına düştüğünü ve boğazından su gibi geçip gittiğini anlatmıştı. Bir daha dışarıya çıkaramadı çünkü taşlar hâlâ vücudundayken bile o taşları görebiliyordu. Evin içinde, yerde otururken evin içinde ve dışında olup bitenleri de görebiliyordu. Uzaklarda, biri eve gelmek üzereyse, onu da görebiliyordu. Şafak vakti babam “Böyle olmalı. Baykuşlar sizi hasta etmiş,” dedi.

Babam ona bir düve verdi, biz büyücülere daima iyi bir para öderdik. Sonra da baykuşlara şarkı söylemek zorunda kaldık. Eğer bir hayvan sizi böyle hasta ediyorsa, kendisini daha iyi hissetmesi için ona pek çok şarkı söylemek gerekir. Her tür şarkı olur. İnsanı güldüren şarkılar, nerede yaşadığını anlatan şarkılar, o hayvan hakkında kötü şeyler söyleyen şarkılar olabilir. Hayvan için önemli değildir. Hakkında şarkı söylenmesi hoşuna gider.

Düşlerinde baykuş görenlerin çağırılması gerekiyordu çünkü bütün şarkılar böyle yazılır, düşlerde görülür. Baykuş

şarkıları güzel şarkılardır, kadınlar bile onları düşlerinde görebilir. Evimize bir sürü baykuş şarkıcısı geldi, komşuların hepsi de şarkıları dinlemek için eve doluştular:

Akşam kızıla dönüyor.
Hemen üstümde renkler yayılıyor
Her yöne doğru
Uçuyor ve ona doğru baykuş gibi ötüyorum
Dört kere

Bu şarkıyı öğrendim. Daha sonra düşümde baykuşları gördüm. Onlar şarkı söylerken kendimi çok huzurlu hissediyordum; her şeyin yoluna gireceğini biliyordum. Şarkıcılar beni baykuş tüyleriyle ovaladılar, ben de uykuya daldım. Gece yarısı olduğunda annem onlara fasulye ve mısır haşlaması verdi, tan vakti olduğunda da herkes gitti. İki gün içinde iyileştik.

Daha sonra baykuş şarkılarını kendi kendime söylemeye çalıştım. Sanırım her zaman bir baykuş hakkında düş göreceğimi düşünmüştüm. Ama her seferinde düş görüp görmediğimden emin değilim.

Kış geldiğinde evimizde şarkılar söylenirdi. Geyik hastalığına yakalanmıştık, bu hastalığa yakalanan insan terler. Topuğuyla Vurdu da evimize geyik şarkıları söylemeye geldi. Ya da kaplumbağa hastalığına yakalanıyorduk, yakalanınca da boğazımız şişiyordu. Yılana basan kişi de yılan hastalığına yakalanır ve kusmaya başlar. Bu hastalıklar için söylenen şarkıları da biliyorum. Pek çok geceler döşeğime uzanır, şarkıların dört kez, sekiz kez, on altı kez söylendiğini duyardım. Bazı kadınlar sadece sepetleri düşünür ve böyle şeyleri hatırlamazlar. Ama ben hatırlıyorum.

Bir keresinde ben de hastalanmıştım. Babamın kafa deri-

lerinden hastalık kapmışımı söylediler. O zamanlar babam üç kez Katil olmuştu, evimizde içinde dört Apaçi bebeği olan bir sepetimiz vardı. Biz onlara Mahkûmlar deriz. Babam hepimizi evden dışarıya yollar, sepeti aşağıya indirir ve onlarla konuşurdu. “Evet, çocuklar, size biraz tütün vereceğim. İşte çocuklarım, size biraz yiyecek getirdim.” Sonra da henüz tarladan topladığımız en iyi kabaklardan birkaç tanesini sepete bırakırdı.

Ancak her nasılsa onları kızdırmış olmalıyız, kendilerine iyi davranılmadığını düşünmüş olmalılar. Mahkûmlar aslında çok vahşidir. Küçük adamlar gibi sepetlerinden dışarıya çıkar ve geceleri evin içinde koştururlar. Babamın koruyucusunun yaptığı gibi derileri küçük bebeklere dönüştürmezseniz ve kafa derilerini ya da saçları sepetin içine bıraksanız bile evin içinde dolaşmaya çıkarlar. Yakışıklı erkekler gibi dolaşır, kadınların yanlarına uzanır ve onları hasta ederler. İnsanı çimdikler, geceleri saçlarını çeker ya da sepetlerinde bir ileri bir geri sallanıp ısıklık çalarlar. Bir keresinde adamın biri evine gelirken evinden yakışıklı genç bir adamın çıktığını görür. Karısına kızgın bir şekilde eve girer, karısı ise evde kimse olmadığını söyler. Adamın gördüğü kafa derisidir. Bunun için sahibinin ona kartal tüyleri vermesi ve onunla nazikçe konuşması gerekir. Bu Mahkûmlar tehlikelidir.

Bana geldiklerinde erkek gibi değildiler ama başım ağrıdı, kustum. Her yerim ağrıyordu. Büyücü şarkılar söyledi ve bütün gece tütün içti, sonra da “Mahkûmlar yüzünden oldu,” dedi.

Yapılacak tek şey kafa derilerini alan erkeklerin arınırlarken düşledikleri şarkıları gelip bana söylemeleriydi. Köyümüzde dört tane Katil vardı. Adları Örümcek Deliği, Sincap Kulağı, Sarı Bacaklar ve José idi; sadece bir tanesinin adı Meksika dilindeydi.

Eve akşamüstü geldiler. Yattığım döşeği ateşe yaklaştırdılar ve çevremde oturdular. Her birinde dört tane kartal tüyü vardı. Kartalı küçük bir sopaya bağladıktan sonra kuyruğunun altından kopartılan alt tüylerdi bunlar. Kartalın kuyruğunun altındaki bu tüyler bizim için en kutsal nesnelerden biridir çünkü yağmur getirirler, neredeyse bu tüyler yağmurun kendisidir. Mahkûmları olan her erkeğin Mahkûmlarını sessiz tutabilmesi için bu tüylere sahip olması gerekir.

Eve gelenler tüylerini geyik derisinden yapılmış küçük çantalarından çıkarttılar, sonra da sağ ellerine kabaktan yapılmış çingiraklar aldılar. Kabak çingırağının sesini severim, insanın canı dans etmek ister. Ama hastalara da iyi gelir. Muh-teşem bir şeydir.

İlk önce Örümcek Deliği çingırağını salladı, sonra da düşmanı öldürdükten sonra yalnızlığı sırasında kendisine gelen dört şarkıyı söyledi. Sonra bana duman üfledi, kartal tüyleriyle beni temizledi, ovaladı. Sonra diğerleri de duman üfleyip beni temizlediler. Sonra Sincap Kulağı dört şarkı söyledi ve beni yeniden tüylerle temizlediler. Uyudum. Büyün gece boyunca şarkılar söyleyip beni temizlemeye devam ettiler. Babam da tütün içti ve onlarla birlikte şarkılar söyledi çünkü o da bir Düşman Katili'ydi. Kadınların bu şarkıları söylememeleri gerektiği için annem oturup onları dinledi. Gece yarısı olduğunda adamlara fasulye ve mısır lapası getirdi. Şafak vakti son şarkılarını söylediler ve gittiler.

Onlar şarkı söylemeye başlar başlamaz kendimi daha iyi hissettim. İki gün boyunca uyumamıştım ama o gece uyudum. İki gün içinde de iyileştim.

Ama o olaydan sonra düşler görmeye başladım. Bazen küçük adamları gördüğümü sanıyordum, Mahkûmlar sepetlerinden çıkıp evin içindeki direklerden aşağıya iniyorlar ve bana bakıyorlardı. Parmaklarıyla ağızlarını işaret ediyor ve yiyecek

istiyorlardı çünkü belki de babam onlara yeterince yiyecek vermemişti. Bazense çölde, yerde köklerin dibini kazarken kırkayak ve kırmızı örümceklerin konuştuklarını duyardım, yağmuru nasıl yağdıracaklarını planlıyorlardı. Gün doğduktan hemen sonra evin yanından sıçrayarak geçip giden bir çakal görürdüm ve beni görmeye geldiğini bilirdim.

Çakal hakkındaki her şeyi, yapabileceklerini biliyordum çünkü babam bana dünyanın nasıl oluştuğuna, Çakal'ın nasıl Yaratıcı'ya yani Büyük Ağabey'e her şeyi düzene sokması için yardım ettiğine dair tüm öyküleri anlatmıştı. Bu öyküleri sadece bazı erkekler bilir ama babam da bu adamlardan biriydi. Kış aylarında, geceleri sulu yulaf lapamızı ya da tavşan yahnimizi yiyip bitirdikten sonra, döşeklerimize çekilirdik, erkek kardeşlerim babama "Babacığım, bize bir şeyler anlat," derlerdi.

Babam, yanında annem, aralarında da bebekleri, döşeginde sessizce uzanmış yatarken biraz beklerdi. Sonunda yavaş yavaş dünyanın nasıl oluştuğuna dair öyküyü anlatmaya başlardı. Bu öykü kış aylarında anlatılır, çünkü çevrede yılanlar yoktur. Yılanlar bu öyküyü duyduklarında yaklaşıp insanı ısırırlar. Ama kış aylarında yılanlar uykudayken bu öyküleri anlatabiliriz. Dünya hakkındaki öykümüz şarkılarla doludur. Komşular da babamın şarkı söylediğini duyunca evimizin kapısını açar ve yüksek eşikten içeriye adımlarını atarak eve gelirlerdi. Yavaş yavaş aileler bize gelirdi, biz de büyük bir ateş yakardık ve soğuk gecelerde üşümemek için kapıyı kapatırdık. Babam cümlesini bitirdiğinde son kelimeyi babamın ardından hep birlikte yinelerdik. Eğer uyuyan biri varsa babam anlatmayı bırakırdı. Artık tek kelime bile etmezdi. Ama biz de uyumaz onu dinlerdik.

Babamın anlattığı öykülerde neden büyük kutlamalar yapıp ziyafetler kurduğumuzu açıklardı. Büyük Ağabey bunları

dünyanın başlangıcında bize gösterip anlatmıştı. Babam da yapılan ziyafetlere katılır ve bizi de yanında götürürdü çünkü babam bir şarkı yazarıydı ve büyücü olmamasına rağmen düşler görürdü. Dünyadaki düzeni yoluna sokan ve her dört yılda bir yapılan büyük hasat festivali için her seferinde bir şarkı yazardı.

Festival zamanı geldiğinde ülkenin her yerinden insanlar Yanık Tohumlar'a giderdi. Herkes kamp yapardı, pek çok aile birlikte kalırdı. Mısır, kabak, bulutlar ve geyikler gibi Çöl İnsanları için yaşamı yaşanılır ve güzel kılan her şeyi imgeleştirdik. Erkekler bu güzel şeyler hakkında şarkılar söylerlerdi, babam da şarkılar yazardı. Ben sekiz yaşındayken babam beyaz bir örtüyle örtülmüş kaktüs dallarından oluşan bir dağ hakkında bir imge yaratmıştı. O dağı rüyasında görmüş ve şu şarkıyı yazmıştı:

Okyanusta beyaz kabuklardan bir dağ var
Yarısı suyun dışında kalmış
Suda yeşil köpükler yüzüyor
Ve dağ dönmeye başlıyor

Söylediği şarkı çok kısıydı ama biz bundan pek çok şey anlarız. Dağın ne kadar yüksek ve beyaz olduğunu, beyaz kabukların çok değerli olduklarını, bu beyaz kabukların eskiden yakışıklı erkeklerin kolyelerine takmak için kullandıkları süslere benzediğini ve onlar yürürken dünyanın her yerini nasıl ışıga boğarak pırıl pırıl parladığını anlayabiliyoruz. Babamın şarkısındaki dağ döndükçe bulutları ve kuşları da kendisine çekiyor ve onlar da dağın çevresinde yüzmeye başlıyorlar, bunu da anlıyoruz. Babam evde bu şarkıyı söylerken tüm bunları bana tek tek anlatırdı. Daha küçük bir kızken ben anlatılanları anlamazdım. Hasat bayramına gittiğimizde maskeler tak-

miş şarkıcılar beni korkuturdu. Maskeler takmış soytarılar da olurdu. Gözleri için delikler bırakılmış beyaz maskeler takarlardı. Soytarılar insanları kutsar, biri de beni kutsamak için elini uzatmıştı ama ben kafamı eğip oradan hemen kaçmıştım.

Sonradan beyaz soytarıyı rüyamda görmeye başladım. Belki de bir gün gelip de beyaz bir soytarıyla evleneceğim için onu rüyamda görmüşümdür. Sihirli düşler görürüm. Olan biteni anlayabilen biriyimdir.

O yıl eve döndüğümüzde Fasulye Kökü Köyü'nde salgın bir hastalık başladı. Köydeki herkese bulaşan kötü bir hastalıktı ve kötü kalpli bir büyücü tarafından köye gönderilmişti. Babam, annem, erkek kardeşlerim ve kız kardeşlerim, hepimiz hastalığa yakalandık. Büyük evde şarkıcılar toplandı ve şarkılar söylediler. Hastalıkları iyileştirmek ve işleri yoluna koymak için şarkılar söyledikimizi artık anlamışsınızdır.

Sonra büyücü eline cholla kaktüsü dallarını aldı. O kaktüs türü çok dikenlidir, her yanı beyaz dikenlerle kaplıdır. İnsanlar bu dikenlerin neredeyse yerlerinden sıçrayıp insana saldırdığını ve yakaladığını söylerler. Dikenleri o kadar serttir ki, insana yapışır. Dünyadaki her şey o kaktüse yapışır, biz de hastalıkların kaktüsün dikenlerine yapışacağına inanırız. Büyücüler ellerinde kaktüs dallarıyla her eve girdiler ve hastalıkları bu dikenlerde topladılar. Bunları hatırlıyorum çünkü diğerleri kadar ağır hasta değildim. Büyücülerin ardından erkek çocuklarının nasıl geldiklerini, büyücülerle alay ettiklerini ve ellerinde kokulu çalılığın dallarını nasıl salladıklarını anımsıyorum. Ama kimse onlara kızmadı çünkü çocukların olan biteni anlamadıklarını herkes bilir. Büyücüler hastalığı toplayıp götürdüler ve köyün kuzeyinde bir yere gömdüler.

Küçük erkek kardeşim bu hastalıkla ilgili olaylar olup bitikten sonra evde çok şarkılar söyledi. Elbette bize düşlerinde neler gördüğünü anlatamazdı çünkü anlatırsa gücünü yitire-

bilirdi. Ama ben size kardeşimin, bütün bu yaşananlardan çok sonra, herkes onun da hastalıkları iyileştirebileceğini öğrendiğinde neler yaptığını anlatacağım. Evimize adamlar gelmişti ve kardeşime gülüyorlardı. Ona "Senden büyücü olmaz. Sen ne yapabilirsin ki?" dediler.

Kardeşim eğilip yere bir çember çizdi. Sonra da çölde, yerde duran birkaç düzgün küçük çakıl taşını eline aldı. Çakıl taşlarına tû! diye tükürdü ve taşlardan birini havaya fırlattı. Taş kardeşimin çizdiği çemberin içinde düştü ve sanki yumurtasından çıkmaya çalışan bir bıldırcına dönüştü. Bıldırcın yavrusunun gözlerini ve gagasını hepimiz gördük, sağa sola yalpalıyor ve kaçmaya çalışıyordu. Kardeşim taşlardan birine tû! diye tükürdü ve o taşı da havaya fırlattı. Taş çemberin içine düştü ve çemberin içinde bir tane daha bıldırcın vardı. İki bıldırcın yavrusu birlikte çemberin içinde kanatlarını çırparak koşuşturmaya başladı. Sonra kardeşim bıldırcın yavrularını teker teker eliyle çemberden çıkarttı, onlara tükürdü ve bıldırcın yavruları yeniden çakıl taşlarına dönüştüler.

Kardeşim gibi çöle gitmem mümkün değildi. Benim zamanım yoktu, çalışmam gerekiyordu. Ama o zamanlar çevremde başka kimsenin görmediği şeyleri görebiliyordum. Bir keresinde bana bir şarkı geldi. Şarkının bana ne zaman geldiğini size söyleyebilirim ama galiba o zamanlar ben daha çok küçüktüm. Anlarsınız işte, ben şarkıcı bir aileden geliyorum. Bizim için görüntüler görmek ve şarkılar söylemek sıradan bir şeydir. Bir keresinde ben hastayken bana bir şarkı gelmişti. Evde kimse yoktu, ben de kıpırdamadan uzanmış yatıyordum. Tıpkı pek çok kereler erkek kardeşimi ziyaret ettiği gibi Çakal'ın beni de ziyarete geldiğini düşümde gördüm. Düşümde Çakal çölde uzanmış yatıyordu ama ben hâlâ evimdeydim. Sonra ayağa kalktığını, biraz silkindiğini ve bana baktığını gördüm. Sonra şu şarkıyı söylemeye başladı:

Çok uykusu var
Şuracıkta uyudu
Sonra kalkıp
Bana şarkılar söyledi
Ai – i – i !
Bir ileri, bir geri sallandım
Bir ileri, bir geri.

Duyduğum bu şarkıyı evde kendi kendime mırıldanırdım ama sözlerini söylemezdim. Sadece sesleri çıkarırdım. Çakal'ı görenler ondan söz etmemelidir. Ama başka şeyler de gördüm tabii. Evin orta direğinde bir örümcek gördüm. Örümcek durup bana baktı, konuşmaya hazırlanıyordu. Bir kere de çöldeyken ayağımın dibinde gri renkli, boynuzlu bir kurbaga gördüm. Bir şeyleri anlamış gibi bana bakıyordu.

O günlerde devamlı etrafta koşturup duruyor, bütün bu garip davranışlı hayvanlara bakıyordum. Annem bunu fark etti ve budavranışımın doğru olmadığını düşündü. İşimle uğraşmamı söyledi, zaten neredeyse mısır öğütecek yaşa gelmiştim. Sonra bir keresinde anneannemin erkek kardeşlerinden birini görmek için Temiz Toprak'a gitmiştik. Babam da benimle ilgili sorunun ne olduğunu anlayabilmek için anneannemin erkek kardeşinden şarkılar söylemesini istedi. O da bütün gece şarkılar söyledi. Sabah olduğunda "Sen büyücü kadın olabilirsin," dedi. Babamsa "Bu olamaz," dedi. "Evimizde bir tane büyücü var ve bu kadarı yeterli," dedi. Büyücü adam ise kristallerimi çıkarabileceğini söyledi. Üzerime eğildi ve göğsümdeki kristalleri teker teker emip çıkardı. Çıkan kristallerin boyu küçük parmağımın bir boğumu kadardı, beyaz renkli ve biraz da hareket ediyorlardı. Büyücü "Bak, büyümeden içinden çıkarttım onları," dedi. Sonra da dev kaktüste bir delik açıp içine yerleştirdi. Bana bakıp "Yeniden büyüyecekler çünkü bunlar sana verilmiş bir hediye," dedi.

IV

Yaz geldiğinde herkes evine, köyümüze geri dönerdi ve hep birlikte mısır ekerdik. Mısır bir zamanlar insandı. Kendisiyle yatması için bir kadını cezbedti. Kadın uzun bir süre onunla kaldı. Evine geri döndüğünde mısırı büyütmek için söylenen şarkıları kadın artık biliyordu. Erkeklerin hepsi toplantıya katıldıklarında, bu adam toplantılara katılmıyordu. Evde kalıp karısının söylediği şarkıları dinliyordu. Toplantıdan dönen erkekler onunla konuşmaya geldiler. "Neden yoksun?" dediler. "Karımın söylediği şarkıları dinliyorum da ondan."

"Nasıl olur da bir erkek bizimle konuştuğunda öğreneceklerinden daha fazlasını bir kadından öğrenebilir? İzin ver, biz de onu dinleyelim."

Böylece kadın da erkeklerin toplantısına katıldı. Şefle kocasının arasına bir yere oturdu. "Söyle şarkılarını." O da mısır şarkılarını söylemeye başladı.

İlk şarkıda erkekler de şarkıya katıldılar. İkincisinde dans etmeye başladılar. Üçüncüsünde kadınlar evlerinden çıktı ve söylenen şarkıları daha yakından dinleyebilmek için yerel yönetim evine yaklaştılar. Dördüncü şarkı başladığında yerel yönetim evinin içindeki, dışındaki herkes kadının söylediği şarkıların eşliğinde dans ediyordu.

Mısırı toprağa atarken bu şarkıları söyleriz ama şarkıları söyleyenler erkeklerdir. Artık kadınlar şarkı söylenirken katılmazlar. Erkekler şarkı söylerken biz kadınlar da elimizde mısır tohumlarıyla hazır beklerdik. Sonra tarlalara birlikte inerdik. Her erkeğin arkasında bir de kadın olurdu. Erkek sopasını güm! diye yumuşak toprağa saplardı. Sopa elim kadar derine saplanırdı. Arkasındaki kadınsa dört tane mısır tohumunu

deliğe bırakır, çıplak ayaklarıyla kırmızı toprağı iteleyip tohumların üstünü kapatırdı.

Sonra da mısır büyüdü. İnce sapları, kalın kökleri ve geniş yapraklarıyla...

Rüzgârda salınan püskülleri görünce
Keyfimden yavaşça ılık çalmaya başladım

Mısırlar büyürken babam geceleri bu şarkıyı söylerdi.

Yaz geldiğinde bütün arkadaşlarımızın ve akrabalarımızın yanımızda olması çok hoşuma giderdi. Bizimkine benzeyen yuvarlak çalidan evler dümdüz araziye kaplardı. Evlerde kadınlar mısır öğütürlerdi, erkeklerse mısırların, kabakların ve fasulyelerin yetiştiğı tarlalara eğilmiş çalışıyor olurlardı.

Sabanların izinde
Tarlının köşesinde
Mısırlar yeşermiş büyüyorlar
Yeşermiş büyüyorlar

Evlerden gelen bu şarkıları duyardım çünkü herkes yaz geldiğinde çok mutlu olurdu. Yağmur yağardı. Her sabah kalktığımızda gökyüzü pırıl pırıl olurdu, öğleden sonraları ise küçük beyaz bulut doğudaki dağların tepesindeki yerini alırdı. Tarlaların her yerinde yağmurun işareti olan kırkayaklar görürdük. Biz o kırkayakları kutsal sayarız. O kadar çok kırkayak olurdu ki, insan kafasını sallasa, pof! diye bir tanesi yere düşüverirdi. Artık hiç kalmadı. O güzel havalar artık gelmiyor.

Kadınların su almaya gitmesine gerek kalmazdı. Evde oturup sepetler yapardık. Ya da araziye çıkıp yeni yetişen taze sebzelerden toplardık. Günbatımında köy gülüp eğlenen, ev-

lerinin önünde yaktıkları ateşlerin etrafında yemek yiyen insanlarla dolu olurdu.

Birden tellâlin sesini duyardık. “Buraya gelin! Sigaralarınızı da getirin. Sigara içelim ve neler yapacağımızı konuşalım.”

Çağrı erkeklereydi, kadınlar çağırılmazdı. Erkekler de çevresine oturdıkları ateşin başından kalkarlardı. Yaz gecelerinde neredeyse bembeyaz görünen gri renkli çölü arkalarına alan ve yıldızların ışığında yürüyen erkeklerin önümüzden geçtiğini görürdük. Babamın toplantılarda onlara neler söylediğini biliyorum çünkü sigarayı aralarında çevirdikten sonra neler konuştuklarını bana hep anlatırdı.

“Evet! Hazır mısınız? Dikkatli olun, çünkü sizi sık sık uyarıyorum. Oklar yapmalısınız, yayınız da her zaman hazır olmalı. Düşmanın ne zaman geleceği belli olmaz. Gece de gelebilir, gece de gündüz de, güneş gökyüzünün herhangi bir yerinde durmuşken gelip kapınıza dayanabilir. Siz de hemen kalkar, yayınızı kapar ve düşmanla savaşırınız.

“Yayınızı yakınınızda saklayın, sadağınız, sert ağaçtan yapılmış oklarınız, taştan uçlu sazdan oklarınız yakınınızda olsun. Sabah erkenden yemeğinizi yiyin ki düşmana karşı savaşabilesiniz. Kızlarınız erkenden yemek pişirmeli ve evdeki gençleri doyurmalı ki, güneş gökyüzünün neresinde olursa olsun gençler savaşacak güce sahip olmalı. Kızlarınız size su döksün, odunları toplasın, yemekleri pişirsin. Sabah erkenden kızlarınız bu işleri koşup yapmış olsun ki, düşman gelirse kızlarınız kolayca koşup yaşamlarını kurtarabilsinler.

“Ben böyle düşünür, böyle söylerim. Beni dinleyin, söylediklerim kulaklarınıza küpe olsun, aklınızdan hiç çıkmasın.”

Babam onlarla böyle konuşurdu. Sonra da hendekleri genişletip genişletmeyeceklerini, delikanlıların yarışlar için yeterince çalışıp çalışmadıklarını konuşup tartışırlardı. Başka bir

köyden biri gelmişse olan bitenleri anlatır, yeni haberleri verir. Hiçbirimiz böyle bir toplantıyı kaçırmak istemezdik.

Biz kadınlar karanlıkta, tentenin altında oturur, kulağımıza çalınan garip öyküleri birbirimize anlatırdık. Erkeklerin avlanmaya gittiklerinde yanlarında taşıdıkları ve geyikleri kendisine doğru çeken kökün, kadınları da nasıl çekim etkisine aldığını anlatırdık. Kökün kokusu ağır ve tatlıdır, dans ederken yanınızdaki erkeğin terli ellerinden yükselen bu kokuyu duyabilirsiniz. Eğer kök çok güçlü ve pek çok kereler aşk için kadınla erkekleri eşleştirmede kullanılmışsa bazen erkeğe bile dönüştürülebilir. Uykudaki bir kadının yanında yürür ve kadının düşlerine girer.

Bir de köyümüzdeki kızlardan birini nasıl yıldırım çarptığını anlatırdık. Büyücü muhtemelen kadınlardan birinin âdet gördüğünü ve bunu itiraf etmediğini, kızın başına bu yüzden yıldırım düştüğünü söylemişti. Kızların hepsini yanına çağır-
dı, kristallerini de eline aldı ve kızların hepsine baktı. Sonunda “Kızın kendisiydi,” dedi. “Kendi kendisini öldürdü.”

Anlattığımız öykülerden biri de bir kadın ya da erkeğin eğer karşı cinse karşı ilgisi yoksa o kişinin aslında nasıl bir yılanla evli olduğuyla ilgiliydi. Köyümüzde yaşayan bir adam vardı, tek başına çöle gider, göllerin birinde ortadan kaybolurdu. Annesiyle babası onu bir gün izlemiş ve gölün kenarında sırtında yavrularıyla yerde yatan kırmızı bir yılan bulmuşlardı. Oğullarına “Ne! Senin yilandan bir ailen mi var?” diye çıkıştıklarında, oğulları “Hayır, o çok güzel bir kadın,” diye yanıtlamıştı. Yılanlar işte insanı böyle kandırır. Yaşlı kadınlar da bize evlenmeden önce bir delikanlıyı çok fazla düşünürsek, o delikanlının aşk yapmak için yanımıza geleceğini zannedeceğimizi söylerlerdi. Aslında yanımıza gelen delikanlı değil, sadece bir yılan olacaktı. Yani genç kızların delikanlıları çok fazla düşünmemesi gerekir. Yaşlı kadınlar bize hep bunu öğütler-

lerdi. Delikanlıları düşünmemeli ve onlarla konuşmamalıydık. Genç kızların evlendiklerinde bir erkekle konuşmak için yeterince zamanı olacağını söylerlerdi. Şimdi çalışma zamanıydı, çalışkan biri gibi kendini işe vermek gerekliydi.

Ben de bu yüzden çalıştım. Ama tentenin altında sepetlerimi yaparken kendi kendime iyi bir erkekle evlenip evlenemeyeceğimi, evlenmeyi isteyip istemediğimi sorar dururdum. Babam Fasulye Kökü Köyü'nün reisi olduğu için evli insanların yaşadıkları sorunları yeterince dinlemiştim. Tartışan evli çiftler sorunlarını gelip babama anlatırlardı. Evimizin önünde bir direk vardı, hata yapanlar bu direğe bağlanır ve dayak atılırdı. Bütün köy de gelip olanları izler, sonra da olan biteni konuşurdu.

Bir keresinde bir kadın gelmişti, çok kızgındı. Kocasını anlatabilmek için çok uzun bir mesafeden yürüyerek gelmişti. Babama "Beni dövüyor," dedi. "Ey Bizi Büyük Kılan Sen, bu adam beni dövüyor! Ama onu seviyorum." Babam böyle durumlarla karşılaştığında gülümserdi. O bir savaşçı ve kumarbazdı. Kadınları dövmek gibi işlerle uğraşmazdı. Ama daima durumu onların lehine çevirmesini bilirdi. Bu yüzden kadının kocasını çağırttı. "Onu dövüyor musun?" diye sordu. Adam "Evet," dedi. Genç bir adamdı. Orada, ayakta dururken kadına, karısına nasıl baktığını çok iyi hatırlıyorum. "Evet, onu dövüyorum. Ama benimle olmasını istiyorum. Kiskancım. Onu dövüyorum çünkü başka erkeklere baktığını düşünüyorum." Kadın ağlamaya başladı, "Başka erkeklere bakmıyorum," dedi. Kocasını da hiç beklemeden "Ah, bana geri dönmesini istiyorum. Her şey düzelir," dedi. "Onu dövmekten vazgeçecek misin?" diye sordu babam. "Evet, evet," diye cevap verdi adam. Kadın babama "Ama beni çok dövdü. Pek çok ke-re boş yere dayak yedim. Bunu ödetmek istiyorum," dedi.

"Nasıl ödeyecek?"

“Bedeniyle. Benim yediğim gibi dayak yiyerek ödemesini istiyorum.”

Babam biraz durup düşündü ve “Pekâlâ,” dedi. “Kaç kırbaç atılsın?”

“Elli.”

Babam kadına “Onu öldürmek mi istiyorsun?” dedi. “Yirmi kırbaç atılacak.” Adam diz çöktü, gömleğini çıkarttı. Şef hatalı olanları kendisi dövmezdi. Şefin Bacağı adında bir ulağı vardı. Bu Bacak denen adam ileride benim için çok şey ifade edecek bir adam olacaktı. Bacak adamı dövmek için deri kırbaacı eline aldı ama çok iz bırakmadı. Ne de olsa erkekler birbirleri için üzürlüler.

Bir başka seferinde ise kızıyla birlikte bir adam gelmişti. “Kızım onu verdiğim adamla yatmak istemiyor,” dedi. Babam onlarla birlikte gelen yeni damada baktı, iyi bir adama benzediğine karar verdi. Babam genç kıza dönüp “Bu doğru mu?” diye sordu. “Bu adamı istemiyor musun?”

“Evet, sanırım bu doğru.”

“Öyleyse seni dövmemiz gerekecek. Belki sonra kararını değiştirirsin.” Kızın ellerini bağlayınca kız ağlayıp sızlanmaya başladı. “Onu alacağım,” dedi. Babam kızın kocasına dönüp “Karının elinden tut ve onu evine geri götür. Eğer kötü davranmaya başlarsa yine gel,” dedi.

Bazen kendi kendime bu kızı düşünürüm, kızın yerinde ben olsaydım, ben de korkardım. Neler hissettiğimi anlatmadım ama bir gün anneme sordum. Annem “Erkeklerden korkmak doğrudur. Bütün iyi kızlar erkeklerden korkar,” dedi.

Genç kızken erkek kardeşlerimiz dışında hiçbir erkeği görmedik. Erkek kardeşlerimiz de biz henüz bakire olduğumuz için bizden olabildiğince uzak dururdu. Bazen birdenbire bakireleştığımızı, dokunduğumuz bir eşyaya kardeşlerimiz

dokunurlarsa bunun güçlerini azaltacağını söylerlerdi. Bu yüzden erkekler artık bizimle oyun oynamaz oldular.

Ama neredeyse –bir bakayım, biz yaşımızı saymayız– on üç yaşına geldiğimde erkekleri düşünmeye başlamıştım. Bazen gece olduğunda kaval sesleri duyardım. Gerçekten delikanlılar mı kaval çalardı, yoksa duyduklarım sadece benim hayalim miydi, bunu hâlâ bilmiyorum. Ama duyduğum müzik beni çıldırtırdı. Delikanlılarımız bir kadının kendilerine gelmesini istediklerinde kaval çalarlardı, ben de gitmek istiyordum.

Ama babam bana şöyle demişti, “Asla tek başınayken erkeklerle konuşma. Evde başka kimse yokken eve bir erkek gelirse ona yemek sun. Eğer gelen bir akrabaysa ona ‘Sana bir şeyler pişirinceye dek bekle,’ diyebilirsin. Yabancı biri bile olsa ona ‘Yemek yesen iyi olur,’ demelisin. Ama adamın karnını doyururken onunla konuşma. Evde bir şey yoksa, bir an önce söyle ki evden gitsin, senden birşeyler bekleyerek evde oturmaya devam etmesin.”

Birkaç yabani kız dışında köydeki tüm diğer kızlar gibi ben de babamın dediklerini yaptım. Dağlara meyve toplamaya çıktığımızda hep birlikte olurduk, yanımızda da bizden yaşça büyük bir kadın olurdu. Kafamızın üstüne küplerimizi yerleştirip göle su almaya gittiğimizde mutlaka grup halinde olurduk. Bazen göle gittiğimizde atlarını sulayan delikanlılarla karşılaşırđık. Yabani kızlar onlara çakıl taşları atarlar, sonra da gülüp kaçarlardı. Ben bunu hiç yapmadım.

Ev işlerinde iyiydim. Yemeklerin hepsini ben pişirirdim, suyu ben taşırdım, mısırı da ben öğütürdüm. At yakalamayı da becerirdim, erkek kardeşlerim için onları eyerlerdim ama onlar gibi tek başına çöle gidemezdim. Bunu neden yapmak isteyeyim ki? Bu erkek işidir ve kalbi doğru olan hiçbir kadın erkek olmayı istemez. Ben kolay heyecanlanırdım. Soğukkanlı biri değildim. İşimi bitirdiğimde hemen yarışmayı isterdim,

iyi bir yarışçıydım, kızların içinde en hızlısı bendim. Ayrıca kumar da oynardım. Evet, daima kumarbaz biri oldum, şanslıydım da. Mısır öğütüp o günkü odunu toplamayı bitirdikten sonra koştura koştura kuzinlerimin yaşadıkları eve giderim. "Haydi," derdim. "Zar atalım."

Ağaç dallarından yaptığımız, yaktığımız ateşteki odun kömürleriyle bir yüzünü boyadığımız zarlarımız vardı. Her kızın dört zarı vardı, tıpkı kırmızı boyalarımız gibi zarlarımızı da hep yanımızda taşırdık. Halka şeklinde otururduk, başkaları da bizi seyretmek için çevremize toplanır ve oynadığımız oyun üstüne bahse tutuşurlardı. Sırayla kızlardan her biri tahta sopaları taşa vurur ve atardı. Hepsinin siyaha boyalı kısımları yukarıya bakacak şekilde düşerse iki puan, hepsi beyaz renkli olursa bir puan verilirdi. Eğer tahtaların hepsi farklı renkte olursa sıra bir sonraki kıza geçerdi.

Oyun oynarken her şey üzerine bahse girerdik. Yaptığım sepetlerle bir paspasım vardı. Babam bana Nehir Ülkesi'nden deniz kabuklarından yapılmış boncuklar getirmişti, tüm bunların üstüne bahse girmiştim. Annem bu duruma bir şey demezdi, bizi seyrederdi. Üstümdeki elbiselerime varıncaya kadar elimdeki her şey üstüne bahse girsem de ağzını açıp tek kelime etmezdi. Ama asla onun ya da kız kardeşlerimin, ya da babamın eşyaları üstüne bahse tutuşmadım. O kendi eşyalarıyla bahse girer, durmadan kumar oynardı. Onun adı buydu, o Kumarbaz'dı.

Bir keresinde başka köyden bir kadına karşı oynamıştım. İlk önce elindeki kırmızı el örgüsü kuşağı kazandım, sonra kırmızı elbisesini, sonra da Meksika işi bir eşarp kazandım. Sonra kadın evine gidip elinde ne var, ne yoksa alıp gelmişti. Bir sepet, bir paspas, büyük bir küp getirmişti. Hepsini birden ortaya koyacağını ama yarış pistinde benimle yarışmak istediğini söyledi.

Yarış pistine gittik, bahse tutuşan herkes de bizi izledi. İki adam seçip görevlendirdik. Başlama işaretini vermesi için benim bir akrabamı, bitiş işaretini vermesi için de onun akrabalarından birini seçtik. Ben bir uçtan koşmaya başladım, kadın da diğer uçtan koşmaya başladı. Herkes bağırıp çağırıyordu. Ama birden onun taraftarları bağırmayı bıraktı, benimkiler ise bağırmaya devam etti. Kadın kazanamıyordu. Ben yarış pistinin öteki ucuna, kadının koşmaya başladığı ve akrabalarının durduğu noktaya vardım, o ise ipten hâlâ çok uzaktaydı. Kadının akrabası bağırıp çağıran akrabalarımı susturmak zorunda kaldı ve benim kazandığımı söylediler. O gece çölde ağlayan kadının sesini duydum çünkü her şeyini kaybetmişti.

Babam da bir kumarbazdı. Ülkenin her yerini dolaşıp durur, erkeklerle kumar oynardı. Nehir İnsanları'nın yanına gidip de geri döndüğünde yanında benim için boncuklar, kolyeler getirirdi. Bazen de köyler arasında yarış düzenlendiğinde bütün aileyi yanında götürürdü, köyümüzün delikanlıları o yarışta koşarlardı. Ama benim bu yarışlara katılmama ya da yarışanlar üstüne bahis oynamama izin vermezdi.

"Evleninceye dek bekle," derdi. "Kocan olduğunda o seni panayırlara götürür. Bu tür eğlenceler, ziyafetler evli insanlar içindir, genç kızlar için değil."

Hiçbir ziyafete, bayrama katılmama izin vermezdi, köyümüzde kurulan ziyafetlere, kuzenlerim için düzenlenen bakiyeler dansına bile katılmama izin vermemişti. Bakire bir kız belirli bir yaşa geldiğinde, bazen her gece dans edilirdi. Danslar ilk başladığında ay neredeyse, ay yine aynı duruma gelinceye dek dans etmeye devam ederlerdi. Kadınlar ve erkekler kollarını birbirlerinin omuzlarına atarak birlikte dans ederlerdi. O zamanlar belden yukarımız çıplak gezerdik, bir şey giymezdik. Bu da delikanlıların hoşuna giderdi. Bazı genç kızların eve geri dönmedikleri söylenirdi. Bazen de bebeklerin ku-

ru vadilere atıldığını ve kimsenin bunun farkına varmadığını da söylerler.

Bana bu danslara tek başına katılan kadınlar olduğunu anlatmışlardı, bunlar çalışmayan, her gün boyanıp ortalıklarda gezen vahşi kadınlardı. Göğüslerinin üstüne mısır püskülleri, kuşlar, kelebekler çizerlerdi. Erkeklerin görüp bakması için göğüslerinin her birini farklı boyarlardı. Zaten bu dans yapılırken kadınların göğüsleri bir erkeğin elinin ulaşacağı kadar yakında durur.

Düşlerimde bu vahşi kadınları görmeye başladım. Mahkûmlar gibi bu vahşi kadınlar da insana musallat olabilir. Kadınları da, erkekleri de çılgına çevirebilirler. Öyle ki bu insanlar tükenip ölüp giderler. Bu yüzden kilden biri kadın, biri erkek iki bebek yapmak gerekir. Büyücü hastalanan kişiyi sakinleştirmek için bu bebeklere şarkılar söyler. Ben bu kadar kötü duruma düşmedim ama kimi zaman oturmuş, sepetlerimi örerken genç bir kızla bir delikanlının seviştiğini gördüğümü zannederdim, bu da beni çılgına çevirirdi.

Garip düşler görürdüm. Bir keresinde annem beni su almaya göndermişti. Tek başımaydım, o gün diğer kızlar daha önceden su almaya gitmişlerdi. Kurumuş bir gölden geçmem gerekiyordu. Oraya yaklaştığımda bir erkeğin üç katı büyüklüğünde bir yılan gördüm. O kurumuş göl mağaralarla doluydu, bu mağaraların birinden yılanın kafası, diğer bir mağaradan da yılanın kuyruğu çıkıyordu. Yılanın vücudu kurumuş göl tabanını boydan boya kaplıyordu. Karşıya geçmeye çalışınca bacaklarıma vurdu. Suyu alamadan koşa koşa eve döndüm, babam da bana çok kızdı. Annem neler olduğunu görüp anlamak için benimle birlikte kurumuş göle kadar geldi ama ortalıklarda yılan falan görünmüyordu.

Kaval sesleri duymaya devam ediyordum, sabahları, akşamları kaval sesleri duyuyordum. O kadar güzel bir müzikti

ki, duyduğumda evin içinde durup bu müziği dinlemeye daldım. Böyle zamanlarda kristallerimin yeniden büyümeye başladığını düşünürdüm.

V

Neredeyse annemin boyuna ulaştığımda, bütün kadınların başına gelen şey benim de başıma geldi. Ama beyaz insanların başına da aynı şeyin gelip gelmediğinden tam olarak emin değilim; olduğunu gösteren bir işarete hiç rastlamadım. Biz buna âdet görmek deriz.

Genç kızlar bu dönemde çok tehlikeli olurlar. Bir erkeğin yayına dokunurlarsa ya da bakarlarsa, o yay artık atış yapamaz hale gelir. Bir erkeğin kullandığı tasta içerlerse, o adam hasta olur. Adamın kendisine dokunurlarsa, adam düşüp ölebilir. Annem çok uzun süre önce bize bunlardan söz etmişti, köyümüzde neler olduğunu hepimiz biliyorduk.

Bir zamanlar tehlikeli döneme girdiği halde bunu kimseye söylemeyen bir kız varmış. O gün çok güzel vakit geçirmişler. Bütün köy kızın babasına ait olan tarladaki işlere yardım etmiş, adam da çalışanlara fasulye ve mısır haşlaması dağıtmış. Herkes tarlada oturmuş yemeğini yiyormuş, kızın annesi de kamp ateşinde yemek pişiriyormuş. Annem de oradaymış ve bu kızın kolunun altında bir kap taşıdığını görmüş. Kız ayakta duruyor, gülüp yemeğini yiyormuş. Yağmur yağmaya başlamış. Kız da, kız kardeşleriyle birlikte yatakları toplayarak eve doğru koşmuş. Çünkü yaz geldiğinde biz dışarıda yatarız, o yüzden yataklar yerdeymiş.

Bir gök gürültüsü duyulmuş. Yemek yiyen insanlar oldukları yerde donup kalmışlar. Genç kızın yaşadığı evden uzun bir inleme sesinin geldiği duyulmuş. Herkes eve doğru

koşmuş. Ailedeki herkes şaşkınlıktan donakalmış bir halde yerde yatıyormuş, kızın kardeşlerinden biri kör olmuş, genç kız ise ölmüş. Erkekler yerde yatanları sürükleyerek dışarıya, yağan yağmurun altına çıkartmışlar ve ev yanmaya başlamış. “Gördünüz mü?” demişler, “Başımıza gelenleri gördünüz mü?” Genç kızın akrabaları kızı tek başına uzakta bir yere gömmüşler, hiç kimse kızın mezarına bir daha yaklaşmamış.

Ateş yakmaya çalışan bir genç kız varmış, alevler uzanıp kızı sarmış ve onu yakıp kül etmiş. Bir de annesini yıldırım çarpan bir başka genç kız daha var. Çünkü kutsal duruma saygısızlıkta bulunursanız sadece sizin başınız değil, ailenizden bir başkasının da başı belaya girebilir.

İşte bu yüzden, eğer herhangi bir köye yıldırım düşerse, hangi kadının tehlikeli olduğunu anlamak için büyücü çağırırlar. Büyücü genç kızların hepsini yanına çağırır, kimin saygısızlık ettiğini öğrenmek için kristallerine bakar. Kadını bulduklarında onu cezalandırmazlar. Bu kadının dostlarını öldürdüğünün bilinmesi yeterince ağır bir cezadır.

Adet görme evi. Fotoğraf yazara aittir.

Annelerimiz bizi izlerdi, bu yüzden annem benim başıma aynı şey geldiğinde anlamıştı. Yaşadığımız evin arkasındaki Küçük Ev daima hazır olurdu. Küçük Ev toprağa saplanıp tepeden bağlanmış küçük dallardan yapılmış bir evdi. Dalların üstüne kokulu çalılar atılırdı, böylece içeride gölge olurdu. Mevsim kış olduğundan o dönemde yağmur yağmıyordu ama Küçük Ev'in içi pek ısınmıyordu. Kapısı tıpkı evimizin kapısı gibi emekleyerek geçmeye yetecek büyüklükteydi, evin içi de yere uzanıp yatmaya yetecek kadar genişti ama ayağa kalkamıyordum. Annem bana yeni bir tas ve su içmek için kilden bir kap yapmıştı, bunları da eve yerleştirmişti. Büyük evde yemek pişirdiğinde annem kaldığım Küçük Ev'e gelip benim tasımın içine de biraz yemek koyardı ama yemeğin içinde et ve tuz olmazdı. Babam saçımı kaşımam için küçük bir sopa yontmuştu çünkü saçıma dokunursam dökülürdü. Güzelim uzun saçlarımı kaybetmekten öyle korkardım ki, o küçük sopayı devamlı ağzımda taşırdım. Uykudayken bile sopa ağzımda dururdu.

Tıpkı arınırken erkeklerin geçirdikleri zor dönem gibi, bu dönem biz genç kızlar için de zor olurdu. Sadece kadın olduğumuz için bize daha çok yemek verilirdi. Oturup düşleri beklememize de izin vermezlerdi. Bunun nedeni de elbette kadın olmamızdan kaynaklanıyor. Kadınların çalışması gerekir.

Bana göz kulak olması için babamın kuzenini görevlendirmişlerdi. İçimizdeki en çalışkan kadın oydu, elindeki sepetiyle devamlı koşturup dururdu. O yaşlı kadın karanlıkta sabahın ayaklandığı anda yanıma gelirdi. "Gel," derdi, "Dağın karşı tarafına su almaya gidelim. Gidip ateş için odun toplayalım."

Birlikte koşa koşa dümdüz araziye geçer, dağa çıkardık, gün doğmadan köye su getirirdik. Getirdiğim suyu babamın evinin önüne bırakırdım, içeriye girmezdim. Sonra da o yaşlı kadın benimle konuşurdu.

“Çok çalış. Şimdi çok çalışmazsan, bütün hayatın boyunca tembel biri olursun. O zaman da kimse seninle evlenmek istemez. Hiçbir işe yaramayan bir adamı kocan olarak kabul etmek zorunda kalırsın. Ama çalışkan biri olursan, sana iyi, yaşlı bir koca bulabiliriz.”

Biz kocalarımıza yaşlı adam deriz. Ama bu kadın biraz da alçakgönüllüğü yüzünden böyle konuşmuştu, aklıma genç erkekleri sokmak istemiyordu. “Yaşlı bir kocan olduğunda, onun için mısır öğüteceksin ve içmesi için daima suyu hazır edeceksin. Kocanı asla susuz bırakma. Kocanı asla yemeksiz bırakma. Yoksa yemek için bir başkasının evine gider, sen de küçük düşersin,” demişti.

Ben de onu dinledim. Bazı kızların kafasının başka şeylerle meşgul olacağını ve onu dinlemeyeceklerini mi söylüyorsunuz? Ama ben iyi bir kadın olmak istiyordum! Öyle de oldum. Bizim köyden istediğiniz kişiye sorun, beni asla ellerim boş otururken görmemişlerdir. Daha da gençken bacaklarım da boş durmazdı.

O yaşlı kadın konuşurken bütün genç kızlar Küçük Ev'in çevresine toplanırdı. Çok yakına gelmezlerdi çünkü bu onlar için güvenli olmazdı. Toplandıklarında yaşlı kadın da onlara seslenirdi. “Gidin buradan,” derdi. Ama genç kızlar oturup onu dinlerdi, yaşlı kadın konuşmaktan yorulup da susunca genç kızlar gülüşmeye başlar ve benimle birlikte şarkılar söylerlerdi. Küçük taşlar ve bir topla oynadığımız bir oyun vardı. Bir elimizle taşları çeşitli şekillerle yerden alırdık, diğer elimizle de topu tutmaya çalışırdık. Küçük Ev'de çok güzel zaman geçirirdik, özellikle de o ilk ay bittikten sonra çok eğlendik. Ama tehlikeli olan diğer kadınlar bize yaklaşılmazdı, bu artık çok fazla olurdu.

Evde dört gün kalmam gerekiyordu, dört günden sonra artık tehlikeli dönemi atlatmış sayılıyordum. Bizim halkımız-

da her şey dört sayısına bağlıdır. Büyük Ağabey her şeyi öyle güzel ayarlamıştır ki, bu işte bile dört sayısının olması gerekliydi. Hiçbir kadın dört günden daha fazla sorun yaşamaz. Sonra tıpkı babama yaptıkları gibi beni de yıkadılar. Kış vakti ne kadar da soğuktu! Yaz mevsiminde yaşı gelip de bunu yaşayan genç kızlara, sıkıntı ne demektir bilmediklerini söyledim. Yazın su bile insana daha güzel geliyor.

Annem sabah hava daha aydınlanmamışken elinde su dolu kocaman bir küple yanıma geldi. Kadınlar bütün bir gün boyunca bana gerekli olan suyu getirmek için su taşımak zorunda kalmışlardı. Kaçmaya çalıştım ama annem beni yakaladı. Diz çöktüm. Sonra da küpün içine kabaktan yapılmış bir kap daldırdı ve soğuk suyu alnıma döküverdi.

Selam sana!

Bunu üstüne dökeceğim.

Soğuğa dayanabileceksin.

Soğuğu hiç düşünmeyeceksin.

Haklıydı, hayatımda hiç üşümedim.

Sonra annem saçlarımı sabun otu lifleriyle yıkadı. Kadınlar saçlarını böyle yıkamalıdır, o zaman saçlarında kırlar oluşmaz. Saçlarımı ancak omzuma gelecek kadar kısa kestti. Çünkü biz kadınlar erkekler gibi saçlarımızı uzatamayız. Çalışırken bizi engelleyebilir. Ama saçlarımızın kalın ve parlak olmasından hoşlanırsınız, herkesin bunu fark ettiğini de biliriz. Annemin kesttiği saçlar kucağını doldurmuştu, eşya taşımak için kullandığımız küfelere sap yapabilmek için kesilen saçlarımı sakladı. Benim için yeni giysiler getirmişti. İki parça Amerikan bezini iplerle belime doladı. O zamanlar dikiş dikmeyi bilmiyorduk. Bez parçalarını satın aldığımız çengelli iğnelerle kal-

çalarımızın yukarısından tuttururduk ama gösterişsiz bir giysisi olurdu.

Artık evimize geri dönebilirdim ama bir dört gün daha saçlarımı sopayı kullanarak kaşmalıydım ve tuz yememem gerekiyordu. Sonra da beni dans ettirdiler. Bir ay boyunca beni dans ettirdiler, ay dansa ilk başladığımda bulunduğu konuma yeniden gelinceye kadar dans ettim. Yaşı gelen genç bir kız için büyük bir olaydır bu, mutlu bir dönemdir. Köyde yaşayan herkes Küçük Ev'e ilk kez girdiğimi biliyordu, bu yüzden evimize geldiler. Herkesten önce bakireler için şarkı söyleyen şarkıcı evimize gelmişti.

Bu şarkıcı Şefin Bacağı denen, size daha önce söz ettiğim adamdı. Bütün şarkıları biliyordu, Büyük Ağabey'in ülkeyi dolaşırken söylediği ilk şarkıları, bakireleri dans ettiren şarkıları bile söyleyebiliyordu. Yaşı geldiğinde köyümüzdeki tüm bakire kızları dans ettiren bu Bacak denen adamdı. Karısı da adamın karşısında dans ediyordu. Annemin kestiği saçları o alacaktı. Adamın bir karısı daha vardı ama o kadar iyi bir dansçı değildi.

İlk gece babam bana "Dışarıya gel," dedi. "Artık dans etmelisin, yoksa Bacak seni çeke çeke dışarıya çıkaracak. Sert adamdır."

Dans etmek istemiyordum; uykum vardı ve çok uzaklara koşmuştum. Başka zamanlarda bakire şarkılarının söylendiğini duyduğumda, çok uzakta bile olsam gitmeyi çok ister, deliye dönerdim. Ama sıra bana geldiğinde tek yapmak istediğim uyumak olmuştu. Ancak Luis, yani Bacak eve girdi ve kolumdan tuttu. Dans ederken bakire kızın yanında dururdu, kolunu kızın omuzuna atar, diğer elinde de bir çingirak olurdu. Kalabalık bir dans grubunun sonunda Bacak ile birlikte dans etmeye başladık. Karısı da karşımızda omuz omuza dans eden bir başka sıranın sonundaydı. Sıranın diğer ucunda bir deli-

kanlı ile genç bir kız, kollarını birbirlerinin omuzlarına atmış, sırtlarında battaniyeleriyle dans ediyorlardı. Delikanlıların bu dansı sevdiklerini size söylemiştim.

Dans eden insanlar bir ileri, bir geri giderek birbirlerine yaklaştılar, biraz da kendi çevrelerinde döndüler. Sonunda bir halka oluşturduk.

Baboquiviri Tepesi'nde
Yanıyor bir ateş.
Ben de yanına gittim,
Alevlerin yerler de estiğini gördüm
Parıl parıl.

Düz arazide
Bulutlardan bir ev var.
Bulutlardan oluşmuş beyaz kelebek kanatları sanki
Hoşuma gitti. Gördüğüm bundan ibaretti.

Gece boyunca çingirak sallayıp bunun gibi şarkılar söylüyorlardı. Ateş yakmamıştık, dans ettiğimiz için ısınıyorduk. Her dört şarkıda bir Luis duruyordu, çünkü sesi kısılıyordu. Sonra gitmeme izin verdi. Diğer genç kızlarla birlikte gidip oturduk, erkekler ise tütün içtiler. O zaman hava ne kadar karanlık ve soğuktu, sigaralarını yakmak için tek bir kor kullanabilmişlerdi.

Bizimle beraber oturmaya gelmeyen genç kızlar, erkeklerle oturmaya gitmeyen delikanlılar vardı. Hava ne kadar karanlıktı! Bazı kadınlar gece kızlarını aramaya çıktı ama aramaya çıkmayanlar da oldu.

Gece yarısı olduğunda annem küpler içindeki fasulye ve mısır haşlamasından oluşan yemeğimizi getirdi. Dans için bütün gün yemek yapmaya uğraşmıştı, o günden sonraki her

gün yemek pişirip mısır öğüttü ve küllerin içinde ekmek pişirdi. Her sabah olduğunda Luis ve karısına hediyeler veriyorduk. Kesilen saçlarım, kuru fasulye, pişirdiğimiz yemekler ve elbise olarak giydiğim el dokuması pamukluyu hediye olarak vermiştik. Yanımda dans eden kız arkadaşlarıma da boncuklarımı ve yaptığım sepetleri verdim çünkü bu insanlar bizimle birlikte kalıp uykusuzluğa katlandılar.

Sabahın-ayaklandığı-an geldiğinde ortalık daha karanlıkken dans etmeyi bıraktık. Annem “Gel bakalım. Ateş için odun toplamaya gideceksin. Tembel bir kadın mı olmak istiyorsun?” Karanlıkta bulabildiğim kuru dalları toplamaya gittim, yatmadan önce topladığım odunları eve getirdim. Ancak bir saat kadar uyuyabilmişim ki başıma dikilip “Kalk haydi! Su getir. Odun topl. Mısırı öğüt. Eğer şimdi uyursan bütün hayatın boyunca uykulu gezersin,” dediler.

Ah, o zaman ne kadar zayıflamıştım! O yaşa geldikten sonra biz genç kızlar yukka yaprakları gibi incecik oluruz. Daima koştururuz, çoğunlukla sulu yulaf lapası ve tuzsuz kül ekmeği yeriz. Her akşam olduğunda, güneş battıktan sonra dans etmeye başlar, sabahın- ayaklandığı-ana dek dans ederiz. Luis’le kol kola dans ederken bazen uyuyakalırdım, o da burnumu çimdikleyip beni uyandırırdu.

Her gece, bir önceki gece dansa katılıp uykusuzluk çekmeyen herkes dansa katılmaya gelirdi. Gelenlerin çoğu da genç insanlar olurdu. Luis bile bir ay boyunca söylemeye yetecek kadar çok şarkı bilmiyordu, başka erkekler de gelip şarkı söylemesine yardım etmişlerdi. Bir erkeğin bakire kızlar için söylenen şarkıları bilmesi hoş bir şeydir. Herkes bakire kızın yanında dans etmek ve kolunu omuzuna atmak ister. Ama Luis yaşlı bir adamdı, karısı da karşısında dans ediyordu. Eğer şarkıcının karısı varsa mutlaka dans eder.

Sonunda ay gökyüzünde ilk başladığımızdaki yerine yeni-

den geldi ve beni yıkadılar. Her şey bitmişti. Eski halimden eser yoktu. Bütün giysilerim gitmişti. Elimizdeki tüm kurutulmuş mısır ve fasulyeler yenmiş, tükenmişti. Ama ben artık büyümüştüm. Şimdi büyücü beni temizleyecek ve bana bir ad verecekti.

Ay sona erdikten sonra bir an önce temizlenmek gereklidir, beklemek iyi değildir. Kuzenlerimden biri bu hataya düşmüştü. Temizlenmeyi istiyordu ama bekledi. Bence galiba büyücüye ödeyecek bir şeyleri kalmamıştı. Kuzenimin beklediği dönemde, erkek kardeşlerinden biri odun kesiyormuş. Üstüne sıcak kor gibi bir şey düşmüş ve onu öldürmüş. Bu yüzden tören biter bitmez ertesi gün yıkanmaya gittim.

Annemle birlikte büyücüye ödemek için elimize annemin yaptığı büyük bir küfeyi de yanımıza alarak sabah erkenden büyücünün evine gittik. Büyücü yere bir çember çizdi, bağdaş kurmamı söyleyerek sırtımı yükselen güneşe dönmemi isteyip beni çemberin içine oturttu. Önüme de küçük bir tabak yerleştirdi. Sonra onu göremeyeceğimiz kadar uzağa gitti, yanındaki geyik derisinden yapılmış küçük keseden bir şey çıkarttı. Çıkarttığı şey kadınlardaki kötülüğü uzaklaştırmak için kullandığı büyü kildi. Hiç kimse büyücünün bu kili yapmak için kullandığı toprağı nereden bulup çıkarttığını ve kili nasıl karıştırıp hazırladığını görmemiştir. Ama ben biliyorum. Çünkü benim erkek kardeşim bir büyücüydü ve ben de bir şeyler görmüştüm. Ölmüş birinin kemiklerini öğütüp içine baykuş tüyleri koyar, incecik bir toz haline gelinceye dek öğütüp karıştırmaya devam ederler.

Büyücü kesesinden çıkarttığı kili önümdeki küçük bir kaba koydu ve biraz su ekleyerek karıştırdı. Sonra yüzünü benim arkamdaki güneşe vererek yürüdü, ileri geri dört tur attı. Yanıma her gelişinde önümdeki kaptaki tozu elime doğru üfledi, kartal tüylerini fırça gibi kullanarak üstümdeki kötülüğü

temizledi. Her geri döndüğünde baykuş gibi hmmm diye ses çıkarıyordu. Beşinci kez geldiğinde kille dolu kabı aldı, ortasındaki küçük baykuş tüyüyle karıştırmaya başladı. Sonra da kili ağzıma döktü. “Bunu içip bitir!” dedi. Ben de hepsini içtim.

Sonra beni işaretledi, sihirli okyanustaki tuzu alan insanlara konan işaretlerdi bunlar. Bu işaretler kötü şansını uzak tutar ve insana iyi bir yaşam verir. Göğüsüme, omuzlarıma, sırtıma ve göbeğime işaret koydu.

“Adın Cha-veela olsun,” dedi. Bana hangi adı vereceğini ne bana, ne de annemle babama önceden söylememişti. Büyücüler birine verecekleri adları düşlerinde görürler. Bazı arkadaşlarımla adları Yaprak Tomurcukları, Hışırdayan Yapraklar, Rüzgarlı Gökkuşağı, Tan Mırıltısı anlamına gelen kelimelerdi. Ama ben adımın ne anlama geldiğini asla bilemedim, büyücü de bana söylemedi.

Onca koşturmacadan sonra bir yıl boyunca hiç adet görmedim!

VII

Babam bir gün bana gelip “Bak kızım,” dedi. “Seni şuradaki evde evlendireceğiz.”

Alçakgönüllüğünden ötürü delikanlının adını söylememişti, sadece dudaklarını hareket ettirerek vadiden aşağıya, doğuya doğru bakmıştı. Kastettiği yer bizim göl kurduğunda kilden küplerimi alıp su almaya gittiğim Suyun Girdap Yaptığı Yer'di. Oradaki her evi ve içinde yaşayanları tanıyordum. Evlenebileceğim genç adamın kim olduğunu anlamıştım. Sözünü ettikleri kişi büyücünün oğluydu. Onunla hiç konuşmamıştım; akrabalarım dışında hiçbir genç erkekle konuşmamıştım ama zaten biz asla akrabalarla evlenmeyiz. Artık göğüsle-

rim irileşmeye başlamıştı. Bir genç kızın ne zaman evlenmesi gerektiği böyle anlaşılır. "Artık bunların işe yarama zamanı geldi," deriz.

Babam ve annem kafa kafaya verip düşünmüşlerdi. Konuştuklarını hiç duymamıştım, gece ben uyurken konuşmuş olmalıydılar. Bir adam gönderip sordurmuşlardı, sonra da babam teyzelerime, amcalarıma, halalarıma ve dayılarıma bundan söz etmesi için annemi göndermişti. Hepsi de onaylamışlardı. Ama daha delikanlıyla bu konuda konuşmamışlardı. En son delikanlının haberi olurdu. Ancak elbette hiçbir erkek kendisine sorulduğunda, ilk karısı bile olsa bu teklifi reddetmez. Bu pek nazik bir davranış olmaz.

Babam benimle alçak sesle konuşmaya devam ediyordu. Bizim insanlarımız çocuklarıyla bu ses tonuyla konuşur, alçak bir sesle, sessizce konuşulur çünkü çocuğun konuşulanları düşünde gördüğünü düşünmesi istenir. Ama çocuk söylenenleri asla unutmaz.

"Sana her zaman öğrettiğimiz gibi terbiyeli davranmanı bekliyoruz. Oraya gittiğinde doğru yoldan ayrılma. Kayınvalidenin sana ne yapman gerektiğini söylemesini bekleme. Erkenden kalk, buğday bul, un öğüt. Tortilla yapamazsan, kayınvalidenin yapabilmesi için unu hazır et. Oradan bir yere ayrılma, yuvanı da oraya kur. Senin yuvan hep burası oldu ama artık oraya aitsin. Evde otur, etrafta dolaşma. İşini yap, odun taşı, yemek pişir, elinde ne varsa onu pişir. Yapılması gereken bir iş gördüğünde bırakma, mutlaka yap.

"Başkalarının evine gidip dedikodu yaparak ortalarda dolaşma. Dedikodu iyi bir yuvayı yıkabilir. Senin şu kocan var ya, onu dinle. O konuşurken sus, sen konuşma, çünkü o senin şefin sayılır. Oraya buraya gittiğinde yanında seni götürmesi için ona yalvarma ama senin de onunla birlikte gitmeni isterse istersen git, istemezsen gitme. Ne kayınvaliden, ne de

kayınbabana bir gün olsun kızmaya kalkma. Kızıp eve geri dönebileceğini de düşünme. Gün gelir, kocan bizi ziyaret etmek isteyecektir, o zaman seni de alır, buraya getirir. Artık senin yuvan orasıdır, eğer şanslıysan orada yaşlanıp ölürsün. Olması gereken budur. Şimdi gidip delikanlının annesi ve babasına gidip durumu anlatacağım."

Babam bunları söyledikten sonra o insanların evine; Suyun Girdap Yaptığı Yer'e gitti.

"Oğlunuz çalışkan, benim de çalışkan bir kızım var. Onları evlendirelim mi?"

Hiç kimse böyle bir soruya hayır diye yanıt veremez. Eğer kızın gerçekten tembel ve kötü bir kız olduğunu düşünürlerse delikanlının ailesi evde olmazdı. Ama bu insanlar bizim uzaktan akrabamızdı ve tabii ki birisi onlara neler konuşulduğundan söz etmişti. Onlar da "İyi olur," dediler.

Babam onlara "Kızımın terbiyeli davranması için uğraşacağım. Siz de ona göz kulak olun, verdiğim eğitimin dışına çıkmaması için uğraşın," dedi. "Onlar da "Biz oğlumuz hakkında şöyle düşünüyoruz. Onunla uzun uzun konuştuk, görevlerini biliyor olmalı. Görevini ihmal etmemesine dikkat edin, biz de edeceğiz," dediler.

Böylece beraber geçireceğimiz ilk birkaç gece annemin yanımda olabilmesi için genç adamı bizim eve gönderdiler. Genç adam bizim eve gelmeden önce annem bana "Eğer senden bir şey isterse, sakın ondan korkma. Seni bu yüzden evlendirdik," dedi.

Ama ben çok korkuyordum. Arkadaşlarımdan birinin yaptığı gibi gidip tahıl ambarı sepetine saklanmadım. Saklanan arkadaşım Hışırdayan Yapraklar'dı ama onu zaten üç kız kardeşiyle evlenmiş olan yaşlı bir büyücüyle evlendirmişlerdi. Kocam ise daha delikanlıydı, benden yaşça pek büyük sayılmazdı, zaten başka karısı da yoktu. Ama yine de onu düşün-

düğümde korku, bir yılan gibi vücudumu sarıyordu. Akşam olup hava karardıktan sonra evimize gelirdi çünkü gün ışığında ailemle birlikte oturup yemek yemesi onun açısından alçakgönüllü bir davranış sayılmazdı. Sabahın-ayaklandığı-an geldiğinde evimizden ayrılırdı. İşte böyle evlendim.

Evimizde dört gece kaldıktan sonra artık kocamın evine gitme vakti gelmişti, gidip onunla yaşamalıyım. Alçakgönüllü davranıp tan vakti evimizden ayrıldı, annemle birlikte biz de öğleden sonra evlerine gittik. Annem sırtına küfesini taktı, içine de hediye olarak bir kavanoz kaktüs şurubu koydu. Ama ben bir şey almadım. Sepet yapmak için kullandığım malzeme ve aletleri, zarlarımı, yüzümü boyadığım kırmızı boyamı, her şeyi babamın evinde bıraktım. Gelin olan kadın ancak yeni gittiği yerde kendisini evinde gibi hissedince gidip eski evinden eşyalarını alarak yeni evine getirir.

Suyun Girdap Yaptığı Yer'e geldik ve kocamın evinin arkasında durduk. Annem küfesini indirip yere koydu ve eve davet edilmek için bekledik. Bir başkasının evine gittiğimizde böyle yaparız. Kapı daima açıktır ya da mevsim yazsa herkes çardağın altında oturuyordur, kapı yoktur. Ama biz eve girmeyiz. Birinin bizi görmesini ve "Biri gelmiş" demesini bekleriz.

Kayınvalidem dışarıya çıktı, annemin küfesindeki şurubu aldı, eve taşıdı ve kaldırdı. Sonra elinde mısır ve fasulyeyle dışarıya çıktı ve bunlarla annemin küfesini doldurdu. Bana dönüp "Senin için yere yatak serdim," dedi. Birlikte eve girdik, akşam olmuştu, annem de kendisine verilen mısır ve fasulyeleri alıp ağlaya ağlaya eve döndü.

Kocamın ailesinin evi de bizimkisi gibi çalılardan yapılmıştı. Bir köşesinde yaşlılar uyuyordu, hemen onların yanında neredeyse yetişkin yaşa gelmiş iki erkek kardeşi uyuyordu, yanlarında iki çocuk, onların yanında da kocamla ben yatıyor-

duk. Kayınvalidem bizim için yere serdiği hasır altlığın yanına gitti ve hasırın üstüne bir bluz, bir etek, bir sürü de boncuk koydu. Daha önce bu kadar çok şeyim olmamıştı. Kısa bir süre sonra kocam eve geldi.

Güçlü, genç bir adamdı ve akıllı biriydi. İleride büyücü olacaktı ama ailesi henüz bunu bilmiyordu. Bana iyi davranıyordu ama ben ondan korkuyordum. Aslında o zamana dek pek konuşmamıştık. Orada oturdum, biraz da güldüm ama konuşmadım. Ertesi sabah kalkıp mısırı öğüttüm. Kayınvalidemin yetişkin bir kızı yoktu, sadece oğulları vardı, işe yardım etmek üzere eve biri geldiği için memnundu. Onunla birlikte evde konuştuk, gülüştük. Ama hâlâ kocamdan korkuyordum. Daha önce hiçbir erkekle konuşmamıştım, ne söyleyeceğimi bilmiyordum. Belki de onunla hiç konuşmamalıyım, bunu bilmiyordum. Ancak bir gece yatağımızda çingiraklı bir yılan olduğunu fark ettik. Çığlık attım. “Kalk, yatağı silkeleyelim,” dedi. O olaydan sonra kendimi daha rahat hissettim.

Kocamın üç tane erkek kardeşi vardı. İkisi de delikanlı yaşıyordu, neredeyse evlenecek yaşa gelmişlerdi. Birinin adı Gumbürdeyen Kanatlar'dı, diğerine ise daima lakabıyla seslenir ve Diğerinin Üstünde derdik. Çünkü bir keresinde Meksika'ya gittiğinde iki tane şal almıştı. Atın üstüne nasıl yerleştirip taşıyacağını bilmemişti. Bu yüzden ikisine de omuzuna sarmıştı, birini diğerinin üstüne atmıştı.

Bu iki kardeş de büyücü olacaktı ama henüz bunu hiçbirimiz bilmiyorduk. Büyücüler gerçekten tedavi etmeye başlayıncaya dek taşıdıkları güçten söz etmezler. Bu çocuklar da düş görüyorlardı. Bana takılmadan edemezlerdi çünkü ben onların ilk yengeleri idim, evdeki tek kız da bendim. “Gidin de kendinize birer kadın bulun” derdim. “Ben arkadaş istiyorum.”

Kocamın üçüncü erkek kardeşinin adı Parlayan Akşam'dı

ve o bir kadın-adamdı. Daha küçük yaştayken annesiyle babası bu durumdan şüphelenmişlerdi çünkü erkeklerle oyun oynamayı hiç istemiyordu, hep kızlarla oynuyordu. Bu yüzden onu test etmeye karar verdiler. Küçük bir odacık yaptılar, içine de bir ok ve yay, yanına da sepet örmek için gerekli malzemeler yerleştirdiler. Çocuğa içeriye girip oynamasını söylediler, oyuna daldığında evi ateşe verdiler. Yangından neyi kurtaracağını görmek istiyorlardı. Dışarıya çıktığında elinde sepet örmek için gerekli malzemelerin olduğunu gördüler. Sonra bunu tekrar tekrar yeniden denediler, sonuç hep aynıydı. Kadın-adam hoş biriydi, daima gülerdi, konuşurdu ve iyi bir işçiydi. Çok güçlü bir kadındı! Benim gibi mısır öğütmekten yorgun düşmezdi, bu yüzden bazen benim yerime işimi o yaptı. Çok iyi biri olsa da kocamın asla yapmayacağı bir işti bu. Bir erkeğin mısır öğütmesi çok kötü görünür. Kadın-adamın bu işi yapması ise bana garip gelmezdi.

O insanlarla birlikte mutluluk içinde yaşadım, elbette biz hiç tartışmadık. Neden tartışalım ki? Gariptir, ben evlendikten kısa bir süre sonra yeniden tehlikeli biri oldum. Dans ettiğimden beri ilk kez tehlikeli döneme girmiştım. Büyüçüye olanları anlattık, büyüçü ise belki de kocamla birlikte beni yeniden dans ettirmeleri gerektiğini düşünmüştü. Bizim bilmediğimiz kim bilir hangi tehlikeler bizi bekliyordu? Bu yüzden bizi dans ettirdiler.

Ancak bu kez dans farklıydı. Çok uğraşmam gerekmedi çünkü daha önce bunları yaşamıştım. Küçük Ev'de yatmam gerekmedi. Kayınvalidemin evinin yanındaki büyük evde kaldım. Kocam ise evin diğer köşesinde yatıyordu. Her gece dans ediyorduk. Ah, dans edip durduk. Hayatım boyunca bunu yapmak istemiştım. Gündüz olduğunda uyuyabiliyordum. Bazen bütün bir gün boyunca uyuyor, kızıl akşam dediğimiz saatte, evin dışından gelen çingirak sesiyle uyanıyordum. Bizim-

kilerin gece dans etmek için dışarıya çıktıklarında kullandıkları çingırağı sen de duydun mu? Ah, iyi öyleyse.

Dans bitinceye dek yaşlı insanlar önce beni, sonra kocamı izlediler. Beyaz kili kocamla birlikte yedim. Başımıza, saçlarımıza dokunabiliyor, yemeğimize tuz atabiliyor ve danstan önce yaptıklarımıza devam edebiliyorduk.

Bir gün kayınpederim bana “Gelinimize dövme yaptırmamız gerekmiyor mu?” dedi. “Yüzünde bir eksiklik var, ıslıl ıslıl, karanlık bir nokta yok.” Kayıinvalidem çenemdeki bu dört dövmeyi yaptı. Yere uzandım, başımı da kayıinvalidemin kucağına koydum. O da kaktüs dikenleri kullanıp çizgileri iğneyle delerek çizdi. Sonra da üstüne yağlı kokulu ot kökü sürdü. Korkunç derecede canım yanmıştı ama kıpırdamadan durunca çizgiler dar ve temiz olur. Kıpırdanır durursan çizgiler belli belirsiz görünür. Ben kıpırdamadım ama çenelerinden aşağıya siyah su akmış gibi temiz bir çizgi halinde dövmesi olan kızlara da rastladım. Benim dövmelerim de güzel oldu. Yaralarım iyileşirken dövmenin rengi mavi olsun diye dört gün boyunca sadece kaktüs yedim.

O yıl sonbaharda köyümüzün insanları Nehir İnsanları'yla yarışacaktı. Kocam bana “Biz de gideceğiz,” dedi. Hep böyle derdi. Hep beni danslara götürecek bir adamla evlenmek istemiştım, öyle de oldu. Daima gezmeye giderdik ve daima birlikte giderdik.

Yanık Tohumlar, Söğütler ve Dar Yer'dekiler gibi köyümüzün yarısı yarışı izlemeye gitti. Atlarımızın yanında yürüyerek yola koyulduk, yol kalabalıktı. İki gece kamp kurduk, her gece de dans ettik. Bir başka köyle yarışmaya gitmek demek sadece yarışacağımız anlamına gelmez. Rakiplerimiz için şarkılar söyler, dans ederiz, onları memnun etmek için güzel şarkılarla yarışa gideriz. Kimi zaman bu şarkıları babam yazardı ama bu kez şarkıları yazan Balık Ağızlı denen biriydi. Yaz-

dığı şarkılar mısır hakkındaydı. Köylüler de kaktüslerden mısır koçanları hazırlamışlardı, mısır yaprakları yerine yukka ağacı yapraklarını kullanmışlardı, yeşile boyalı bir mısır gövdesi de yapmışlardı. Dans sırasında on kızla on erkek bunu taşıyacaktı; taşıyacaklardan biri de bendim.

Yarışacağımız köyle bir oyun oynarız. Ata binmiş birini o köye göndeririz, yüzünü de siyaha boyarız. Köye gidip dans pistine bakar, sonra da üzengilerine basarak ayağa kalkar ve gelmekte olduğumuzu tüm köye bildirir. Herkes ona kabak sapı atar, kabağın dibinde bıçak gibi keskin yuvarlak saplar var ya, onları adama atarlar. Adam da atının üstüne kapanır, dört nala köyden uzaklaşır.

Sonra köye gireriz. Yarışa başlamadan önce yaşanan o koşuşturmacayı, davul gibi çalınan sepetleri, daima aramızda söylediğimiz o çok eski şarkıları size nasıl anlatayım? Babam bir konuşma yaptı, onlar da bize bir konuşma yaptılar. Sonra da biz dansçılar, bir kız bir erkek olmak üzere ikişer ikişer ortaya çıktık, beyaz mısırı elimizde taşıyorduk. Şarkıcılar bize sepet çalmaya başladılar, bütün Nehir İnsanları dinlemek için oraya toplandı. Balık Ağızlı'nın yaptığı şarkıları size söyleyemem ama babamın yaptığı şarkıları söylemeliyim. Babam her zaman çok güzel, neşe dolu şarkılar yapardı.

Okyanustan çok uzaklarda
Şarkı söylediğimiz meydanın etrafında toplandık
Bakireler geldi
Buraya geldi
Şarkı söylediğimiz meydanın çevresinde halka oldular

Babam çok uzaklara, kuru yataklardan tuz toplamak için batıdaki okyanusa gittiğinde bu şarkıyı düşünde görmüştü. Okyanus sihirli bir yerdir, sadece cesur insanlar yanına yak-

laşmaya cesaret edebilir. Ama okyanus babama çok güzel şarkılar vermişti.

Oğlanın birinde tüyden bir kemer varmış
Kızlar öteki tarafta
Kemerini çekştirip gevşetirlermiş
Dans durduğunda
Oğlan kemerini yeniden sıkıştırmış

Gördünüz mü, bu şarkı insanı güldürüyor. Her şeyi anlatmıyor. Nehir İnsanları da bu şarkıları sevmişti. Başlarının üstüne tortillalar, kabaklar ve fasulyeli mısır haşlamasıyla dolu sepetlerini koyan kadınlar bize yiyecekler taşıdılar. Bu güzel şarkılarımıza karşılık olarak karnımızı doyurdular.

Sonra yarış için tutulan bahisler belirlendi. Nasıl anlatayım, neyimiz var neyimiz yoksa her şey üstüne bahse girdik. Erkekler geyik derisinden yapılmış gömleklerini çıkarttılar, kadınlar sepetlerini üst üste yığdılar. Nehir İnsanları da tıpkı bizim gibi koca koca yığınlar oluşturdular, her gömlek için bir gömlek, her sepet için bir sepet koydular. Köyün dışındaki atlar teker teker bağlandı.

Yarışacak olan koşucular bellerine beyaz renkli etekler sarmışlardı. Tanıyabilmemiz için eteklerin arka tarafında kırmızı renkli çok güzel desenler bulunuyordu. O gün Kaktüs Tohumu İsteyen koştu, Koşan Rüzgâr ve Kısa Kanatlar da koştu. Kısa Kanatlar en iyi koşucuydu ve bizim taraf kazandı. Babam bir battaniye, bir de şal kazandı.

Sonra bütün gece boyunca Nehir İnsanları için şarkılar söyledik. Adlarını öğrenebilmek için birini gönderdik, sonra da bizim köyün erkekleri, içlerinde bu isimlerin de geçtiği şarkılar yazdılar. Bütün gece boyunca o insanlara komik, güzel şarkılar söyledik durduk, adların hiçbirini yanlış söylemedik.

Ertesi gün söylediğimiz şarkıların bedelini bize ödediler. Dans pistine öbek öbek buğday ve mısır taşıdılar ve adlarımızı söylediler. Ama söyledikleri isimler komikti çünkü herkes neşeliydi. Bize sorduklarında onlara sadece komik isimler söylemiştik.

Şarkıcılarımızdan biri öyle şişmandı ki, ona Yedi Yardalık Gömlek diyorduk. Nehir Kadınlarından biri yere bir öbek dolusu buğday koydu ve "Yedi Yardalık Gömlek ödemesini buradan alacak," diye ona seslendi. O da buğdayı almak için ortaya çıktı. Kadın ona kabak sapları fırlatmaya başladı ama yine de şarkıcı buğdayı alıp meydandan kaçiverdi. Atlarımızla Nehir Ülkesi'nden köyümüze dönerken her yerimiz buğday ve pamukla dolup taşıyordu. Kurutulmuş fasulye, mısır ve genç erkeklerimizin yanında yürüdüğü fazladan atlar da cabasıydı!

Sonrasında ne zaman şarkı söyleyip dans etmeye gidildiyse, ben de katıldım. İşte ben evli bir kadinken hayatım böyleydi.

VII

İlk bebeğimiz doğarken çok dikkatli davranmıştık. Erkeklerimiz artık savaşa gitmez olmuşlardı, bu yüzden kocamı evde tutmam gerekmemiştii. Bu durum annemi hep endişelendirirdi çünkü eğer bir erkek böyle bir zamanda birini öldürürse, çocuğu vahşi bir biçimde ölür. Savaşa giden adam düşman öldürmeyebilir ama kendisi de ölebilir çünkü karısının zayıflığı adamı da zayıf düşürebilir. Bebeğin boğmaca hastalığına yakalanmaması için kocam o dönemde tavşan öldürmedi. Bebeğin katılıp kalmaması için de çingiraklı yılanlardan uzak durdu. Bebeğimin güzel bir vücudu olsun diye köyümüzdeki hasta ya da çirkin görünümlü insanlara iyi davrandım, onlarla alay etmedim.

Çocuğumun ne zaman doğacağını tam olarak bilmiyordum ama evimizin küçük kapısından başımı eğip geçtiğimde saplanan ağrıyı duyunca beklenen anın geldiğini anlamıştım. Kocamın teyzesine “Galiba Küçük Ev’e gideceğim. Evin içinde çocuk doğurmak gibi korkunç bir işi yapmayı istemiyorum,” dedim. “Git öyleyse,” dedi. Her şey benim için çok yeni olduğundan durumdan ona ya da kayınvalideme ilk kez söz ediyordum.

Evimizin arkasında küçük bir dere vardı, Küçük Ev de derenin karşı tarafındaydı. Dereye yaklaşıncı koşarak karşıya geçmenin daha doğru olacağını düşündüm. Hızla koştum, doğru olanı yapmayı istiyordum. Ama bebeğimi derenin ortasına düşürdüm. Teyzem geldi, uzun tırnaklarıyla bebeğin göbek kordonunu kesip koparttı. Sonra birlikte Küçük Ev’e gittik. Daha sonra görümcelerim bana “Neden bize söylemedin?” dediler. “Biz senin içeride acı çektiğini bilmiyorduk. Senin güldüğünü duyduk.” Ben de “Acıyan ağzım değildi ki. Karnım ağrıyordu,” dedim.

Babam böyle yapmamı söylediği için bir süre Küçük Ev’de kaldım. “İlk bebeğin doğduğunda, sakın eve girme. Ay yenisinden doğuncaya dek dışarıda kal. Sonra da büyücüye git, seni temizlesin.”

Bir ay boyunca o evde kaldım, ailem bana pişmemiş yiyecekler getirdi, ben de pişirdim. Bebeğin göbek bağı acımasın diye göbek bağı düşünceye dek tuz yemedim. Sonra kocamla birlikte bebeği de yanımıza alarak büyücüye gittik, o da tıpkı bakire olduğumda verdiği gibi hepimize yememiz için beyaz kil verdi. Ama bebeğime bir ad vermedi. Biz moderndik, bu yüzden çocuğun adını bir papazın koymasını istedim. Adı Bastian oldu.

Evimiz güzeldi. Kayınbiraderlerim evlenmişlerdi. Onların karıları artık bana arkadaş oluyordu. Birinin adı Tüylü Yap-

raklar'dı, diğeri ise Şarkı Söyleyen Şafak'tı. Biz kızlar kayınvalidem için yemekleri pişirirdik, sepetleri örme işini de ona bırakırdık. Akşam olduğunda pişirdiğimiz sulu yulaf lapasını kepeçlerle kaplara doldurur, kocalarımızla birlikte ikişer ikişer tek bir kaptan, sırayla yudumlayarak yemeğimizi yerdik.

Kayınvalidem bizim işlerimizi yönetirdi. "Gelin," derdi, "küfelerinizi de getirin. Gidip yiyecek alalım."

Hep birlikte güle oynaya düz araziye yerden kök kazıp çıkarmaya ya da dağlara cholla toplamaya giderdik. Beşiğinde yatan bebeğimi sırtımda taşıma ağının tepesine yerleştirip yanımda götürürdüm. Topladıklarımızı daha küçük bir sepete atar, taşımak için kullandığım ağı bir ağaca yaslayıp bebeği de onun üstüne yerleştirirdim.

Bir keresinde yine böyle yiyecek olarak kök toplarken çok yorulmuştum. Yeri kazdığım sopayla topraktan bir tümsek yaptım, başımı ona yaslayıp yere uzandım. Önümde toprağın içinde yağın yağmurların açtığı kocaman bir çukur vardı, içinde de bir örümcek vardı. Ağ ördüğü uzun iplere tutunarak bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu. Ben de uykuya dalmak üzereydim. Örümceğe dedim ki, "Sen düşmez misin?"

Örümcek de bana bir şarkı söyledi.

Boz örümcek
Büyü yapar
Mağaranın ağzında sarkar
Sanma ki düşer.
İki kere yukarı aşağı iner çıkar,
Sonra da geri dönerim
Bu yüzden sarkarım, buradan sarkarım.

Köyümüzün erkekleri dağlara geyik avlamaya giderdi çünkü o yaz günlerinde marallar yavrularını taşır ve irileşirler,

tadları ta tatlı olur. Bunun dışında erkekler tarlalarda çalışırlardı. O kadar çok erkek vardı ki, biz kızların mısırı toplamak için yardım etmesine gerek kalmamıştı. Ama biz de tarlalara suyla karıştırdığımız kaktüs şurubu taşırdık. Erkekler de sıcak toprağın üstünde diz çöküp fasulye çubuklarını bir ileri bir geri hareket ettirerek otları temizlerken bunu içerdi. Üçümüzün de kocası büyücü olacaktı, belki de daha o zamandan hayal görmeye başlamışlardı ama yine de diğer erkekler gibi çalışıyorlardı. Ah, ne kadar akıllı bir evdi bizimkisi! Üç büyücü, bir de kadın-adam vardı.

Biz kızlar bütün günümüzü o kadın-adamla, Parlayan Akşam ile birlikte geçirirdik. Bitkileri toplamak için o da bizimle gelirdi, hepimizden daha fazla yiyecek taşırdı, daha uzun süre toprağı kazabilirdi. Bizimle birlikte mısır öğütürdü, kayınvalidemin öğütmek için kullandığı kütüğü sırayla kullanırdık.

Kocalarımız bize takılmadan edemezlerdi. “Evin dışında koşturup duran çocukların bize ait olduklarını nereden bilelim? Biz hep dağlardayız, tarlada çalışıyoruz. Kadınların yanında kalan hep Parlayan Akşam oluyor.” Sonra hep birlikte güler ve çocuklara seslenirlerdi. “Koşun bakalım! Bakın, babanız orada!” Yalnız kaldığımızda ise bize “Gerçekten iyi mi?” diye sorarlardı. Biz de “Evet, tıpkı bir kadın gibi,” derdik. “Onun bir erkek olduğunu çoktan unuttuk.”

Yaz sona erdiğinde Suyun Girdap Yaptığı Yer’deki göl kurudu, biz de çocuklarımızı toplayıp suyu izleyerek dağlara çıktık. Dağların ardında, Meksika dediğiniz yerde, tarlalarına hendek kazın bizim halkımızdan insanlar yaşardı. Onlar için çalışırdık, onlar da bize yiyecek verirdi. Sanki Apaçiler yüzünden savaşa gider gibi çalışmaya da birçok köy, birlikte gitmeye başladık. On ya da on iki küçük sopayla birbirimize haber gönderirdik, insanlar da bu sopaları sayar ve kaç gün sonra gi-

deceğimizi öğrenirdi. Sonra hep birlikte yola çıkardık, çocuklarımızı, yataklarımızı, bir atın üstüne yüklediğimiz küçük bir değirmen taşını yanımıza alırdık. Biz kadınlar yanımızda taşımak için kullandığımız ağlara yerleştirdiğimiz küpleri, bebeğimiz varsa yükün üstüne de bebeği yerleştirip atların yanında yürürdük. Kocalarımız ise dağlara çıkar, yay ve oklarıyla geyik avlardı. Bazen de sırtlarında bir sürü etle yolda karşıma-za çıkarlardı.

Gece olduğunda kamp kurardık, kayınvalidem de kocaman bir kazan dolusu sulu yulaf lapası pişirirdi. Ertesi gün kalan yemeği kendi küplerimin arasında taşırdım, acıkınca durup gün ortasında bu yemeği yerdik. O yolculuklarda çok susardım, çok terlerdim. Bir keresinde gündüz yolculuk yapmak için hava çok sıcak olduğundan gece koşarken ayağım bir fare yuvasına girmişti. Yere düştüm ve bütün küpler kırıldı. Kocam bana "Deli kadın!" dedi. Ama Parlayan Akşam bu yolculuklarda bana iyi davranırdı. Kadınlardan daha güçlüydü, ben yorulduğumda bebeğimi benim için taşırdı. Hiçbir erkek bunu yapmaz, bu doğru olmaz. Parlayan Akşam bana çok yardım ederdi.

Meksikalıların yaptığı fasulye hasadı biz oraya vardığımızda sona ermiş olurdu, bu yüzden tarlalara girip hasattan sonra toprakta kalanları toplamamıza izin verirlerdi. Biz de karı koca birlikte çalışırdık. Kayınvalidem ve kayınpederim de ata biner, bir ileri bir geri tarlanın kenarında dolaşır, topladıklarımızı dağlardaki depolara götürmek için elimizden alırlardı.

Daha sonra yine Meksikalılar için çalışırdık. Buğday öğütür, odun ve su taşırdık. Erkekler dağlara çıkıp yüzyıl sebze- toplar, bunları soyup temizler ve satmak için çukurlarda pişirirlerdi. Dağda avlanır, dağdan indiklerinde yanlarında Meksikalılara satmak için geyik ve hayvan postu getirirlerdi. Biz ka-

dınlarsa dağın eteklerinde kalır, kap kacak yapmak için kil kazardık. Sonra kayınvalidem bu kille küpler, kap kacaklar yaptı, çünkü akıllı bir kadındı. Biz genç kadınlar elimize düzgün taşlar alırdık ve bütün gün oturup yapılan kap kacağı cilalardık. Ah, ne güzel küpler yapmış ve yiyeceğimizi kazanmıştık! Parlayan Akşam da kap kacak yapmıştı ama bunu viski için yapıyordu. Orada oturup kendi kendine gülerdi ve şöyle derdi, “İşte ellerim, işte kil de burada! Ne istersem alabilirim. Bana bir şişe viski verin.”

Bazen kış mevsimi geldiğinde Nehir İnsanları için buğday toplamaya kuzeye giderdik. Bir keresinde yine oraya gitmiştik, işte o zaman ikinci çocuğumu bir buğday tarlasına düşürdüm. Kocamla birlikte eve dönüp bebekleri bıraktıktan sonra tek başımıza Meksikalılar için incir toplamaya gittik. Yaz ortasıydı ama evlerde çalışan birçok insan vardı. Biz de atımıza atladık ve “Bakın!” dedik. “Sizin için gidip bir şeyler kazanacağız.”

Diğer Çöl İnsanları yanımızda olmadan tek başımıza daha önce bir yere gitmemiştik, bu yüzden Apaçilere karşı dikkat kesildik. İki günlük bir yolculuk yapacaktık, kocam bütün gece boyunca uyumadı. Attan çok az süreliğine yere indik. Kocam elinde ok ve yayıyla çevreyi gözetlerken ben kısa bir süreliğine uyudum. Ama eve geri dönmek için yola çıkıncaya dek hiçbir şey olmadı.

Hintincirinin yetiştirdiği düz bir araziden geçiyorduk. “Bundan yemek istiyorum,” dedim. Kocam beni attan yere indirdi. “Çabuk ol, hemen birkaç tane topla,” dedi. Eyerin yanına astığımız bir sepet vardı. Meyveleri topladım, kocam da onları temizledi, sepetimizi doldurduk. Sonra da oturup yemeye başladık.

Güneş henüz yükselmeye başlamıştı. Yüzüm doğuya dönmüktü. Başımı kaldırıp güneşin hemen karşısında yükselen

dağlara doğru baktım ve orada atın üstünde bir adam gördüm. Elinde uzun bir sopa taşıyordu. "Elindeki kaktüsten yapılma bir sopa taşıyan bir adam gördüm," dedim. Ama elindeki kaktüsten yapılmış bir sopa değildi. Mızrak taşıyordu. Bense hiç mızrak görmemiştim çünkü benim halkım mızrak kullanmaz. Kocam alçak sesle "Bu bir Apaçi," dedi. Çıglık attım. Kocam "Bağırma!" dedi. "Seni duyacak."

Kocam ayağa kalkıp atına bindi. Sadağından birkaç tane ok çıkarttı, yayını gerdi, diğerlerini de fırlatmak için elinde tutuyordu. "Hintincirlerini boşalt ve sepeti eyere as!" dedi. Sepeti ters çevirip boşalttım, sonra da atın eyerine astım. "Çabuk ayağa kalk!" dedi. Kocamın ayağına basıp ata bindim.

Apaçi, güneşi arkasına almış, karşımızda duruyordu. Kafasına tüyler takmış, beline de bir battaniye sarmıştı. Sadağını ise sağ omzuna asmıştı. Bunu daha önce fark etseydim, o zaman bizim erkeklerimizden biri olmadığını anlayabilirdim. Bizim erkeklerimiz sadaklarını bellerinde taşır. Bunun başka türlü taşındığını düşünabiliyor musunuz? İnsan nasıl kullanabilir ki?

Apaçi "Ai-i-i-i!" diye çıglık attı. Diğer Apaçilere çevrede Çöl İnsanları gördüğünü haber veriyordu. İki tane daha Apaçi ortaya çıktı, şimdi üç kişi olmuşlardı. Bize doğru gelmeye başladılar. Dörtnele kaçmaya başladık, arkamıza baktığımızda bizi izlediklerini gördük. Ne zaman durup geri döndüklerini bilmiyorum. Bütün bir gün boyunca dörtnele ilerledik. Gizli su deliklerine vardığımızda su içmek için durduk. Apaçilerin saklandığı çıplak dağın baktığı düz araziye vardığımızda yine dörtnele koştuk, koştuk, koştuk.

Bir daha da Meksika'ya tek başımıza gitmedik.

Suyun Girdap Yaptığı Yer'e, evimize geri döndüğümüzde aylardan Sarı'ydı. Bu ayda yağlı kokulu gür çalılıklar çiçek açmaya başlar. Bilirsiniz işte, yağmurdan önce çiçeklenirler, düz

arazi göz alabildiğine küçük sarı tomurcuklarla dolup taşar, tıpkı yanan ışıklara benzerler. Bu çiçekler solup da gittiklerinde, dev kaktüsün üstünde beyaz tomurcuklar görmeye başlarsınız, sanki dallara yeni konmuş büyük beyaz kuşlara benzerler.

Sonra kaktüs toplayıp içkimizi yaptık. Ancak bu kez diğerleri yapılan içkiyi içerken ben evin damında oturmadım. Olmaz! Kocamın erkek kardeşleri şarkı söylemek için karılarını götürmediler ama kocam beni hep götürürdü. İçlerinde en iyi şarkı söyleyen bendim. Babamın şarkılarını boşuna dinlememiştim. Şarkı söylemeye başladığımız ilk gece Kara Surat dediğimiz ulak atını dörtmala sürerek herkesin evine gitti. “Selam! Bu gece gelin. Nemi aşağıya indirmemize yardım edin! Güzel bulutları aşağıya çekin. Gelin de akrabalarınızla birlikte bir güzel eğlenin.” Sonra her zaman yaptığı gibi bana dönüp “Sevgili akrabam, işte bize yardım etmenin zamanı geldi çatı. İki gece şarkı söyle, sonra evine gidip dinlenirsin,” dedi.

Ben de bebeğimi aldım, diğer kadınlarla birlikte dans edilen yere koşu koşu gittim. Küçük bir ateş yakmışlardı, kartal tüylerini yıldızlara doğru dikmişlerdi, içerisi sıcacık olan yönetim evinde içkiler kaynatılıyordu.

Erkekler ateşin çevresinde büyük bir çember oluşturacak şekilde oturmuş, akşam karanlığında içkinin damıtılması için şarkılar söylüyorlardı. Kocam elinde çingırağıyla onların başını çekiyordu. Biz kadınlar karanlığın içinden çıkıp erkeklerin ellerinden tuttuk ve aralarına girdik. Ben kocamın yanında durdum. En iyi şarkıcılar bir kız bir erkek, bir kız bir erkek olacak şekilde çemberin-başını-çekenler olarak burada yürüdüler.

Quijotoa Dağı
Bir çalkalanıyor.

**Oradaki okyanusun suları
Titriyor.**

Güzel yağmurları getiren bu şarkı içime dokunuyor, insan ağlamak istiyor.

Bebegimi bir batteniye'nin üstüne yatırmıştım, diğer kadınlar ona göz kulak oluyorlardı. Şarkıların arasında erkekler sihirli ateşle sigaralarını yakıp karanlıkta tütün içtiklerinde, bebegimi emziriyordum. Bir keresinde uyuyakalmışım. Kayınpederim ateşin çevresindeki halkanın merkezinde ayakta duran büyücülerin arasındaydı, yağmuru getiren rüzgârı ya kalamak için elindeki kartal tüylerini bir o yana, bir bu yana sallıyordu. Çünkü hala kuraklık vardı, henüz yağmur yağmamıştı. Kayınpederim kartal tüylerini üzerimde salladı ve kulağıma yağmur damlaları düştü. O anda uyandım ve şarkılar söylemeye devam ettim.

Büyücüler bütün gece büyü yaptılar, biz de şarkı söyledik. Büyücüler arada bir gidip yerel yönetim evinin dışına asılmış olan kartal tüylerini sallıyorlardı. Eğer kısa bir süre sonra yağmur yağacaksa, su damlalar halinde kartal tüylerinden akıp yere düşerdi. Erkeklerden biri topraktan küçük bir tepçik yaptı ve üstüne de bir parça kartal tüyü yerleştirdi. Kartal tüyleri bulutlara benzer, bulutları çağırır. Kısa bir süre sonra kuru gökyüzünden su geldi ve tümseğin üstündeki kartal tüylerini ıslattı, tüylerin altındaki toprak tümseği de artık nemliydi. Sonra da aynı adam kartal tüyünü yerden alıp biz dans edenlerin üstüne yağmur damlalarını serpti.

Dans edilen ikinci gecenin sonunda, büyücü bize ne zaman yağmur yağacağını söyledi. Ertesi gün yağmur yağmasını istemiyorduk çünkü ertesi gün içki içecektik. Ama sonra uyandığımızda, tarlalarımızı ekmeye hazır olduğumuzda yağmur işte o gün yağacaktı. Günleri sayıyorduk. Yağmurun ge-

leceği günden önceki gece, güneyde şimşekler çaktı. Ertesi gün toz fırtınası koptu, ardından yağmurlar geldi. Sonra yağmur yağdı! Ama bu eski günlerde kaldı. Artık dünya çok yaşlandı.

Şarkı söylenen iki gece sona erdiği yerde yerel yönetim evindeki içkilerimiz artık mayalanmış olurdu. Bazen içki artık doğru zamanda mayalanmıyor ama o zamanlar daima doğru zamanda mayalanırdı. Sonra Kara Surat sabah gelip bizi 'oturup içmeye' çağırdı. Yerel yönetim evinin dışında çember şeklinde oturduk, dört büyücümüz de kuzey, güney, doğu ve batı yönlerinde çemberin ortasına oturdular. Kayınpederim mutlaka bu büyücülerden biriydi, ben de şarkı söylemesine yardım etmek için yanına oturdum. Ah, o zamanlar sesim ne kadar gürdü.

İçkiyi elden ele geçirerek büyücüye uzattılar, büyücüler de içkiyi temizleyip ellerini sepetin çevresine ovuşturdular. Sonra hep birlikte içki içtik, hepimiz sırayla teker teker içki kabını taşıyan kişinin sepetin içine daldırıp durduğu kabaktan yapılma tasta yudum yudum içtik. Bizimkisi iyi cins içkidir. Kavga etmeye ya da kötü şeyler düşünmeye neden olmaz. Sadece insana şarkı söyletir. Biz de, başlarımızı yavaş yavaş bir ileri bir geri sallayarak şarkılar söyledik. Çünkü 'oturup içilirken' yapılması gereken budur.

İçki bittiğinde evlerimize geri döndük. Her kadın kendisi için içki yapmıştı. İyice karıştırıp sıcak kalması için toprağa gömmüştü. İçkiye "Şimdi seni toprağa gömüyorum. Şimdi mayalan ve bizi güzelce sarhoş et," demişlerdi.

Biz de kocamla birlikte akrabalarımızın evine gittik. Güvende olabilmek için kocam elimi tuttu, ben de sırtıma bebeğimi aldım, küçük çocuğumun da elinden tuttum. Büyüyen çocuklarımı da tıpkı annemin yaptığı gibi, evin damına çıkıp orada bıraktım. Gittiğimiz her evde, ev ahalisi kabaktan

yapılma taslarını bize sunuyordu. Hepimiz bu tasta içip sonra da üstünü bir şarkıyla örttük, biz böyle deriz. Babamdan öğrendiğim şarkılar vardı. Bu şarkıları söyledikten sonra her zaman yaptığım gibi bana yakınlık duyduklarını gösteren şeyler söylediler. “Güzel bir şarkı,” dediler. Güzel şarkı söyleyebildiğim için çok içki içebiliyordum.

İçki içmeye ara vermek istediğimizde kendi evimize dönüyorduk çünkü hiçbir aile kendi yaptığı içkiyi içemez. Eğer içersek, evlerimiz yanar, verdiklerini geri almış olursun. Biz de kabaktan tasımızı başkalarına sunduk ve onların şarkılarını dinledik. Sonra kustuk, dinlendik ve yeniden dışarıya çıktık.

VIII

Kocam bir Çakal Karşılıyıcısı'ydı. Yani büyücülük düşlerini gördüğünde, yoldaşımız Çakal ona gelip şarkılar söylemişti. Her şey tuz almak için diğer erkeklerle birlikte okyanusa gittiğinde olmuştu. Genç erkeklerimiz ruhlarla karşılaşmak istediklerinde hep oraya gider. Tuz toplar, sonra da suyun bulunduğu ve suyun üstünde büyük beyaz kuşların uçtuğu o büyük kumlu yerde koşarlar. Bu beyaz kuşlar babama şarkı söylemişlerdi ama kocamın durumu farklıydı.

Kocam tek başına koşarken kumda yatan ölü bir çakala rastladı ve durdu. Rastladığı çakal ayağa kalkıp “Bir şey görmek ister misin?” dedi. “Evet, diyen kocam oracıkta öldü, çakal da onu taşıdı.

Diğer erkekler eve dönmek istediler. “O nerede?” diye kocamı sordular. Ama liderleri bu tür durumlardan anlardı. “Bir şeyle karşılaşmış olmalı. Yalnız bırakalım,” dedi.

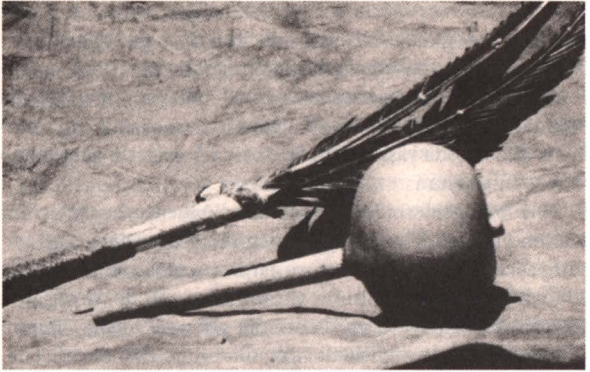
Ertesi sabah kocam uyandı ve kendisini ölü çakalın ya-

nında yatarken buldu. Diğerlerinin yanına gitti ama ne gördüğünü onlara asla anlatmadı.

İşte bu olaydan sonra geceleri dışarıya çıkıp Çakallarla buluşmaya başladı. Akşam erken saatte evden ayrılır, eve geldiğinde ya hasta ya da sarhoş olurdu. Çakallar onu öldürmüş ve ölüyken kocamı eğitmişlerdi. Evde bizi bunları anlatmazdı ama biz anlardık. Aynı şey iki erkek kardeşine de oluyordu, kendisinden önce de babasının başına gelmişti. Hepsinin karşısına Çakal çıkmıştı.

Bir süre sonra insanlar ona bir şeyler olduğunu sezmeye başladılar. Gelip hastalıklarına şifa bulmasını istiyorlardı, çünkü insanlar genç bir büyücüye çok güvenir. Yaşlı bir büyücüden daha fazla güç taşıdığına inanırlar; henüz taşıdığı gücün hepsini kullanmadığını düşünürler. Kocam kabaktan bir çingirakla kartal tüyleri edindi. Meksika'da büyük ve güzel yetiştirdiği için su kabaklarımızı oradan alınız. Bitki reçinesi kullanarak kabaklardan birine küçük bir sap yaptı, içine de çakıl taşları koydu. Bu çakıl taşlarını karıncaların arasında, gölde bulabilirsiniz. Yaşlı bir adamdan kartal tüyleri aldı. İkişer ikişer olmak üzere dört kartal tüyünü iplerle çok güzel bir şekilde bir sopanın ucuna bağladı. Gittiği evlerde bütün gece oturuyor, çingırağını sallayarak şarkılar söylüyordu. İnsanlar da ona giyecek ve odun veriyorlardı. Zengin olmuştuk.

Kocamın yanındayken altı çocuğum oldu çünkü o güçlü bir adamdı. Çocuk doğururken hiç sorun yaşamadım. Hem daha doğmadan kız mı yoksa erkek mi olacağını artık biliyordum. Eğer rahmimde çok hareket ediyorsa bebek erkek doğuyordu. Beş tane oğlum oldu. Ama şanslı biri değildim. Yeni bir çocuk doğduğunda bir önceki çocuk ölüyordu.

Büyücünün tüyleri ve çingırağı. Fotoğraf yazara aittir.

Çocuklar hakkında çok şey bilirim, yaşlı biri olduğum için anlamam normal. Galiba sorun sütümdeydi. Çocuklar yürüyüp konuşmaya başladıktan sonra bile çocuklarımızı emziririz. Buna mecburuz. İnek sütümüz yok. Ne yiyip ne içecekler? Ama kocam çok güçlü bir adamdı. Çok çabuk çocuğumuz oluyordu. Bir çocuğu beklerken hâlâ bir öncekini emziriyor olurdum, sonra da emzirdiğim çocuk ölürdü.

Belki de kötü şans yüzünden hastalığa yakalanmışlardır. Kocam böyle söylüyordu. Çocuklarımızla ilgilenirdi, ilk önce onlara şarkılar söylemişti. Çocuklardan biri tavşan hastalığına yakalandı. Çocuklarda görülen bir hastalıktır, çocuk öksüre öksüre nefes alamayacak hale gelir. Bir başka çocuğumda köpek hastalığı vardı. Galiba çocuk doğmadan önce bir köpek sıcak nefesini yüzüme üflemişti, çünkü bebek ölmeden önce günler boyunca rahat nefes alamadı.

Çocuklarımin ne zaman öleceğini hemen anlıyordum. Ben bu tür şeylerden anlayan biriyim. Her ne kadar kristalle-

rimi çıkarmış olsalar bile, içimde daima bir şeyler kalmıştı. Bir seferinde bebeğim hastalandığında bir gölden geçtiğimi düşledim. Kucağında çocuğuyla bir kadın gölün kenarında oturuyordu. Kadının saçları sanki suyun içindeymiş gibi havada uçuşuyordu ama göl kuruydu. “Burada ne işin var?” diye sordum. “Biz burada yaşarız,” dedi. Garip bir şeylerin olacağını o zaman anlamıştım.

Bir başka seferinde de düşümde büyücüye benzeyen bir adamın yine beni bir göle götürdüğünü görmüştüm. Göl küçük yaşta ya da daha büyük yaşlarda çocuklar ve bebeklerle doluydu, hepsi de birbirinin üstünden aşarak dolaşıyorlardı, solucanlara benziyorlardı. Beni göle götüren adama “Bunun anlamı nedir?” diye sordum. “Çocuklarının hepsi ölecek,” dedi. “Evinde hiç çocuğun olmayacak.”

Ama bir çocuğumu kurtardım. Kızımı emzirmesi için aneme verdim çünkü yaşlı bir kadın da genç kadınlar gibi anenin yanında kalıp çocuğu emzirebilir. O kız büyüdü. Bazen üzerinde başka bir bebeği oturttuğum küfemi sırtıma alıp etrafta koştururken kızımı hep başımın üstünde taşıdım. Meyve ve kaktüs toplamak için dağlara çıktığımda onu da hep yanımda götürdüm.

Ona “Yılan görürsen sakın durma,” demiştim. “Yılanın izini bile görsen durmayacaksın, yoksa kusma hastalığına tutulursun. Boynuzlu kurbağa görürsen sakın üstüne basma, ayakların yara olur. Seni ısırın ve büyücü büyük karıncalarla sana zarar vermeyecek küçük karıncaları da birbirinden ayırt etmeyi öğrenmelisin.”

Cholla tomurcuklarını közlemek için ailedeki herkes bir araya gelip birlikte günler boyunca kamp yaptığımızda çocuklarımız için büyük dallardan küçük bir barınak yapardık. Çocuklarımıza “Burada kal ve çok fazla oynama. Yoksa çok susarsın, suyumuzun hepsini içip bitirirsin,” derdik. Onlar da dal-

lardan, yapraklardan bebekler yapar, üstüne kum ve küçük taşları dökerek değirmen taşıyla oynarlardı. Bazen de çocuklar bize yiyecek getirirlerdi. Yağmur ayı geldiğinde, kuşlar fırtınalarda sırlıslık olup çok fazla ıslanınca uçamaz ve yerde zıplar. Çocuklarımız bu kuşları kovalayıp elleriyle yakarlardı. Bize güvercin ve ağaçkakan getirirlerdi, biz de bu kuşları tüylerini yolmadan yere kazdığımız çukurun üstünde kızartırdık.

Biz çocukları severiz. Onlarla alçak sesle konuşur, ne yapmaları gerektiğini anlatırız ama onları dövmeyiz. Çocuklarımız evin içinde koşturup dururlarken koşmalarına bir şey demeyiz. Bir şeyi kırarlarsa, sadece kırılmış olur, o kadar. Bir şey söylemeyiz. Bazen biz dans ederken çemberin içinden geçerler. Ya da büyücü elinde dikenli dallarla dolaşıp hastalıkları yok ederken elindeki dalı yakalamaya çalışabilirler. Kimse buna bir şey demez. Çocuklarımızın mutlu olmalarını isteriz.

Nehir İnsanları için dans edip şarkı söylemeye gittiğimizde küçük kızımı da yanımda götürürdüm. Her yıl ya da iki yılda bir, akraba olduğumuz üç ya da dört köyle birlikte oraya giderdik.

Bir keresinde Pınar'a gittiğimizde şarkıları Yukka Meyvesi İçin Yalvaran yapmıştı. Sonra da Sacaton'a gitmiştik, bu sefer de şarkıları babam yazmıştı. Nehir İnsanları da bizi ziyarette gelirdi. Şarkı söylemek için geldikleri köye hep birlikte gidip kamp kurardık. Babamın köyü olan Fasulye Kökü Köyü'ne de gelmişlerdi. Babam da şarkıcının eline inek gübresiyle at gübresi koymuştu. Bu onlara bir at ve bir inek vereceği anlamına geliyordu. Sonra Dar Yer'e gitmiş ve harika bir hasat bayramı geçirmiştik. Kocam da orada şarkılar söylemişti. Çok iyi vakit geçirmiştik, her yeri dolaşıp duruyorduk.

Bir keresinde kocamla birlikte çalışmaya gittiğimizde babamın hastalandığı haberini aldım. Ailedeki herkes Fasulye Kökü'ne geldi ama büyücüler ona yardım edemedi. O zaman

hepimiz ağlamaya başladık. “Haya, babacığım!” diye ağlaştık. “Haya, ağabeyciğim!”, “Haya, kocacığım!” Sanki bir ezgi söyler gibiydik. Bütün gece ağlaştık ama babam öldü.

Bizim insanlarımızın yaptığı gibi babamı kayalıklardaki mağaralardan birine gömmedik. Sık sık Meksika’ya gidip geliyorduk, papazları görmüştük, birçok şey öğrenmiştik. Onu yere yatırdık ve ona bir mezar kazdık. Giysilerini giydirdik. Güzel bir gömlek, pantolon, sandalet giydirdik, saçlarını da kırmızı renkli bir bantla sardık. Mezarı için ona bir battaniye, bir de yastık verdik. Düşman Katili olduğu için yüzünün burnuna kadar olan kısmını siyah, aşağısını da beyaz renge boyadık. Boyama işini babamın erkek kardeşi yaptı çünkü o da bir Düşman Katili’ydi ve buna hakkı vardı.

Ailemizdeki bütün erkekler mezarı kazmaya yardım etti, sonra da babamı taşıyıp mezara yerleştirdiler. Battaniyesiyle yastığını da mezara koydular çünkü artık hasır döşeklerin üstünde uyumuyorduk. Deri kesesini, oyun oynarken kullandığı sopayı, yayını, oklarını ve yabani kedi postundan yapılmış güzelim sadağını da mezara yerleştirdiler. Sonra da erkek kardeşi konuşma yaptı. “Seni buraya koyduk. Burada kal ve bizi korkutmak için geri gelme.” Annemse “Kendini evinde gibi hisset. Mutlu ol. Güzel düşlerimi bölmek için sakın geri gelme,” dedi. Ağlıyordu. Sonra yeniden ona seslendik. “Haya, babacığım!”, “Haya, ağabeyciğim!”, “Haya, kocacığım!”

Bütün akrabalarımız babama seslendi. Sonrasında bir daha adını anmadık. Adı José Maria idi. Ondan bahsederken ‘giden babam’, ‘giden ağabeyim’, ‘giden kocam’ dedik. Adını duyunca çok kötü hissediyorduk. Ondan sonra hiç kimse babamın adını bize söylemedi çünkü erkek kardeşlerim buna çok kızıyorlardı.

Atlarını aramızda bölüştük. Kız kardeşimle bana ikişer tane at düştü. Erkek kardeşlerim ve anneme daha çok at düş-

müştü. Erkek kardeşlerim babamın evini yıkıp taşıdılar. Sonra evi yaşamları boyunca ailemin yaşadığı yer olan Fasulye Kökü Köyü'nün başka bir yerinde yeniden kurdular. Annem o evde yaşadı, kardeşlerim de o evde kaldılar. Annem kardeşlerime "Ben sizi bir kadının peşinden gidesiniz diye büyütmedim. Eğer kız olsaydınız, gitmenize izin verirdim. Ama erkek olduğunuz için kalmanız gereken yer burasıdır. Eğer bir kadın sizi sever de, size âşık olursa, onu bu eve getirin. O da bana yemek pişirir." Onlar da evlendiler ve karılarını eve getirdiler. Kardeşlerimden olma pek çok torunum var.

Ben de Suyun Girdap Yaptığı Yer'e geri döndüm. Orada yaşam daha iyiydi çünkü daha fazla atımız vardı. Kocam da hastalananlar için sık sık şarkı söylemeye gidiyordu. İnsanlar şarkı söylediği için ona giysiler veriyorlardı. O zamanlar hepimizin giysileri vardı, artık belimizin etrafına doladığımız bir bez parçasıyla dolaşmıyorduk. Erkeklerin hepsi de taşlanmış bezden külotlar yerine pantolon giiyorlardı. Kocamla birlikte ailesinin yaşadığı evin yanına bir başka ev yapmıştık. Parlayan Akşam da kendisine bir ev yapmıştı. Tek başına yaşıyordu. Fasulye ve tortilla pişirirdi, evinde güzel yemekler olurdu. Kayınpederim öldüğünde kayıinvalidem de Parlayan Akşam'la birlikte o evde yaşamaya başladı. O hem kızı, hem de oğluydu. Sadece sık sık dışarıda kalıyor ve sarhoş geliyordu.

O zamanlarda yaşadığımız topraklarda beyazlar da yaşamaya başlamıştı. Daha önce buraya hiç gelmemişlerdi. Bu yüzden erkeklerimiz viski içmeye başladılar. Viski bizim kaktüs şarabımız gibi yılda bir kere içilmesi gereken bir içki değildi. İstedğin zaman viski içebiliyordun, şarkı söylemek ya da konuşma yapmak gerekmiyordu, yağmur da getirmiyordu. Erkekler viski içtiklerinde çılgına dönüyorlardı ve hayaller görüyorlardı. Kocam içmezdi. O zaten düşler görüyordu. İyi bir erkeğin düş görmek için tıpkı babası ve kendisinin çektiği gibi acı çekmesi

gerektiğini söylüyordu. Ancak Parlayan Akşam içtiğinde çıldırıyordu. Erkeklerde her zamankinden daha fazla flört etmeye ve gülmeye başlıyordu. Onlara çakul taşları atıyor, suratlarına birer tokat indiriyordu. Parlayan Akşam pek çok erkeğe isim takmıştı, erkeklerimizin çoğu lakaplarını böyle aldılar.

Erkek kardeşi Gümbürdeyen Kanatlar'a Etek Lastiği adını takmıştı. Parlayan Akşam dikilerek hazırlanan ve toplamak için ipi olan eteği kadınlar arasında ilk giyen kişi olmuştu. Erkek kardeşi eteği görünce çekiştirip "Hey!" demişti. "Bu da neyin nesi?" Parlayan Akşam ise kıkırdamış ve komik sesiyle "Etek Lastiği! Etek Lastiği!" demişti. Herkes erkek kardeşine böyle demeye başladı. Bazı erkekler bu adı satın almak istediler, çok komik bir addi.

O zamanlarda kadınlar ve Parlayan Akşam'la çok zaman geçiriyordum çünkü kocam hep uzaktaydı. Çölün diğer yakasındaki insanlar onu çağırıyorlardı, o da gidip geceler boyunca orada şarkı söylüyordu. Sonra başka geceler bana gelip garip garip bakıyor ve "Tavşan avlayacağım," diyordu. Tavşan avlamaya gitmediğini biliyordum ama bizim halkımızın kadınları kocalarına soru sormaz. Ben de kocamın Çakal'la buluşmaya gitmiş olabileceğini düşünür, döşeğime uzanır, tek başıma uyurdum. Babamdan duyduğum şarkılara benzer şarkılar söyleyebilseydi Yoldaş'ın kocama neler söyleyeceğini merak ederdim. Sonra bir keresinde Çakal bana da geldi.

Fasulye Kökü'ndeydim, ailemle birlikte dev kaktüs meyvelerini topluyorduk. Oraya daima Kaktüs ayında giderdim çünkü Fasulye Kökü dağlarda, kaktüslerin yetiştiği yere yakındır. Sepetimi kaktüs meyveleriyle doldurmuş, dinleniyordum. Çıplak ayak parmaklarıma baktığımda, ayağımın üstünde bir kristal durduğunu gördüm.

Büyücülerin bu kristalleri düş gördükten sonra nasıl sihir kullanarak bulduklarını size anlatmıştım. Bu parlak taşlar

güçlüdür ve yağmur yağdırabilirler. Kimse onları şans eseri bulmaz. Bu yüzden kristali görünce korktum. Büyük bir kristal taşıydı bulduğum, parmağım kadar kalın ve parmağımın iki boğumu büyüklüğündeydi. Onu eve götürdüm ama o zamanlar kristale ihtiyacım yoktu. Kalbim serindi. Ben de kristali şimdi büyücü olan erkek kardeşime verdim. O da taşı döndürerek yağmur yağdırmaya çalıştı. Ama beceremedi. Taş onun için yapılmamıştı.

Ben de onu eve geri götürdüm. Kadın olduğum için kristali saklayamazdım, ruhlarla karşılaşmıyordum. Taştan korkmaya başladım. Ben de onu genç kayınbiraderime verdim. Kayınbiraderim şimdi Suyun Girdap Yaptığı Yer'de yaşayan yaşlı bir büyücüdür ve kristal hâlâ ondadır.

Ama o gece Çakal bana geldi. Benimle konuşmadı. Bir dakika kadar bana baktı, sonra geri dönüp uzaklaştı. Giderken şu şarkıyı söylüyordu.

Kurbağa büyücü adam
Sırtı benekli
Bir yerlerde uzanmış yatıyor
Yağmuru arıyor.
Nerede, nerede yağmur?

Hastalanan insanlar sık sık kocama ya da erkek kardeşlerime gelirlerdi çünkü hepsi de tıpkı babaları gibi birer büyücüydü. Biz kadınlar eğer isteseydik pek çok güzel sihirli şarkı öğrenebilir ve ilaç torbalarının içine bakarak kristalleri, tüyle-ri ve diğer güçlü nesneleri görebilirdik. Elbette bunu yapmadık çünkü böyle şeyler insanı hasta edebilir. Damın altında sukabaklarının ve hemen yanındaki kartal tüylerinin nerede durduğunu biliyorduk ama asla onlara yan gözle bakmadık. Âdet görmeye başlayacağımızı ve onların gücünü alıp götüreceğimizi düşündük.

Ama bazen kocama bebek getirdiklerinde onlara bakmadan edemiyordum çünkü benim de bebeklerim vardı, hepsi de öldü. Bebeklerin başına gelen ve çok tehlikeli olan bir durum vardır. Başlarının üst kısmında yumuşak bir yer vardır. Doğduklarında o nokta başlarının üstünde olur ve sonradan kapanır. Ama bazen bu nokta kapanmaz. Akıllı olanlar bebeğin ağzına parmağını sokar, parmağını arkaya doğru götürür ve orayı iter. Böylece bütün kafayı itmiş oluruz. Yumuşak noktayı kapatırız çünkü kafa içeri doğru düşmüştür, itilmesi gerekir.

Kocam bunu biliyordu, annelere bundan söz ettiğini duymuştum. Ama anneler parmaklarıyla itme işini yapamazlardı. Bunu güçlü birinin yapması gerekir.

Kristaller yüzünden olduğunu sanmam, çünkü içimde büyümeleri için yaşımla çok ilerlemişti. Yine de bir keresinde Kaktüs Kampı'ndayken, hastalandım. Büyücümüz yoktu, kocam ve erkek kardeşleri uzağa gitmişlerdi. Yerde yattım, başım dönüp duruyordu, bir terliyor, bir üşüyordum. Sonra çölün ortasından tüylü, gri renkli bir çakal bana doğru yaklaştı. Büyücüler gibi suratıma üfleyince üşüdüm. Şarkı söylemeye başladım

Yoldaşım Çakal
Buradan çek git.
Kuyruğunun ucuna
Bulut bağlanmış.

O güzelim serin bulutun varlığını hissettim, Çakal'ın da ne kadar komik görüldüğünü gördüm. Kuyruğuyla bulutu bana doğru salladı, sonra da gitti. Ben de iyileştim.

Sonra bir gün, kızım on iki yaşına geldiğinde kocam bir başka kadınla evlendi.

IX

Bir gün henüz yeni kestikleri etten satın almak için küçük kızımınla birlikte komşumun evine gitmiştim. Geri geldiğimde, çardağımızın altında genç bir kız oturuyordu. Yanımızdaki evde oturan komşumuz bana seslendi, “Ablacığım, kocan evlendi,” dedi.

O zamanlar erkeklerin çoğu iki kadınla birden evlenmezdi ama büyücüler evlenirdi. Aslına bakarsanız dört karıları olurdu. Ama kocamın bunu yapacağı aklıma bile gelmemişti. Çok genç yaşta evlenmiştik, evlendiğimizde daha ben bakire dansını bile yapmamıştım. Sanki aynı evde yaşayan ve birlikte büyüyen çocuklar gibiydik. Ondan hoşlanmaya başlamıştım. Pek çok şeye birlikte göğüs germiştik.

Eve gelen diğer kadın bana “Senin onun karısı olduğunu görüyorum. Ona iyi baksan iyi olur. Bu benim hatam değil,” dedi. Bunu ben de biliyordum. Tıpkı annemin beni bu eve getirdiği gibi, anne ve babasının bu kızı benim evime getirip bıraktıklarını biliyordum. Belki de ben et almaktan dönünceye dek kızcağız adamın bir başka karısı olduğunu bile bilmiyordu. “Bunun senin hatan olmadığını biliyorum,” dedim. “Ama ben evime dönüyorum.”

Giysilerimi bir sepete doldurdum, yanıma da kocaman bir kasap bıçağı aldım. Eğer peşimden gelirse kocamı öldürmeyi planlamıştım. Küçük kızımı yanıma aldım ve evden ayrıldım. Akşam saatiydi. Akrabalararımdan birinin evine gittim ve o gece kalıp kalamayacağımı sordum. Sabahın-ayaklandığı-andan çok önce, erken bir saatte vadinin öteki tarafındaki Fasulye Kökü Köyü'ne yürüyerek gitmek üzere hazırlandım. Yola çıkmadan kocam geldi. Orada durdu ve bize baktı. Küçük kızımın dönüp “Ne yapacaksın, annenle mi gideceksin?” dedi. “Evet,”

diye cevap verdi. "Git öyleyse. Bazen seni görmeye gelirim." Şaka yaptığımızı sanmıştı.

Öğleden sonra Fasulye Kökü Köyü'ne vardım ve olanları erkek kardeşime anlattım. "Pekâlâ," dedi.

Ertesi gün hepimiz tarlada kavun yiyorduk. O sırada kocam geldi. Erkek kardeşim "Ne istiyorsun?" diye sordu. "Ben bu insanlar için buraya geldim." Kardeşim kızmıştı. Kocam "Babası gelip kendisi evlenme teklif etti. İyi bir teklif gibi görünmüştü," dedi. Diğer kadını kastediyordu. Ama erkek kardeşim kocamı gönderdi, o da gitti. Bir şey söylemedim. Kocamın o kadını göndereceğini ve gelip beni alacağını düşünmüştüm.

Birkaç gün sonra amcam olan biteni öğrendi. "Bakacak kimsesi olmadan bu kadını burada tutamayız. Ona bir koca bulmak lazım. Diğer adamı kadını geri alamayacağını göstermek lazım," dedi. Yaşlı bir adama gidip benim adıma evlenme teklif etti. Yaşlı adam ben bakireyken benimle dans eden adamdı. O zaman onun da bir karısı vardı ama kadın ölmüştü, adam da tek başına yaşıyordu. Zengin bir adamdı, atları vardı.

Uzaktan akrabamız olduğu için adama büyük ağabey diye seslenirdim. Babam onunla evlenmeme izin vermezdi. Çünkü biz akrabalarla evlenmeyiz. Kardeşim onunla konuştuğunda yaşlı adam "Çok güzel, erkek kardeşim. İki gün içinde evleniriz," demişti.

Erkek kardeşimle amcam gelip bana ve anneme olanları anlattılar. Ben ağladım. Annem onlara "Bekleyin," dedi. "Kocası üzülecek ve onu almak için gelecektir. Çok ufak yaştan beri birlikteler." Ama erkek kardeşim bunu istemiyordu. "Anne, göreceksin. Bu adam yaşlı olabilir ama onda mal mülk var. Kardeşimle ilgilenecektir, sana da bakacaktır. Onunla evlenmesini istememin nedenlerinden biri de bu," dedi. İşte bilirsiniz, ailem o zamanlar fakirdi.

Bir şey söylemedim. Hiçbir kadın benim kardeşim gibi, kendisinden çok küçük yaşta olsa bile erkek kardeşine karşı çıkamaz. Annemin de erkeklere karşı çıkma hakkı yoktu. Erkek kardeşim "Bana bak," dedi. "Malı var. Hem sana, hem de bana yardımı dokunabilir." Ailemin yoksul olduğunu ben de biliyordum. "Göreceğiz," dedim. "Eğer bu adam bana iyi davranırsa, onunla kalırım. Eğer iyi davranmazsa, vazgeçerim."

İki gün sonra yaşlı adam ata binip geldi. Akşamüstüydü. Erkek kardeşim sanki yaşlı adamın babasıyla konuşuyormuş gibi "Eğer ona iyi bakmazsan onu geri getiririm," dedi. Yaşlı adam ise "Pekâlâ," dedi. Sonra bana dönüp "Sana iyi bakmaya çalışacağım, seni besleyeceğim, sahip olmadığın her şeyi sana vereceğim. Şimdi git, yat ve uyu. Sabah erkenden gelip seni alacağım," dedi. Ertesi sabah gelip beni aldı ve atının arkasına bindirdi. Birlikte vadiden aşağıya inip Kayaların Ayağa Kalktığı Yer'e gittik. Küçük kızım annemin yanında kaldı.

Kayaların Ayağa Kalktığı Yer beyaz insanların yaşadığı yere Suyun Girdap Yaptığı Yer'den daha yakındı. Kocamın orada kerpiçten bir evi vardı, evi çalılardan yapılmamıştı. Beni içeriye soktu, yere uzanıp dinlendik. Sonra bana "Bunu daha önce yaptığına göre sevgili küçük kız kardeşim, çevrene bir bak ve evini gör," dedi. Evinde bacası olan küçük bir ocak vardı. Bir de evin içinde parayla dolu kocaman bir kutu vardı. Yaşlı adam at yetiştiriyor, yetiştirdiği atları beyazlara ve Apaçilere satıyordu. Kutuyu açtı. "Ne istersen satın alabilirsin," dedi. Üstümdeki giysilerden başka bir şeyim yoktu. "Giysi dikmek için hiç kumaşım yok," dedim. "Sandaletlerim de yok." Suyun Girdap Yaptığı Yer'den buraya kadar çıplak ayakla yürüyerek gelmişim. Uzun yolculuklar dışında sandalet giymeyiz. "İki gün sonra yiyeceklerini hazırla, Tucson'a gideceğiz. Orada fasulye, un, domuz yağı ve buğday olacak," dedi. Ben de buğdayı öğütüp tortilla pişirdim.

Daha önce hep bindiğim gibi iki kişi aynı ata binmedik, Tucson'a ayrı ayrı atlara binerek gittik. Şimdiki gibi değildi ama dükkânlar vardı. İpekten püsküllü bir şal aldım. Kahve-rengiydi ve üstünde pembe renkli güller vardı. Bu kadar çok para harcadığım için çok utanıyordum ama bana "Her gün bir başka şal al," dedi. O yüzden başka bir şey satın almadım ama o bir çift ayakkabı satın aldı. Daha önce hiç ayakkabı giymemiştim. İyi cins patiska kumaş satın aldı, bunları içine koymak için de kot bezinden bir torba satın aldı. Aldıklarımızı ata bağlamak için gittiğinde pencerelerden birini gösterdi. "Oradakini istemiyor musun?" dedi. Gösterdiği bir dikiş makinesiydi. "Onunla ne yapacağım ben?" dedim. Onu almadık ve eve geri döndük.

Yaşlı adamın bir sürü atı vardı. Atları Apaçilere pazarlıyordu, onlar da karşılığında para ödüyorlardı. İlk kocama yapılan ödemeler gibi yiyecek veya giysiyle ödemiyorlardı. Yeni kocam Tucson'a gidip istediği her yiyeceği; domuz yağı, buğday, patates ve inek eti satın alabiliyordu. Yeni aldığımız ayakkabıları giymek için öne eğilemiyordum.

Ev ve tentesi. Fotoğraf yazara aittir.

Amcam at ticareti yaparken bizi görmeye geldi. "Onu neyle besliyorsun?" diye sordu.

Ama kendimi kötü hissediyordum. O yaşlı adamı sevmiyordum. Ondan hoşlanmıyordum. Göllere gidip yağlı kokulu çalılıkların altına uzanır, kendi kendime ağlardım. Ya da evdeyken kocam dışarıya gittiğinde yere yatar, üstüme de battanileri çekerdim. Canım yanıyordu.

İlk kocamı bir daha hiç görmedim. Yeniden evlendiğimi öğrendiğinde ağladığını anlattılar. "Çocuğumu benden alacağını düşünmemiştim. Yakında bir yerde kalacağını, sonra da eve geri döneceğini sanmıştım," demiş.

İkinci karısını bırakmayla ilgili bana bir şey söylememişti ama karısı onu terk etti. Kavunlar olgunlaştığı dönemde evden ayrılmıştım. Kızsa aynı sonbahar, çimenler kurduğunda evine geri dönmüş. Bunu bilmiyordum. Oysa Kayaların Ayağa Kalktığı Yer yürüyerek Suyun Girdap Yaptığı Yer'e bir günlük mesafedeydi. Çok sonra kocamın erkek kardeşi geldi ve olanları bana anlattı ama artık çok geçti. Bahar mevsimi geldiğinde Chollaların Olgunlaşma ayında kocam hastalanmış. Erkek kardeşleri ikinci karısına haber verince kız geri gelmiş ama kocam onu istememiş. Kız yanında otururken kollarını kaşıyormuş. Sonra da kollarını uzatıp bana sesleniyormuş. Dev Kaktüslerin Olgunlaştığı ay geldiğinde kocam öldü.

Erkek kardeşi bana haber vermeye geldi. Ağladım. O zamanlar evden uzaklara, tepenin ardına gidip günün yarısını ağlayarak geçirirdim. Neredeyse giderken beni de yanında götürmüştü. Beyazlara da böyle olur mu? Gece olduğunda kapının açılacağını, gelip elimden tutacağını düşler, dururdum. Ağlamaktan kendimden geçerdim. Yeni kocam "Sorun nedir? Hep ağlıyorsun," dedi. Ben de ona anlattım. "Gelip beni çekiştiriyor," dedim. Ertesi gün kocam hiçbir şey söylemedi. Atına bindi ve mezarın olduğu yere gitti. Ona "Onu rahat bırak," de-

di. “Bu senin hatandı. Eğer yeniden onun için gelirsen, seni yattığın mezardan çıkarır, kemiklerini yakarım.” Ondan sonra ölümler sessizleşti:

X

Karpuz mevsiminde o adama vardım. Meşe palamutları olgunlaştığında hamileydim. Ertesi yıl kaktüs tohumcukları pişirilirken bir oğlum oldu. Bu adamdan olan çocuklarımda bir sorun yaşamadık. İki tane oğlum vardı, ikisi de büyüdü. Belki de peş peşe doğmadıkları için böyle olmuştur. Adam çok yaşlıydı. Oğullarımın arasında üç yıl vardı.

Ayağa Kalkan Kaya tepenin eğimli kısmında, güzel bir yerdi. Hemen üstümüzde tıpkı bir kartalın gagası gibi dışarıya doğru uzanan kocaman bir kaya parçası vardı. Kocamın yetiştirdiği atların su içtiği küçük bir göl vardı. Sepetlerimizi örme için kullandığımız yukkalar dağın eteğinde yetişiyordu, kapacak yapmak için de çok iyi cins kil bulunuyordu. Kış olduğunda atların su içtikleri göl kurduğunda ilk kocamın ailesi gibi Meksika'ya gitmiyorduk. Tucson'a gidiyor ve beyaz insanlar için çalışıyorduk.

Tucson'da içinde döşekler bulunan bir barakamız vardı. Dükkanlara gidip yiyeceklerimizin yanında yemek için tuz ve kırmızı biber satın alabiliyorduk. Yemek pişirmek için un da satın alabildiğimiz için un öğütmeye gerek kalmıyordu. Ama beyaz unu hiç sevmedim. Onu yediğimde kendimi hasta gibi, zayıf hissediyordum. Artık yaşlandım, torunlarıma sızlanıyorum. “Gidip bana mısır unu alın. Kaktüs tohumlarından topladığımız undan getirin. O zaman yemek yiyeceğim,” diyorum.

Tucson'da kaldığımız sırada garip düşler görüyordum. Bir

keresinde yine Tucson'da kaldığımız sırada kocam bir tavşan öldürdü ve pişirmem için eve getirdi. "Git de pişirirken kullanmam için kırmızı biber satın al," dedim. O da gitti. Sonra evde birinin dolaştığını duydum. Başım döndü, kalbim sıkıştı. Kendimi korumak için elime makası aldım.

Chona yukka topluyor. Fotoğraf yazara aittir.

Ama basamaklar ortadan kaybolmuştu. Makası sazdan dama sapladım. Sonra da tavşanı pişirdim, akşama yemekte onu yedik.

Gece olunca tavşan gelip düşlerimde benimle konuştu. Küçük bir kıza benziyordu. Soyulan derisini gösterdi ve bana "Bunu bana neden yaptın?" dedi. "Seni bunun hasta ettiğini bilmiyor musun?" Çılgına dönmüş gibiydim.

Ertesi gün kocam çölden meşe palamutu satmak için Tucson'a gelmiş bir büyücü bulup getirdi. Büyücü şarkılar

söyleyip yüzüme üflledi. “Tehlikeli,” dedi. “Bu tavşan sihirli bir kök yemiş. Yediği kök de karını çılgına çevirmek üzereymiş. Çünkü karın düşler gören biriymiş. Onu çıldırtmak çok kolay. Eğer gelip de onu durdurmasaydım, ikinizden birinizi öldürebilirdi.” Haklıydı. Yemek pişirdiğimiz kapları üstüne koyduğum taşlardan birini alıp bir yerlere fırlatmayı düşünmüştüm.

Tucson’da sadece kışın kaldık. Yaz geldiğinde Kayaların Ayağa Kalktığı Yer’e geri döndük. İçki hazırladık ve diğer insanlar gibi mısır ektik. Ancak Suyun Girdap Yaptığı Yer’e alıştığım gibi Kayaların Ayağa Kalktığı Yer’e kolay kolay alışamadım. Fasulye Kökü’ne gidip orayı ziyaret etmek hoşuma gidiyordu.

Bir keresinde oradayken hastalandım. Biz bu hastalığa saç döken hastalığı deriz. Kimse bunu tedavi edemez çünkü bu hastalık beyazlardan bize bulaşır. O zamanlar hastalık ülkenin her yerine yayılmıştı. Hatta Nehir İnsanları’na kadar ulaşmıştı. Büyücüler ellerinde dikenli çalılarıyla dolaşıp hastalığı uzaklaştırmaya çalıştılar ama hastalığa ulaşamadılar. Fasulye Kökü köyünde her sabah bir tane, her gece bir tane çocuk gömülüyordu. Çocuklarım olmadığı için mutluydum ama kızım artık yetişkin biriydi. Ama hastalanan ben oldum.

Çok hastalandım, yarı ölü gibiydim. Sonra babamın evinde yere uzanmış yatarken iki kadının bana geldiğini görür gibi oldum. Kadınlardan biri ölmüş akrabalarımın biriydi, diğeri de Tucson’daki Katolik Kilisesi’nde gördüğüm Meryem Ana’ydı. Bana “Hastasın ama ayağa kalk,” dediler. “Sana bir şey göstermek istiyoruz.” Kolumdan tutup kiliseye benzer bir eve götürdüler. Bana kutsal bir resim ve resme kadar ulaşan bir ip gösterdiler. “Kendini yukarıya çek!” dediler. Ben de kendimi yukarıya çekmeye başladım. “Aşağıya bakma!” Ama ben aşağıya baktım ve yeniden yatağa düştüm. “Eğer yukarıya

çıkısaydın, iyileşecektin ve bir şeyler öğrenmiş olacaktın,” dediler. “Ama biz seni başka bir yere götüreceğiz.”

Beni kare şeklinde bir deliğin önüne getirdiler, deliğin eni kolum kadardı. İçinde de çok az bir su birikintisi vardı. Her köşede bir mum vardı ama bunlar aslında mum değillerdi. Mum sandıklarım sihirli güçleri olduğuna inandığımız mavi taşlardı. Deliğin içinden bir bebek kafası çıkıyordu, bebeğin kafasındaki yumuşak noktanın hareket ettiğini görebiliyordum.

Bebekleri hasta eden bu yumuşak noktadır. Bebekler doğduğunda bu nokta çok yumuşaktır ve sertleşmesi gerekir. Ama bazen sertleşmez ve bebek meme emmez. İlk kocama getirdikleri bebeklerin arasında da böyle bebekler vardı. Bu yüzden bebeğe baktım ama gördüğüm bebeğe dokunmaya cesaret edemedim.

Kadın bana “Kristalini al, em ve bebeğin üstüne tükür,” dedi. Ben de dediğini yaptım. Bebeğin kafasındaki yumuşak noktanın hareketi durdu. Sonra o nokta sertleşti ve bebek iyileşti. Suyun çevresinde döndük. Her köşede duruyorduk, bebeği gördüm ve üstüne tükürdüm. Artık onu nasıl iyi edeceğimi biliyordum.

İyileştikten sonra bebekleri tedavi etmeye başladım. Ama hayır! Üstlerine tükürmüyordum. Gördüğüm sadece bana güç vermesi gereken bir düştü. Kocamın nasıl yaptığını görmüştüm, parmağını nasıl bebeklerin ağzına daldırıp yumuşak noktayı yukarıya ittiğini görmüştüm. İyi bir yöntemdir, her zaman işe yarar. İşte, kadınlar bana kristalimin üstüne tükürmemi söylemişlerdi ama benim kristalim yoktu. Bildiklerimi yaptım. Gördüğüm düşün bana verdiği güç sayesinde hastaları iyileştirebiliyordum.

Şimdi şefimiz olan adamı çok uzaklardan, ta Yanık Tohumlar'dan bana getirmişlerdi. İki gündür meme emmiyordu.

Çok acıkmıştı. Çenesi sertleşmişti. Sıcak küllerle çenesini ov-
dum ve başının arkasındaki o noktayı ittim. Ertesi gün süt
emdi. Annesiyle babası çok mutlu olmuşlardı. Eve gitmek ist-
tediler. Ama ben “Bir gece daha kalın. Yumuşak noktayı hare-
ket ettirip yeniden düşürürsünüz,” dedim. Onlar da kaldılar.
Bebek iyileşti. Onlar da bana sөгüt dallarından yapılma, koca-
man bir sepetle bir boy mьslin kumaş verdiler. Ondan sonra
uzun bir süre, ne zaman kaktьs şarabı içmek için Yanık To-
humlar’a gitsem, annesi o genç adama “Babanın akrabasına bir
hediye hazırlamayacak mısın? O senin hayatını kurtardı,” de-
di.

Bir keresinde çocukları böyle tedavi etmeye başladıktan
sonra bir kristal buldum. Su almaya gittiğimde ayaklarımın di-
bine baktım, orada duruyordu. Ama bir kadının kristali miydi
değil miydi bilmiyordum. Bu yüzden kristali kocama verdim.
Büyücü olmasa da kristali kesesinin içinde, gittiğı her yere ta-
şıyordu. Ama yağmurda-içki-içmek için Yanık Tohumlar’a
gittiğinde biri kristali çaldı.

Bu kocam bir şarkıcıydı. Size bakireler dansında nasıl şar-
kı söylediğini daha önce anlatmıştım. Birçok şarkı bilirdi. Ak-
şamları dөşeğinin üstünde otururken söylediğı şarkıların hep-
sini dinlerdim. Akıllı bir adamdı, düşünmeyi ve hesap yapma-
yı bilen bir adamdı. Kaktьs dalından yaptığı uzun bir sopası
vardı. Üstünde Çöl İnsanları’nın tarihini tutuyordu. Daha on
yaşındayken, ben doğmadan çok önce bu hesabı tutmaya baş-
lamıştı.

Kocam küçükken Meksika’da bizim insanlarımızla Mek-
sikalılar arasında büyük bir savaş yaşanmıştı. Bizim halkımız
tüm kadınları ve sığırılarını Büyük Ağabey’in dağındaki büyük
bir kaleye götürmüştü ve Meksikalıları oradan uzak tutmaya
çalışmışlardı. Ama başaramadılar. Kale fethedildi. Biz bu dö-
neme ‘dünyanın kötü yola saptığı yıl’ deriz. Kocam o yıl çok

korkmuştu. O zamanlar küçük bir çocuktu, bir sürü insanın öldüğünü duymuştu. Eline uzun bir sopa almıştı ve hatırlamak için üstüne bir çizik atmıştı. Ondan sonraki her yıl bir çizik attı ve kırmızı ya da mavi renkli garip bir şekil çizerek o yıl neler olduğunu çubuğuna kazıdı.

Herkes bu öyküleri dinlemek için evimize gelirdi. Kocam da gözlerini kırıştırarak döşegine otururdu. Çünkü yavaş yavaş körleşiyordu. Parmağını işaretlerden birinin üstüne koyar, gelenlere o yıl yarışlarda koşan insanların adlarından, danslarda söylenen şarkıları yazanlara, hangi lakapların takıldığına varıncaya dek neler olup bittiğini anlatırdı. Sopanın bir ucundan diğer ucuna kadar gidip gelir, hiçbir şeyi unutmazdı. Onunla yaşarken sopaya koyduğu işaretler gittikçe arttı durdu. Benimle evlendiğini de sopaya işlemişti. Sopaya baktığınızda koyduğu işareti görebiliyordunuz.

Bu kocam bizim yaptığımız büyük hasat kutlamalarında insanları güldüren soytarılardan biriydi. Soytarılar maske tatar, bilirsiniz, geyik derisinden yapılmış büyük beyaz torbaları kafalarına geçirirler. Torbaların üstünde küçük gözler boyanmıştır, görebilmeleri içinde torbaların üstüne küçük delikler açılır. Kısık sesle konuşurlar. Çünkü biz soytarıların uzaklardan, kuzeyden gelen ve bizim bilmediğimiz bir dilde konuşan sihirli insanlar olduklarına inanırız. Hasat Bayramı'na gittiğimizde soytarıyı gördüğümde onun kendi kocam olduğunu asla anlamamıştım.

Kocamla birlikte her sene Hasat Bayramı'na giderdik. Bana iyi davranırdı, beni her yere götürürdü. Kocalarım açısından şanslıydım. Hiç evde oturmak zorunda kalmadım.

Hasat Bayramı, Büyük Ağabey ilk başlangıç zamanında yapmamızı söylediği yerde, Dar Yer'de kutlanırdı. On gün önceden yola çıkıp ekiplerimizle birlikte oraya giderdik. Yanımıza mısır lapası, değirmen taşı ve bol miktarda kurutulmuş yi-

yecek alırdık. Kampımıza geldiklerinde bütün akrabalarımızı hoş tutmak isterdik. Sonra da dallar keserek kendimize küçük barınaklar hazırlardık ama çok fazla şeye ihtiyaç duymazdık. Çünkü bayram Tatlı Soğuk ayında kutlanırdı.

Bütün bir gün boyunca erkeklerimiz şarkıların söyleneceği büyük barakada şarkı söylemeye çalışırlardı. Söyledikleri şarkıların üzerimizden geçtiğini hepimiz hissederdik, biz kadınlar bunu hissedince de mutlu olurduk. Elbette barakanın yanına yaklaşmazdık. Bu şarkılar erkekler içindir, çok kutsal şeylerdir. Kızılderili kadınlarına hasat bayramını soramazsın. Biz bundan uzak durmaya çalışırız.

Ancak mutluyduk. Bütün gün barakaların dışında küçük ateşlerin üstünde yemek pişirirdik. Daima akrabalarımızdan biri gelir, yanımıza dikilip gülümseyerek “Ablacığım!” derdi: “Kız kardeşim!”, “Babamın kız kardeşi!”, “Annemin ablası!”

En son gördüğümüzden beri geçen zaman içinde bir yakını ölen birine rastladığımızda hepimiz ayakta dikilir, gün ışığının altında ağlardık. Hepimizin nasıl hissettiğini göstermek isterdik.

Akşam olduğunda, akşam yemeğini hazırlarken soytarılar kutsal sesleriyle çığlıklar atarak bütün kamp yerlerini koşa koşa dolaşırlardı. Elllerinde yiyecekler için bir sepet taşıyor olurlardı. Topladıkları yiyeceklerle Büyük Ev'deki erkeklerin karnını doyururlardı. Biz de soytarılara yiyecek verirdik, onlardan çok korkardık. Çünkü soytarılar çok güçlüdürler. Bir keresinde soytarılardan birinin sepetine *tamales* koymuştum. Altına sardığı beyaz battaniyeyi kaldırınca kocamın giydiği pantolonu tanıdım. “Artık sana başka bir şey vermeyeceğim” dedim. “Seni tanıyorum.” Diğer kadınlar ise böyle konuşmam gerektiğini söylediler. Korkuyorlardı. Ben de yiyecek vermeye devam ettim.

Bayram yerinde kocam hasta insanları iyileştirirdi. Kendi-

sini kötü hissedenden herkes bayram yerinde bir sıranın üstüne oturur, soytarıya seslenir. "Temizle beni!" derler. O da gelir ve hasta insanların yüzüne üfler, onlar da iyileşir.

Ayağa Kalkan Kaya'ya döndüğümüz zaman bile hasta insanlar evimize gelmeye devam ederlerdi. Hasat Bayramı'nda yanlış bir şeyler yapan herkes onu görmeye gelirdi. Yanlış şarkı söyleyen ya da yanlış dans edenler, ya da kutsal bir nesneyi taşıırken yere düşmüş biri de evimize gelebilirdi. Bu yanlışlık insanı gerçekten çok kötü hasta edebilir, hatta yürüyemez hale bile düşürebilir.

Kocam üstünde bir öbek hindi tüyü bulunan beyaz maskeyi kafasına geçirirdi. Maskeyi evimizden çok uzakta, dağlarda bir yerde, bir küpün içinde saklardı. Bu tür kutsal nesneler çok güçlü oldukları için insanların yakınında durmamalıdır. Bu güç insanı öldürebilir. Ama kocam tek başına gidip maskeyi alırdı, kuzeye gidip maskeyi takar ve eve öyle dönerdi. Sonra da insanlara üflerdi. Eğer insanlar gerçekten hastaysa soytarının hasat şarkıları söylemeleri için şarkıcıları çağırması ve o hasta kişi için yeniden Hasat Bayramı kutlanması gerekirdi. Hastaların iyileşmesi için bunu yapmak gerekir.

En büyük oğlum on iki yaşına geldiğinde, Fasulye Kökündeki erkek kardeşlerimden biri öldü. Ölen büyücü olan kardeşimdi. Uzun bir zamandır iyi bir büyücü olarak ün kazanmıştı. Bakirelere ve bebeklere içmeleri için beyaz kil verirdi. Ne yaptığını kimsenin bilmemesi gerektiği halde, beyaz kil kartal tüyüyle karıştırmasını sık sık izlemiştim. Benim ailemde büyücüler olduğu için zaten bunu biliyordum.

Ölen erkek kardeşimin iki çocuğu, bir de karısı vardı ama hepsi ölmüştü. Kardeşim ölmelerini engelleyememişti. Bence kötü kalpli bir büyücünün gücü buna neden olmuştu. Sonra kendisi de hastalandı. Bir başka büyücü hastalığı emip çıkartmaya çalıştı ama çok geç kalmıştı. Kardeşimin içi çoktan ze-

hirlenmişti. Fasulye Kökü'nde ona bakacak kimsesi kalmamıştı, annem çok yaşlanmıştı. Bu yüzden kardeşimin yanında kalmak için yanına gittim. İki ay yaşadı ve bana pek çok hastalığın şifasını öğretti. "Artık benim yerime geçmelisin," dedi. Herkese de söyledi. "Ben öleceğim ama o sizinle ilgilenecek."

Bacakları ovuşturarak bacaklarından rahatsız olanları nasıl iyileştirdiğini bana öğretti. Bacaklarda bir şişlik varsa bunu hissedebiliyorum ve bu şişliği indirebiliyorum. Bazen hastalara hintyağı veriyorum. Erkek kardeşimden bir şey öğrenmediği mi düşünüyorsunuz? Bilmem. Yaşlandım ve pek çok düş gördüm. Kardeşim ağzıma nasıl tüy koyup tüyden emdiğim kanı nasıl tükürebileceğimi öğretti. Bunu yapabilirim ama kan geldiğinde ben kanı tükürüp atmıyor, yutuyorum. Bu çok gizemli bir şey. Böyle bir gücüm olduğundan pek az insana bahsediyorum.

Tüyü sihirli bir şekilde buldum. Bir akşam, evimizin önünde, eşikte oturuyordum. Atlara bakmaya giden oğlumun geri dönmesini bekliyordum. Küçük bir kuş gelip kapımıza kondu ve şakımaya başladı. Anlamadım. Ama gece uyuduğumda kuş yeniden geldi ve ben anladım. "Benim sadece bir kuş olduğumu sanıyorsun ama geceyi başlatan ve şakıyarak sabahı getiren benim," dedi. Kısa bir ezgi mırıldandı.

Ben kukuli kuşuyum
Sen bilmezsin
Sen bilmezsin.

Kapıya konduğunda kuşun yere düşürdüğü tüyü ertesi gün buldum ve işte şimdi bu tüyü kullanıyorum.

Bu olaydan sonra Çakal bana geldi. Halkımın Çakal sınıfına ait biriyim ben, Çakal bize görünür, asla Şahinlere görünmez. Gece uyurken Çakal bana geldi ve "Bak," dedi. "Bu dün-

yanın sona ereceği bir zaman gelecek. İnsanlar artık ölüyorlar.” Bunu ben de biliyordum. Daima birilerinin öldüğü haberini alıyor gibiydim. Eskiden bunu duymazdık. Çok eskiden arada sırada birinin öldüğü haberini alırdık. Ama artık devamlı bu tür haberler alıyoruz.

Çakal “İstersen onları iyileştirebilirsin,” dedi. “İstemezsen ölecekler.” Ben de “Bakalım,” dedim.

Sonra bana tüyden emdiğim kanı hastalanan kişinin vücuduna, kendi kanının akmadığı yere nasıl süreceğini öğretti. İnsanları hasta eden budur. Kanları akmaz. Ama Çakal bana “Onları kandırma. Eğer iyileştiremeyeceksen vazgeç. Hiçbir şey yapma” dedi. Sonra da kendisi hakkında, insanları nasıl iyileştirmeye çalıştığı ve beceremediğini anlatan şu şarkıyı söyledi.

Çakal, yoldaşım
Parmak uçlarına tükürür
Teker teker

Ellerini hasta adamın üstüne koyar
Ve hisseder
“Haya, hastalık!
Seni bulamıyorum!”

Denedim
Göremedim
Vazgeçtim.

Bu yüzden eğer bir hastayı iyileştiremeyeceksem daima vazgeçtim. Ama kristallerimi dağıtmamış olsaydım, insanları iyileştirebilirdim. Evet, bundan çok daha fazlasını yapabiliirdim.

XI

Oğullarım büyüdü. İlkinin adı Vincenzo idi ama hoşuna gittiği için bir başkasından İki Parça adını satın aldı. Bizim dilimizde de bu kelime vardır. Kulağa hoş gelir.

On yedi yaşına geldiğinde İki Parça'yı evlendirdik Birileri bize gelip "Bir kızımız var. Bir adamla evliydi ama bu adam beyazların okuluna gitti. Geri döndüğünde ise kızımızı almak istemedi," dediler. "Kızımız oğlundan yaşça büyük ama çalışkan biridir. Oğluna yardımcı olabilir." Biz de "Oğlumuzdan büyük olduğu doğru ama nasıl çalıştığını biz de gördük. Yardımı dokunabilir," dedik.

Böylece oğlumuzun durumu anlattık. O da bir şey demedi. Annesi kızını bize getirdi ve bizimle kalmaya başladığı ilk günden itibaren daima iyi bir kadın gibi davrandı. Bazı kadınlar böyledir. Kocaları uzaktayken başkalarını ziyarete giderler. Ama o gitmezdi. Daima evde bir işle meşgul olurdu. Oğlumla birlikteyken bir sürü çocukları oldu, yani torunlarımız ve torunlarımızın çocukları var. Hâlâ Ayağa Kalkan Kaya'daki düz arazide yaşıyorlar. Oraya gittiğimde bana yemem için kaktüs tohumları veriyorlar.

Torunumuzun kocası ölmeyen önce geçen yıl oraya gitmiştim. Adam hastalanmıştı ama onun için hiçbir şey yapamıyordum. Evlerinde oturup sepetler örüyordum. Siyah renkli bir kuş gelip dalları ıslatmak için kullandığım sudan içti. Torunlarımızdan birine kuşu kovalamasını söyledim. Kuş odanın bir köşesine kaçtı. O gece kuş bana geldi. "Neden beni su içerken kovaladın? Buna ihtiyacım olduğunu bilmiyor musun?" dedi. O adamın öleceğini o zaman anladım. O gün adam öldü. Ertesi gece kuş kara tüyleri ve inek kuyruğuyla yeniden geldi. "Gördün mü?" dedi. "Ne kadar kötü görünüyorum!" Onu şeytanın aldığını anlamıştım.

İkinci oğlum bir büyücüydü. Ah, ne kadar iyi bir büyücü olacaktı! Küçükken garip davranırdı, kalbi bir şeylerin olacağını anlamıştı. Gece olduğunda dışarı çıkıp koşardı. Babası da ardından koşup onu yüzükoyun kokulu yağlı çalılıkların içinde yatarken bulurdu. Belki de onu bir şeyler kovalıyor ve esir alıyordu.

Bir keresinde beni çingiraklı yılan ısırılmıştı, oğlum da beni iyileştirmişti. Bahçemizdeki otların arasında dolaşıp fasulye topluyordum. Elimde bir avuç fasulye vardı, birden bir yılanı avuçladığımı hissettim. Yılanın başının yakınında bir yerden tutmuştum ama yılan başını çevirip bileğimi ısırды. Oğlum o yılanı öldürdü. Sonra yağlı kokulu ottan biraz çiğnedi ve çiğnediği otu yılanın beni ısırдыğında kolumda bıraktığı deliklerin üstüne yerleştirdi. Bileğimin çevresine şahin tüyüyle bir işaret çizdi ve zehre bu işaretin ötesine geçmemesini söyledi. Sonra tüyü ikiye böldü ve parçaları bir ipe bağladı. Bu ipi bileğimin çevresine sıkı sıkı sardı ve zehir daha ileri gitmedi. İki gece canım yandı, elim de şişti ama zehir oğlumun çizdiği işareti geçmedi.

Oğlum kuş yuvalarını eve getirir ve onları saklardı. Kuşlarla konuşabiliyordu. Bir keresinde evde doğan beslemeye başlamıştı ve onun için tavşan yakalıyordu. Bir gün atlara bakmaya giden oğlumun eve döndüğünü gördüm. Omuzunda parlayan bir şey vardı: Omuzunda parlayan bir baykuşun gözleriydi. “Bununla ne yapacaksın?” diye sordum. O da uçup gitmesine izin verdi. Ama sanırım daha sonra o baykuşla dağın ardında konuşmaya devam etti.

İçinde kristaller büyüyordu, düş gördüğünü de biliyordum ama düşlerini anlatmıyordu. Büyücüler iyileştirmeye başladıklarında düşlerini anlatmaya başlarlar.

On yedi yaşındayken içki içme törenine katılmıştı. Tören de kocası olmadan, oradan oraya koşup duran ve vadilerde

uyuyan şu vahşi kadınlardan biriyle tanışmıştı. Kadını atına bindirip eve getirmişti. Yaptığı kötü bir şeydi. Bundan hoşlanmamıştım ama bir şey söylemedik. Sonra kadın birşeyler satın almak için para istedi. Kadın oğlumun orada kalıp İki Parça'yla birlikte mısır ekmesini istemiyordu. Beyazların yaşadıkları Çok Pamuk Kasabası'na gittiler ve orada iki çocukları oldu. Ama o kadın oğlumu öldürdü.

Beklemeye dayanamayan ve herşeyi o anda yapan bir kadındı. Küçük Ev'de olması gereken zamanlarda evde oğlumla birlikte yatarı. Bu bir büyücünün gücünü yok eder. Büyücünün kristallerini çürütür, bir süre sonra da onu öldürür. Oğlum da kızıyla birlikte yaşamak için geri gelip o kadını terk etti. Kadın kasabadan ayrılıp kocasıyla geri dönmek istemişti.

Zavallı oğlumun yanına gidip onu bir büyücüye götürdüm ama büyücü "Kristallerinin hepsi bitmiş ve kurumuş. Kristaller arılar gibi petekler yapar. Petekleri boşalmış ve mavıye dönmüş. Gücü tükenmiş," dedi. Oğlum öldü. Bana "Anneciğim," demişti. "Sana bir baykuş kılığında geleceğim. Sen de beni tanıyacaksın." Haklıydı. Birkaç gün sonra dev bir kaktüsün yanından geçiyordum. Kaktüsün çatalında bir baykuş oturuyordu ve bana seslendi. Bu insanın başına sık sık gelmez. Oğlumun yine bana seslendiğini duymayı çok isterim.

Karısı olacak o vahşi kadın bir yıl sonra içki içme töreninde kendisine yeni bir koca aldı. Adamın adı Tavşan Şef idi ve yaşlı bir adamdı. Ama hava karanlıktı ve kadın bunu anlamamıştı. Adamın atına bindi ve ona "Nerede yaşıyorsun?" diye sordu. Adam "Ölü Köpek'te," dedi. Tam o sırada güneş yükseliyordu ve kadın adamın yüzünü gördü. "Ah, orası çok uzak," dedi. Attan aşağıya atladı ve kadını bir daha görmedik.

Kızım bizimle uzun süre oturmadı. Annem ve erkek kardeşimle birlikte otururdu. Evlenme sırası kızıma geldiğinde

erkek kardeşim onun için evlenme teklifinde bulunmuştu. Kız kardeşi erkek kardeşimle evli olan Çarpık Şimşek adında bir adam vardı. Çarpık Şimşek erkek kardeşimle aynı yaşıyordu. Şarkıcıydı ve iyi bir adamdı. Onu döven bir karısı vardı ama o karısını dövmezdi. Ama bir gün evden ayrılıp erkek kardeşime gitmiş ve yeni bir kadına ihtiyacı olduğunu söylemişti. Böylece erkek kardeşim ona kızımı, Crescenza'yı vermişti. Kızım artık yaşlı ve şişman bir kadın, iyi bir kadın oldu.

Çocuklarım evleneli çok uzun zaman oldu. Eski kocam ve ben onlarla birlikte yaşıyorduk, sonra torunlarımızla birlikte yaşamaya başladık. Kocamla otuz yıldır birlikte yaşadık. Kocam zamanla kör oldu. Bütün gün döşegine uzanıp yatıyordu, ben de gölgede kalması için kocamı ve döşegini evin içinde oradan oraya taşıyıp duruyordum. Daima şarkı söylerdi. Dünyadaki bütün şarkıları bilirdi, yattığı yerden alçak sesiyle devamlı şarkı söylerdi. Bazen hava sıcak olduğunda gündüzleri uyuyakalırdı ve geceleri şarkı söylerdi. Gece olduğunda uyanır, şarkı söylediğini duyardık.

Yedi yıl önce kocam öldü. "Artık dinlenmeye gidiyorum, sen de dinlen artık" dedi. Artık onun için uğraşmam ve evin içinde döşegi oradan oraya taşımam gerekmediğini kastediyordu.

"Ancak öldüğümde seni korkutmak için geri dönmeyeceğim," demişti."Sadece senin de gitme vaktin geldiğinde geri geleceğim. O zaman gelip seni çağıracağım. Ama daha değil, seni hemen çağırmayacağım. Ondan önce bir erkeğin sana gelip 'Seninle evlenmek istiyorum,' dediğini duyacaksın."

Ertesi yıl bunun bana söylendiğini duydum. O zaman artık torunlarımın çocukları olmuştu ama yine de bir adam gelip bana evine gitmek isteyip istemediğini sordu. Ama ben yorulmuştum. "Hayır," dedim. "Artık yaşlandım. Senin için yemek pişiremem."

Artık torunlarımla birlikte yaşıyorum. Sence de sepetlerim güzel değiller mi? Bütün gün onlarla uğraşıyorum. Bütün gün sepet yapıyorum. Genç kadınlar da yemekleri pişiriyorlar. Ben çalışırken konuştuklarını duyuyorum. 'Şuraya bir kaplumbağa koy! Şuraya bir Gila canavarı koy! Buraya bir zikzak çek!' diyorlar. Sonra kadınlardan biri gelip biten sepeti havaya kaldırıyor ve nasıl görüldüğünü anlıyorum.

Kızımın evinde; Yanık Tohumlar'da çalışmak hoşuma gidiyor. Orada mısır unu lapası ve kaktüs tohumu pişiriyorlar. Orada yaşadığım zaman doğru dürüst yemek yiyebiliyorum. Her yıl kızımla birlikte içki içme törenine katılıyorum. Şarkı söyleyebildiğim için törene gitmemi istiyorlar. Ama birinin evine ziyarete gittiğimde yürüyerek geri dönebilmem için orada uzun süre kalıp dinlenmem gerekiyor. Yaşlı olmak iyi bir şey değil. Güzel değil. Sen buraya yeniden geldiğinde, ben burada olmayacağım.

Elinde bastonuyla Chona. Fotoğraf yazara aittir.

Üçüncü Bölüm

**Çocuk Yetiştirmek,
Kadınlar, Aşk ve Günümüz**

ÇOCUK YETİŞTİRMEK

Papago çocukları tek bir aile tarafından değil, bir grup tarafından büyütülüyordu. Bireyi çevreleyen ve destekleyen grubu tanımlamaya çalışacak olursam bireyin bu grup olmadan tam olarak kendisi gibi hissedemeyeceğini söyleyebilirim. Alınan tüm kararlar, üstlenilen tüm görevler yaşlı bir adamın bana 'göbek bağımın diğer ucu' diye nitelediği akrabaların öğütleri ve yardımları sayesinde belirleniyordu.

Eskiden bu yaygın bir gelenektir ve İnsanlar kavurucu ülkelerinde bu geleneği pek çok komşu halkla kıyaslandığında daha da yakın bir düzeyde tutmayı becerebilmişti. Papagolar da bir grup genç ve yaşlı insan genellikle birlikte yaşıyor ve seyahat ediyordu. Aynı tür giysileri giyiyor, aynı tip evlerde yaşıyor, aynı tür eşyalara sahip oluyorlardı; herkes aynı canlılığa, geleneklere ve dine sahipti.

Çocuklar doğdukları günden itibaren bu çalışma grubunun bir üyesi olarak grup içinde bir yere sahiptiler. Çocuğun elinden gelebilecek kadarıyla yapılacak işe yardım etmesi bekleniyordu, bu iş odanın diğer köşesine sepet örmeye yarayacak birkaç dal parçası taşımak da olabiliirdi. Günümüzde basılan kimi kitaplarda söz edilen şekliyle, yani özel olarak tasarlanan odası veya oyun alanı gibi 'çocuğa ait bir dünya' kurabilmek olanaksızdı. Çocuklar daima yetişkinlerle aynı odada yaşıyor, onların yiyeceklerini ve eşyalarını onlarla paylaşıyor, konuştukları her şeyi duyuyorlardı.

"Engel olmuyorlar mıydı?" diye sordum. Bana soracak olseydiniz, çocuklar daima insanın ayağına dolaşıyorlardı. Eski bir liderin şarkılarını Papago dilinde yazmaya uğraşırken çıplak ayaklı emekleyen bebekler daima ayaklarımın üstüne düşüp durmuştu. Yaşlı adamdan çocukları dışarıya göndermesini istemek için yanıp tutuşuyordum ama yaşlı adamın istediğimi yapmayacağını da biliyordum. Aslında çocukların törenlerde bile dans edenlerin ayaklarının üstüne düştüklerini de görmüştüm. Bu konuyla ilgili duyduğum tek şey şu olmuştu: "Öğrenecekler."

Bu yüzden bir çalışma grubunun yaşça büyük üyesi gruba yeni katılan çaylağa emir değil öğüt verirdi. Lillat çocuklara öğüt verirken bu tonda konuşuyordu, komşusu olan küçük çocuğa kapıyı kapatmasını söyleyen genç adam bile aynı tarzda konuşmuştu.

Bir daha denemek istedim. "Ama çocuklar bazen yaramazlık yapabiliyor. Mesela yaramaz küçük bir erkek çocuğu kız kardeşini dövüp oyuncaklarını -eee, bahis çubuklarını alıyor diyelim." Bazı annelerin dudak bükmelerinden, söz ettiğim erkek çocuğunun yaşadıkları çevreden, 'bizlerden biri' olsaydı, asla dediğim gibi davranmayacağını düşündüklerini anlamıştım. Yine de içlerinde en yaşlı olanı sonunda kabul etti.

“O zaman dedesi ya da yaşlı biri ona gerçekten söyler: ‘Biz İnsanlar böyle yapmayız,’ der.”

“Peki ya yapmaya devam ederse?”

“O zaman çocuğa ‘Bizimle yaşamak istemiyor musun? Apaçilere mi katılacaksın?’ denir.”

Söylenenler insanı korkutan bir tehditti, çünkü Papagolara korkunç bir halk gibi görünen Apaçiler, bir o kadar da Papagolardan uzak bir halktı. O zamanlar köyün dışına çıkan bir çocuğun bulup göreceği sadece kumdu. Çocukların katılabilecekleri kötü çeteler, çalabilecekleri ya da zarar verebilecekleri bir şey yoktu. Tutkulu asiler eve dönmek zorunda kalıyorlardı.

Gaz vermeye devam ettim. “Peki bu çocuk o kadar da kötü olmasa, sadece bencil, unutkan biri olsa, işini ihmal etse?”

Alçak sesle güldüler. “Başına gelecekleri ona anlatırız. Hepimize zamanında anlattılar. Çakal öyküleri vardır. Bütün bir yıl boyunca bu öyküler anlatılır. Başlangıç hakkındaki öyküler gibi sadece kış mevsiminde anlatılmayan diğer öyküleri kastediyorum.”

Çakal öykülerini bilmiyordum ve Papagoların Şeytan kavramının yerine yerleştirdikleri tek canlı olan, bu insanı kandıran hayvanın beni kendisine çektiğini hissediyordum. Ama Çakal Şeytan değildir. Ağgözlüdür, unutkandır, beyaz yalanlar söyler, sonra da tıpkı bir insan gibi kendisini affettirecek mazeretler aranır. Elbette bütün bunların cezasını çeker, genellikle hatasının bedelini canıyla öder. Öyküyü anlatan dede, dinleyenlerin yola gelebilmesi için öyküyü isterse çok gerçekçi hale getirebilir. Çakal yeniden hayata döner, elbette Dede bunu kabul eder ama günah işleyen insanlar bu kadar şanslı olmayabilirler. Sonunda bu yöntemin verimli bir ahlaki eğitim olduğuna karar verdim.

Biraz daha kışkırtmaya çalıştım. “Ama bazı kurallarınız

vardır herhalde. Bir çocuğun asla ama asla yapmaması gereken şeyler yok muydu, Çakal olsun ya da olmasın?”

Başlarını salladılar. Daha önce hiç söz etmedikleri bir durumla karşılaşmıştık. Çok önemli olduğu için bildiğimi düşünmüşlerdi, bunu herkes bilirdi.

“Ölülerin adlarını anmayız. Çünkü eğer ölüler isimlerini duyarlarsa onları çağırdığınızı düşünebilirler. Sonra gelir ve seni de alırlar. Çünkü çok yalnızlık çekerler.”

“Bu kural sadece çocuklar için mi geçerlidir?”

“Hayır. Herkes için geçerlidir. Bizim hangi kuralları uyguladığımızı gördüklerinde çocuklar da aynı kurallara uyar. Aynı kural törenlerdeki kutsal eşyalar için de geçerlidir. Hiç kimse bu kutsal eşyalara karşı dikkatsizce davranamaz çünkü böyle yaparlarsa başlarına gerçek bir tehlike gelebilir.”

Yani çalışma grubunun yaşça büyük üyeleri, yeni gelenlerin uyduğu kurallara uymak zorundaydı! Bazı başka gruplardaki çocukların kendilerinden yaşça büyüklerde gördükleri ayrıcalıklara duydukları başkaldırı dolu kıskançlık ortadan kalkıyordu.

Artık Papagoların çocuk yetiştirmek için belirledikleri temel öğrenmiştim. İnsanlar’a özgü unsurları temizlediğinizde, bu emirler basit bir ifadeye indiregenebiliyordu. “Çocukları yaşamınıza dahil edin. Doğdukları andan itibaren çocuklara sevgi gösterin, paylaşımı öğretin ve sorumluluk verin.”

Yaşadığımız modern ve devamlı değişen yaşamın içinde bu ifadenin gerçekleşmesi neredeyse olanaksız görünüyor. Böyle yaşamaya başladıklarında bunu yapmaya çalışmak Papagolar için daha da zor olacak çünkü yaşam biçimleri de değişmeye devam edecek.

KADINLAR

Papagolar arasındaki ilk birkaç haftayı neredeyse sadece kadınların arasında geçirdim. Bunun benim açımdan talihli bir kaza olduğunu söyleyebilirim. Kadınlar arasında kalmam sayesinde kabile yaşamının bir başka yönünü izleyerek erkek meslektaşlarımla genellikle keşfedemedikleri ayrıntılar yakalayabildim.

Kadınlar genellikle gruplar halinde yaşıyorlardı. Chona'yla birlikte hangi evde olursak olalım, akrabalar –akraba diyorum çünkü hepsi de aynı aileye mensup gibiydiler– aynı eve suyun toprağa akması gibi bir anda doluyorlardı. Yanlarında yere serecekleri döşekleri, ellerindeki işleri ve her yaşta kız çocukları oluyordu.

Elbette söze dökülen bir selamlama yoktu. Gülümseyerek verandada en az yarım saat oturabiliyorlardı. Sonra da emekleyen çocuklardan birine bakmak gerekiyordu ya da tek başına bırakılan çocuklardan biri ağlamaya başlıyordu. Herhangi bir kadın çocuğu kucağına alabiliyor, hatta gerekirse emzirebiliyordu. Birbirlerine yakınlıkları, yaşamları genellikle ortak yardımlaşmayı gerektirmiş olan yaşça büyük kadınlar için normaldi.

Sadece ev işlerinde birbirlerine yardım etmiyorlardı. Sepet örmek için gerekli malzemeleri ya da çömlek yapmak için gerekli kili toplama işi de gruplar halinde yapıyorlardı. Aynı durum oyunlar için de geçerliydi. Genci, yaşlısı Papagoların hepsi oyun oynuyordu. Bahse tutuşuyor, tahmin etme oyunları oynuyorlardı; birbirleriyle yarışıyor, zıplıyorlardı ama oyunlar her yaşta erkeklerin erkeklerle, kadınların da kadınlarla karşılaşması şeklinde düzenleniyordu.

Chona bana “Erkekler candan davranırlardı,” demişti. “Yarış pistini temizlerler, tezahürat yapar ve yarışanların üstüne bahse girerlerdi.”

“Ama sizinle yarışmazlar mıydı?”

“Elbette yarışmazlardı. Birbirimizden çok farklıydık. Bıldırcınla şahinleri aynı kefeye koymaya benziyor bu.”

“Sanırım siz bıldırcın oluyorsunuz. Şahinlerin daha çok eğlendiklerini düşünmediniz mi?”

Kendi kadın arkadaşlarımdan duyduğum bir şekilde konuşmaya başlamıştım. Oysa bu tarz Chona'ya ulaşamıyordu. Birden o eski tartışmayı başlattığımı fark ettim. “İyi ama siz kadınlar daima evde çocuklara bakıp yemek pişiriyorsunuz. Erkekler ise dolaşıyor ve-”

“Ama biz daima evde kalmıyoruz. Sepetlerimiz ve sebze toplamak için sık sık gezmeye gidiyoruz.”

Gerçekten de geziyorlardı. Papagoların henüz yüz yüze gelmedikleri günümüze ait bir durumdan söz ediyordum. Belki de erkeklerle kadınların işleri arasında eskiden yaşanan farklılaşma daha mantıklıydı.

Bize eşlik eden sessizliğin ortalığı yatıştırmasına izin verdim ama sonra yeniden başladım. “Ama peki ya törenler! Kadınların da katılabilecekleri bir zamanda, yani geceleri tören yapıyorsunuz. Erkekler neden katılmanıza izin vermiyorlar?”

Aslında pek çok törende yapılan cinsiyet ayrımının neredeyse oyunlardaki gibi kesin olduğunu fark ettiğim için biraz öfkelenmiştim. Kadınlarla birlikte tören yerine vardığımızda manzarasının iyi ya da kötü olması fark etmeden hepimizin aynı yere oturmak zorunda olduğumuzu öğrenmiştim. Eğer o sırada bana yardımcı olan çevirmenim erkekse, yardım etmek için yanımıza gelemiyordu.

Tıpkı benim başımın etini yiyen çocuklara gülümsediğim gibi kadınlar da şimdi bana gülümsüyorlardı. Kendimi savunmaya çalıştım. “Erkekler avlanmaya gittiklerinde onlara katılmak istemediğinizi anlıyorum ama neden törenlere katılmayacak mısınız?”

Güldüler. “Ah, törenler erkeklerin uydurdukları şeylerdir. Düşler görür, öyküler yazarlar, sonra da tören düzenlerler.”

“Ama siz düş görmüyor musunuz?”

Hayır, görünüşe göre kadınlar pek fazla düş görmüyorlardı. Sonunda aradığım açıklamayı bulmuştum. “Sen de görüyorsun, bizim gücümüz var. Erkekler ise bu gücü ruhlardan alabilmek için düş görmek zorundalar. Ellerinden gelen her şeyi deniyorlar. Şarkı söylüyor, konuşmalar yapıyorlar, sağa sola yürüyorlar ve ruhların onları fark etmesini ve onlara güç vermesini bekliyorlar. Ama bizim gücümüz var.” Biraz şaşırmış gibi göründüğümü fark edince şöyle yanıtladılar. “Çocuklar. Ne kadar cesur ve harika biri olursa olsun bir savaşçı çocuk yapabilir mi?”

“Çocukları yapmada savaşçıların da rolü var.”

Burunlarını çektiler. “Çok küçük bir rol. Çocuğu yapmak için bir kadının katlanmak zorunda kaldığı onca ayla karşılaştırmayacak bir rol. Bizler olmasak erkeklerin olamayacağını görmüyor musun? Neden erkekleri kıskanalım. Erkekleri biz yaptık.”

Gördüğüm bu memnun ifadeyi ben de alıp yanımda götürmeyi çok istedim. Belki de kadınların toplum içinde sergilediklerini gördüğüm onurlu soğukkanlılığın temelinde de aynı anlayış yatıyordu. Papago kadınları, en azından yaşlı olanlar, toplum içinde konum kazanmaya başlamışlardı. Kısa bir süre önce bir kadın, erkek avukatların üstünde çalışmak üzere hâkim olarak atandı. Bir başka kadın ise sosyal reform hareketinin içinde çalışıyor. San Xavier’de bir kadınlar kulübü bulunuyor. Bu kulüp ayrıca Amerika’daki sadece yerli Amerikan kadınlardan oluşan ilk kulüp olma özelliğini de taşıyor. Kendi konumlarını kazanmak için o uzun savaşa girmek zorundalar mı, yoksa barışçıl Papago tavrı kazanacak mı?

AŞK

Arkadaşlarım bana yazıp “Bize Kızılderili şarkılarından ve aşk hikâyelerinden söz et,” diyorlardı. (O zamanlar doğuda yaşayanlar Kızılderililer hakkında Buffalo Bill dışında pek bir şey bilmiyorlardı ama âşıkların birbirlerine nasıl saldırdıkları ve Kızılderili bakirelerin olmadığı hakkında pek çok hikâye uydurmuşlardı.) Papagolarda böyle şeylere hiç rastlamamıştım, bu yüzden Chona'ya sordum. “Sen genç kızken delikanlıları hayal eder miydin?” Bunu söyledikten çok sonra ‘hayal’ kelimesinin özel bir konumu tanımlayan teknik bir terim olabileceğini fark ettim ve söylediğimi düzelttim. “Yani onları *düşünür* müydün? Evlenmeyi *düşünür* müydün?”

“Ah, tabii,” dedi Chona. “Kızların hepsi evlenmeyi düşünürdü. Anne babalarımız iyi ve verici bir koca bulsunlar diye elimizden geldiğince çalışkan ve becerikli kızlar olmaya çalışırdık.”

“Hmm. Peki ya şarkılar? Delikanlılar ve genç kızlar hakkında şarkılar yok muydu?”

Chona biraz düşündü. “Benim için vardı. Bir keresinde büyücü bir kadına dönüşmeye başladığım ama büyücü olamayacağım için bir şarkı yazmıştım. Kristallerimi kaybetmiştim.” Chona bu olay karşısında duyduğu kızgınlığı asla ifade etme fırsatı bulamamıştı. Doğanın kuralları yüzünden olduğunu düşünmüşse benziyordu. Bunu anlaması gerekiyordu, hepsi bu kadar.

Aşk ve gençlerin birbirleriyle sevişmeleri hakkında şarkılarının neden bulunmadığını gerçekten merak ediyordum. Çünkü Siouxlarda durumun farklı olduğunu duymuştum. Zaten Papago genç kızları çocuk doğuracak yaşa gelinceye dek neredeyse rahibe gibi yaşıyorlardı. Kafalarında kurumsal ola-

nı düşünerek kendilerini işe veriyorlardı. Belki de aşk hakkında düşünceler çok sonra oluşmaya başlıyordu.

Siouxları da ziyaret ettim. Genç bir kızın 'tipi'sinin dışında kaval çalan genç bir adam olduğunu öğrendim. Kızın tek başına pınara geleceği zamanı bekliyordu hatta biraz flört ediyordu bile denebilir. Fark mı? Siouxlarda erkeğin karısını erkeğin anne ve babası seçmiyordu. Erkek kendisine bir eş seçiyor ve ayrı bir ev açıyordu ama bunu onur kazanıncaya dek yapamıyordu. Bunun içinse bir düşmana silahsız meydan okuyarak saldırmak ve sonunda bir kafa derisi edinmek, at çalmak ve onur hediyesi olarak at edinmek gerekiyordu. Tüm bunları gerçekleştirmek çok uzun zaman alıyordu. Muhtemelen erkek, bir gelin edinmeyi arzu edinceye kadar yirmi beş yaş civarına gelmiş oluyordu.

Chona'ya sordum. "Ama Chona bir kadın evlendikten ve erkeklerle konuşmasına izin verildikten sonra hiç heyecana, duygulara sahip olmaz mı?"

Chona önce gülümsedi sonra da trajik bir görüntüye büründü. "Elbette. Bazı kadınlar çıldırdılar ve erkeklerin peşine düştüler ama bunun nedeni 'kafa derileriydim.'"

"Kafa derileri mi?"

"Düşman Katili'nin eve getirdiği ve evinin damına astığı kafa derileri. Bir torbaya ya da sepete koyulurdu. Düşman Katili onları besler ve çocukları gibi sık sık onlarla konuşurdu. Ama bazen bunları yapmayı unuttuğu olurdu ya da kafa derileri çok güçlü ve kötü insanlara ait olurdu. Küçük adamlar gibi sepetten yere atlar ve evin içinde dolaşırlardı. Biz çocuklar biraz hastalanır ve onlardan korkardık ama yetişkin kadınlar –ah, onlar neredeyse çılgına dönerlerdi."

"Sonra büyücü mü çağırılırdı?"

"Büyücü!" diye soludu Chona. "Onun ne ilgisi vardı ki? Kafa derileri üstünde güç sahibi olan Düşman Katili'ydi, kafa

derilerine sahip olan düşmanı alan kişinin gücünü alırdı. Bu adam uzun süren bir arınmadan geçerci, sana anlatmadım mı? Sonra da adamın aklına güzel ve garip düşünceler dolar-
dı.”

“Kafa derileriyle ilgili düşünceler mi?”

“Ah, hayır! Kafa derileriyle ilgili değil savaş hakkında, tehlikeler ve korkunçluğu hakkında düşünceler. Bir de kahra-
man olmanın cesaretini düşünürdü. Bu tür şeyler hakkında şarkılar söylerdi, kadın da böylece iyileşirdi.”

“Ama İnsanlar savaştan nefret ederdi, öyle değil mi? Düş-
man Katilleri bile nefret etmez miydi?” Bu barışçıl insanların tutku dolu bir aşkı korkunç bir savaşa eş tutan düşüncelerini kavramaya çalışıyordum. “Ama –kafa derileri olmasa ne olur-
du? Yetişkin kadınlar aşık olamazlar mıydı? Elbette kocaları-
nı seviyorlardı.” Tereddüt ederek ekledim. “Ama bazen başka bir adamı sevmezler miydi?”

Chona huzurlu bir şekilde “Tabii,” dedi. “Törenler sıra-
sında olan biten bazı şeylerin sakıncası olmaz. Kabilemize sağ-
lıklı ve güzel çocuklar iyi gelir.”

Yani Çöl İnsanları cinsel zevk için de hayatlarında bir yer ayırmışlardı. Ama her şey Başlangıç’ın emrettiği şekliyle hayat çerçevesinde açıklanıyordu.

Bir varsayımda daha bulunacaktım. “Bana söz ettiğin bu Hafif Kadınlara gelince, peki ya onlar da mı kafa derilerinin etkisi altına girmişlerdi?”

Chona gülümsedi. “Hayır, hayır. Onlar genç kızlık tören-
lerini yapmış ve evlenmiş olması gereken kadınlardır ama ça-
lışmayı sevmezler. Bu yüzden göğüslerine yaprak ve çiçekler çizer ve törenlere giderek kendilerini erkeklere göstermeye çalışırlar. Eğer erkek kendisini ‘yumuşak kalpli’ hissederse (sanıyorum bunu söylemeye çalışıyordu) bu tür bir kadını evi-
ne götürebilir. Ama kısa süre içinde kadın mısır öğütmekten

ve su taşımaktan yorulur ve bir sonraki törene katılmak için evden ayrılır.”

“Peki ya bu tür kadınların sonu nasıl olur?”

“Sanırım evlenirler,” diye kabul etmek zorunda kaldı. “Ama ev işini beceremezler, bu yüzden de iyi erkeklerle evlenemezler.”

Aşk konusundan vazgeçtim. Doğru soruları sormamıştım.

GÜNÜMÜZ

1917 yılında Amerika Birleşik Devletleri, Meksika'dan satın aldığı bir araziyi böldü ve bir bölgeyi ayırıp Papagolara ait özel arazi olarak ilan etti. Savaşsever Siouxlar ya da gerçekten iyi örgütlenen Iroquois halkından çok farklı bir halk olan Papagolar bu topraklara yerleşti. Bu Fasulye İnsanları (yaşadıkları topraklar fasulye dışında başka bir şey yetiştirmek için fazla sıcaktı) daima çölde yaşadıklarını ve aynı yaşam modelini sürdürdüklerini, yaz yağmurları sırasında çiftçilik yaptıklarını, susuz kış mevsimlerinde dolaşıp durduklarını anlattılar. Dolaştıkları sırada at ve birkaç sığır edindiler. Onun dışında sahip oldukları sadece çalı çırpıdan ya da kerpiçten yaptıkları evler ya da topladıkları, avladıkları ya da yetiştirdikleri yiyeceklerdi.

Onları ziyaret ettiğim sırada Kızılderili Hizmet Dairesi kurulmuştu. Dini kurumlara, Katolik ve Protestan örgütlerin köylerde eğitim vermelerine izin veriliyordu. Hepsinden daha önemlisi bazı ailelerin en azından yılın bir ayını çölde dolaşmadan geçirebilmesine olanak tanıyacak bir girişimde bulunarak derin su kuyuları kazmışlardı. Zamanla kuyu sayısı arttı ama yeraltındaki sular ne kadar dayanabilir?

Papagolar genellikle hükümetle barıştı. Roosevelt'in Yeni Teklif kapsamında yapılan öneriyi kabul ederek kendilerine ayrılan üç özel bölgeyi çoğunluğun oylarıyla seçerek bir kurum altında yönetmeyi ve eskiden yaptıkları gibi yaşlıların konsensüse varması yöntemini terk etmeyi kabul ettiler.

İkinci Dünya Savaşı tüm Amerikalıları olduğu gibi Papagoları da sarstı. Genç Papagolar neredeyse sürüler halinde orduya katıldılar. Kızılderili olmayan ve ne öğretmenleri, ne de düşmanları olan insanlarla aynı barakaları paylaştılar. Her gün İngilizce konuştular. Hayatlarında ilk kez vatandaşı oldukları Amerika Birleşik Devleti hakkında bir şeyler öğrendiler.

Geri döndüklerinde modern işlerde çalışabilecek eğitime sahiptiler ama hiç iş yoktu. O yüzden eski göçebe hayatına geri döndüler. Birkaç nesil daha bu yaşam biçimini sürdürdü ama bu arada İnsanlar çiftçilik yerine maaşlı işçilik yapmaya başladılar. Kullandıkları ikinci dil İspanyolca yerine İngilizce oldu.

Modern kentlerde çalışan aileler geri dönüp içinde mutfaqları ve yatak odaları bulunan evler inşa ettiler. Hükümet parasıyla yollar yenilendi ve erozyon kontrolü başladı. Amerikan Kamu Sağlığı Hizmetleri birimi Sells'te bazı köylere de hizmet veren bir hastane kurdu. Çöle yapılabilecek şey ise sınırlıydı. Başkan Johnson Büyük Toplum projesini açıkladığında Papagolara ayrılan özel arazide genel olarak yaşlılar, körler, çocuklar ve emekli maaşı alanların yaşadıkları anlaşıldı.

Büyük Toplum projesi pek çok yeni planı ve bu planların uygulanması için milyonlarca dolarlık bütçeyi de beraberinde getirdi. Tahta tabanlı kerpiç evler ortadan kayboldu. Kerpiçten, ahşap süslerle kaplı, çimento bloklar bazen de ahşaptan evler yapılmaya başlandı. Ekonomik Kalkınma Dairesi bu evleri önce inşa etmek sonra da düşük meblağlar ödeyerek kira-

lamaları veya satın alabilmeleri için Papagoları çalıştırdı. İnşaat sonrasında hükümet çok yoksullara ücretsiz verilmek üzere bir grup prefabrik ev de getirmişti.

Papagoların pek çoğu okumak için bölgeden ayrıldı ve kendilerine ayrılan arazide okul yapılması için yaygara kopardılar. Zamanla pek çok sayıda devlet ilkokulu yapıldı ve okul öncesi eğitim programları uygulanmaya başladı. 1971 yılında Sells'te bir devlet lisesi yapıldı. Kilise okullarının çoğu günümüzde artık kullanılmamaktadır. (San Xavier'de hâlâ bir Katolik okulu bulunmaktadır.)

Sells'teki okul büyük yapısıyla hükümet tarafından değil Arizona okul aile birliği tarafından yönetilmektedir. Yani eyaletteki oy verenler kendileriyle ilgili işlerde kendi seslerini duyurabilmektedir. Papagolar oy verir ve seçim zamanı kaale alınırlar. Bu yüzden yabancı eğitim sisteminin kendilerine dayatıldığı gibi bir hisse kapılmazlar. Aslında uzmanlar ve deneyimli dilbilimciler tarafından hazırlanan, resimlerle süslü, İngilizce çeviriyi küçük sınıflardaki öğrenciler için bile ilginç hale getirebilecek kendi dillerinde bir sözlükleri de bulunmakta.

Modernize edilmiş ve değiştirilmiş de olsa bazı törenler hâlâ eski dilde yapılmaktadır. Kelimeler 'Anglolar' tarafından Papago bakış açısıyla yazılmaktadır. Kendi aralarında iletişim kurmak için İnsanlar kaset kaydedicisini tercih etmektedir. Böylece yazma sorunu ortadan kalkar. Kızılderili dillerinin ortadan kaybolacağına ilişkin duyulan endişe yüzünden bu yöntemin başarılı olduğu düşünülebilir. Eğer İnsanlar İngilizce ya da yazı yardımı olmadan birbirleriyle konuşurlarsa, bu eski dilin ortadan kaybolacağına ilişkin bir endişe duymamıza da gerek kalmayacaktır. Gelecekteki dilbilim çalışmaları için yepyeni bir alan açıldığı da söylenebilir.

Ruth Underhill çalışma odasında.

(Frank Lee Earley, Arapahoe Halk Lisesi, Littleton, Colorado)

Papago Lisesi yoktur. Ama hükümet, çeşitli kurum ve kuruluşlar, insanlar burs vermektedir. Belirli bir iş dalında eğitim almaya kararlı bir Papago delikanlısı ya da genç kızı bu işin eğitimini Amerika'da başka tüm öğrenciler kadar kolaylıkla alabilmektedir. Pek çokları da bunu yapmıştır. Eski bir Konsey başkanı olan Thomas Segundo, Arizona ve Chicago'daki üniversitelerde eğitim almış ve Illinois Karayolu Dairesi'nde yönetici olmuştur.

Daha az eğitim gerektiren işler arasında Kızılderililere ayrılan bölgenin batısında, Ajo'daki bakır madeni ve kuzeyde, Gila Bend'deki değirmenler sayılabilir.

Çöl ise pek değişmemiştir. Modern bir mucizeyle yaşanabilir bir yere dönüştürülünceye dek çölün insanları hâlâ bir oraya, bir buraya dolaşmak zorundadır. Artık insanlar daha uzaklara da gidiyor ve daha uzun süre kalıyorlar. Ama geri dönmeyi ihmal etmiyorlar. Çöl İnsanları ya da Fasulye İnsanları ortadan yok olmuyor.

Etnolojik incelemeler yapmak üzere üç yıl Papago yerlileriyle yaşayan **Doktor Ruth Underhill**, Amerika'nın güneybatısında yaşayan bu çöl halkının kültürü hakkında sadece biçimsel ve resmî bir rapor hazırlamakla yetinmemiş, dostu ve sırdaşı oluverdiği yaşlı bir kadının ağzından, onun yaşamöyküsünü kâğıda dökmüştür. Okuyacağınız bu yaşamöyküsü, bizim varoluşumuzun ölçütleriyle hiç bir ilişkisi olmayan bir öyküdür. Başından sonuna dek bambaşka bir akış içinde gelişmiş, başarılarla, kendi halkıyla yaşarken tanık olduğu yaşam savaşı sırasında doğan mutluluk ve hüznü anlarla örülmüştür. Hiç görmediği bir adama evlenmek üzere verilmesini ya da babasının, düşmanlarından birinin kafa derisini yüzüp eve getirişini, köyde yapılan törenleri anlattığı bu yaşamöyküsü, bir etnologun tuttuğu resmî kayıtların ciddiyetinden yoksun değildir. Aksine, bir etnologun zorla elde edebileceği bir duyguyu, yaşamın soluğunu öyküye katmakta, bize eşsiz bir inceleme sunmaktadır.

ISBN 975-331-498-1

9 789753 314985

yenisayfa
on-line alışveriş: **com.tr**

<http://www.epsilonyayinevi.com>

